

tolerare, quantum sinit humana infirmitas. Quartus gradus est in bonis agendis et in malis perferendis semper oculum intentionis ad Deum dirigere, et ad eius gloriam cuncta referre, quantum prævalét humana possibilitas. Prima virtus est perfecta ad seipsum innocentia; secunda est ad proximum plena misericordia, tertia ad inimicum insuperabilis patientia; quarta ad Deum sinceræ intentionis pura simplexque conscientia. Primam virtutem operatur vel pium odium sui, vel dura misericordia æque sui; secundam charitas benigna, charitas proximi; tertiam charitas patiens, charitas inimici; quartam charitas excellens, charitas Dei. Hæc novissima cæteras informat, ut virtutes sint, solidae et implet, ne inanes sint. Quantumcunque enim boni quis fecerit, quantumcunque itidem mali pertulerit, totum reputabitur inane, nec solidum, nec laude dignum, nisi oculum intentionis eo dirigat, ut placeat coram Deo in lumine viventium (*Psal. lv*), nisi honorem Dei sic attendat, ut gloriam propriam non quærat. In corde Nazæeorum sic est puritas intentionis, ut in decoro vultu oculorum pulchritudo. Gratiam nempe venustatis et gloriam hujusmodi vultus nil magis auget quam decus oculorum. In decora enim facie oculorum gratia pulchritudo est pulchritudinis, et decor ipsius decoris, et præcipua pulchritudo boni operis ipsa est puritas voluntatis. Hæc est autem pulchritudo sapphiri. Sapphirus nempe habet cæli colorem, puri et sereni cæli speciem imitatur. Imitatur quidem cæli puritatem, sed non plane assequitur, a superiore enim separatur. Pulchrior quippe est puritas cæli quam sapphiri. Sic pia rectaque intentio cum spe cælestium et desiderio, in aliis habet puritatem sapphiri, cæli speciem imitantis; in aliis vero majori pulchritudine puritatem exprimit purissimi cæli. Sunt enim, qui Deum purissime diligunt, non quasi cum cæteris, sed præ cæteris. Alii vero præ cæteris, sed cum cæteris. In his amor solus est, in illis summus est. Summus amor alterum non excludit, solus amor alterius amoris consortium non admittit. Purior enim est in suo genere, qui inferioris generis ad-

missionem non recipit. Qui præ cæteris, sed cum cæteris Deum diligunt, in his quæ patiuntur vel agunt, oculo puræ intentionis Deum, qui præcipuum amoris locum tenet, sæpe sæpeque respiciunt, et promissiones Dei et in se compleri confidenter sperant, et ante omnia et super omnia desiderant. Verumtamen quia nonnulla vana diligunt, in quibus Deum non diligunt, quia ea non recte propter Deum diligunt; propterea multoties oculum ab intentione supernæ retributionis aliorum, ad id nimirum quod vane amant, deflectunt. Ubi enim amor, ibi oculus. Proinde desideria sua in iis quæ amant; ad libitum compleri et sperant et desiderant et orant; et dum totum cor sursum non erigitur, vel paululum ad inferiora inclinatur. Illi vero qui solum Deum et quæ Dei sunt pure diligunt, in tantum probantur sapphiro pulchriores, quanto sinceram intentionem inveniuntur puriores, cælestia semper meditantes, cum Propheta ad Dominum dicente: *Meditatio cordis mei in conspectu tuo semper* (*Psal. xviii*). Qui oculos intentionis ad vana non reflecti desiderans, ait: *Acerte oculos meos; ne videant vanitatem* (*Psal. cxviii*). Puritatem vero desiderii sui exponens, ait: *Tibi dixit cor meum: Exquisivit te facies mea; faciem tuam, Domine, requiram* (*Psal. xxvi*). At puritatem spei declarans, ait: *Retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam, et secundum puritatem manuum mearum in conspectu oculorum ejus* (*Psal. xvii*). Nazaræi in tanta puritate et intentionis et desiderii et spei constituti, quasi semper Deum vident, et in gloria pulchritudinis suæ ab ipso semper videntur, sicut opera manuum ejus, qui semper lætatur in operibus suis. Mutuo ergo aspectu sese aspiciunt, et mutua visione jucundantur. Nam Propheta dicit: *Oculi Domini super justos* (*Psal. xxxiii*). Et justus dicit: *Oculi mei semper ad Dominum* (*Psal. xxiv*). Ecce jam nunc in præsentem Nazaræi quodammodo Deum vident, oculo ad oculum. Ecce nunc futuræ gaudia visionis anticipant. Ecce nunc futuræ satietatis primitivam dulcedinem degustant, plenius satiandi, cum apparuerit gloria Dei, qui est super omnia benedictus in sæcula. Amen.

BALDUINI

CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPI

LIBER

DE COMMENDATIONE FIDEI

Omnia foedera societatis humanæ et amicitiæ D ceritate firmantur et firmata servantur. Omnes leges, ut sua stabilitate constare possint, fidei sin- homines fidem sibi servari volunt, etiam ii qui eam

servare nolunt. Fidem exquirat amicus ab amico, socius a socio, dominus a servo, imperator a milite, maritus ab uxore, omnis qui vivit ab eo cum quo vivit. Sine fide nec gubernacula rerum ministrari, nec hominum officia vel ministeria dispensari, nec amantium paria valent combinari, non regna, non civitates, non singularum domicilia familiarum, non quicumque cœtus majores vel minores hominum socialiter viventium, sine fide possunt consistere, et in statu suæ felicitatis permanere. Si fidem de medio tollas, vinculum dilectionis rumpetur, et omne fœdus pacis dissolvitur. Non erunt, qui se invicem diligant, qui inter se pacem habeant, nisi sint qui sibi invicem credant. In omni communionem socialis vitæ inter homines gratiam dilectionis et pacis fides media conciliat. Inter domesticos et servos statim quæritur ut fidelis quis inveniat, et familiaritate et laude dignus habeatur, cujus fuerit fides experimento comprobata sincera et vera. Sine amicitia vera nunquam pax vera; nam cum falsa pax præteritur, et fides pariter fingitur, et amicitia simulatur. Quoniam autem bonum pacis cum hominibus et inter homines optabile est, et ad hoc bonum per veram fidem et amicitiam rectissime pervenitur: monemur ex hoc si ad pacem Dei, quæ exsuperat omnem sensum, pertingere speramus, fidem Deo servare et amicitiam ejus quærere, ut amicitia ejus participes effecti, ad ipsum et cum ipso, pacem habere mereamur. Habet unitas fraternæ societatis tria hæc, fidem, charitatem et pacem, Apostolo hoc elocente qui ait: *Fidelis autem Deus, qui nos vocavit in societatem Filii sui (I Cor. 1)*. Hanc etiam cum Filio suo societatem constituit fide, charitate et pace quærendam, habendam et sine fine retinendam. Fide autem Deo placuerunt et quotquot a diebus antiquis amicitia ejus participes effecti sunt. Absque fide enim impossibile est placere Deo (*Hebr. xi*).

De fide ad proximum.

Fides proximo debetur, ut cum eo simpliciter loquamur, et in omnibus simpliciter agamus, ambulantes sine malitia et dolo, hoc est sine voluntate nocendi et intentione fallendi. Duo hæc, iniquitas et dolus, sinceritatem fidei, quæ in sociali vita servanda est, corrumpunt, et qui ex proposito satagit proximum fallere vel nocere, jus humanæ societatis violat, dum fidem communi fraternitati debitam non observat. Jus autem non violandæ societatis hoc est, quo cuique naturaliter intimatum est, alii non facere, quod sibi fieri non velit. Qui excusabili ignorantia deceptus, in simplicitate sua dicit aut facit, quo alius læditur aut fallitur, non intendens ut eum lædat vel fallat: de hoc dicendum est, quod fidem non deserit, dum simplicitatem cordis custodit. Qui vero agit ut fallat, quamvis aliquo casu impeditus non fallat, hic fidem non custodit; quia simplicitatem deserit. Simplicitas enim conscientia, præter voluntatem et opinionem fallendi, vel aliquomodo nocendi, ipsa est comes et

custos fidei, qua fidelis est homo homini, in omni genere convivendi et conversatione communi. In iis quippe, quæ fideliter dicuntur vel geruntur, non eventum bonorum vel malorum, quæ accidere possunt, fides est æstimanda; sed simplicitate conscientia, qua sibi conscius est fideliter loquens et agens, se velle credere, nec fallere, nec nocere. Fides ergo nunquam verbo vel opere fallere intendit, ipsam tamen falli contingit. Hoc autem accidit, pro eo quod non semper nititur veritatis judicio, sed aliquando opinionis incerto. Æstimat enim quod ignorat, et aliud pro alio errando probat. In his quæ licenter vel excusabiliter ignorari possunt, cum ignorantia veri quis decipitur, ut alteri faciat, quod sibi fieri non velit, simplicitas cordis errantem apud Deum aliquo modo excusat, quamvis Deo factum ipsum displiceat. Unde Dominus veniens ad Abimelech per somnium nocte, qui tulerat uxorem Abraham, miro modo cum factum arguat, auctorem excusat: nam factum arguens, et poenam intentans, dicit: *En morieris, propter mulierem, quam tulisti (Gen. xx)*. Auctorem excusans et a peccato conservans, subjungit: *Ego scio, quod simplici corde feceris; et ideo custodivi te, ne peccares in me; et non dimisi, ut tangeres eam*. Hæc, quæ inter nos est, mutua societas fidem requirit, qua digne nobis credatur; is vero qui alteri credit fidem dicitur habere verbis ejus, cui credit. Quæ quidem fides opinione credentis æstimanda est, cum opinatur non mentiri eum, cui credit. Is autem cui creditur, fidem servare debet sibi credenti: quæ quidem fides simplicitate conscientia æstimanda est.

Quod Deus non fallit.

A Deo autem nemo fallitur, sicut et ipse a nomine fallitur. Multa tamen Deus occulta dispensatione facit et dicit, mutat et dissimulat: quibus accidit occultæ dispensationis ignaros falsa pro veris et incerta pro certis opinari, et sic seduci. Unde Jeremias audet et dicit: *Seduxisti me, Domine, et seductus sum; fortior me fuisti, et invaluisti (Jer. xx)*. Sancti nimirum prophetæ, quamvis ad quædam videnda vel prævidenda a sancto Spiritu illuminati essent: tamen, sicut homines, multa permissi sunt ignorare, quæ Deus ab eis quasi celabat, quia non revelabat. Unde sæpe sperabant et expectabant, quæ non eveniebant. Hinc idem propheta dicit: *Expectavimus pacem, et non est bonum; et tempus curationis, et ecce turbatio (Jer. viii)*. Et Eliseus propheta, cum mulier Sunamitis mortuo filio, ad eum accederet, dixit: *Anima ejus in amaritudine est; et Dominus celavit a me, et non indicavit mihi (IV Reg. iv)*. Quid autem mirum, si prophetæ permissi sunt aliquid ignorare, et in aliquibus aliter existimare, quam tunc erat, vel postea futurum erat, cum de parentibus Jesu scriptum sit: *Remansit puer Jesus in Jerusalem; et non cognoverunt parentes ejus; existimantes autem illum esse in comitatu, venerunt iter diei; et requirebant eum? (Luc. ii)*

Deus autem nihil in dolo dicit aut facit; sed justo A
 iudicio alioque consilio gratiam subtrahendo, vel
 non impertiendo permittit, et aliquando non impe-
 dit ut decipiantur qui digni sunt decipi. Unde sicut
 in Regum volumine scriptum est, dicit: *Quis mihi
 decipiet regem Achab? (III Reg. xxii.)* Et Isaias ad
 Dominum: *Quare nos errare fecisti, Domine, de viis
 tuis? Indurasti cor nostrum, ne timeamus te? (Isa.
 LVIII.)* Et iterum Isaias dicit de Ægypto loquens:
*Dominus miscuit in medio ejus spiritum vertiginis, et
 errare fecit Ægyptum (Isa. xix.)* Et Psalmista de
 peccatoribus allevalis et dejectendis loquens, ait:
*Verumtamen propter dolos posuisti eis. Dejecisti eos
 dum alleverentur (Psal. LXXII.)* Et Job de Domino
 loquens, dicit: *Qui immutat cor principum populi
 terræ, et decipit eos, ut frustra incedant per invium;
 palpant quasi in tenebris, et non in luce, et errare
 facit eos, quasi ebrios (Job xii.)* Hæc autem et si-
 milia, quæ in sacra Scriptura inveniuntur frequen-
 ter, ad iudicium distractionis, vel consilium dispen-
 sationis referenda sunt. Hæc autem Deus facere
 dicitur; quia sic iudicat, aut sic dispensat. Cum
 autem, Deo iudicante aut dispensante, mali in la-
 queum erroris deveniunt, aut quæ a Deo sperantur,
 bonis vel malis non eveniunt: justitia Dei hæc est
 vel misericordia, in qua non est iniquitas et dolus,
 qui in omnibus simpliciter loquitur et simpliciter
 agit, fidelis in omnibus verbis suis, et sanctus in
 omnibus operibus suis (Psal. CXLIV).

Quod duobus modis fides Deo debetur.

Fides ergo Deo debetur; quia nec fallere novit,
 nec falli. Veritas enim est, et sapientia. Veritas
 non fallit, sapientia non fallitur. Fides duobus mo-
 dis a nobis exigitur. Primo quidem in verbis ipsius
 ad nos; deinde in verbis nostris ad ipsum. Verbis
 Dei fides debetur, quia digne credamus de Deo, et
 de his quæ Dei sunt, quæ ipse in Scripturis sacris
 revelare dignatus est. Est et fides sponsionis in
 promissis nostris et votis Deo oblati: quibus tene-
 mur impietatem et sæcularia desideria abnegare,
 solique Deo fideliter obediendo servire. Ad hanc
 sponsionis fidem pertinet, quod Apostolus, cum de
 adolescentioribus viduis loqueretur, dixit: *Cum
 luxuriatæ fuerint in Christo, nubere volunt; habentes
 damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt
 (I Tim. v.)* Qui fidem rectæ sponsionis male vivendo
 irritam faciunt; quamvis credant, vel credere vi-
 deantur, fidelium nomine indebite censentur, sicut
 scriptum est: *Lingua sua mentiti sunt ei; cor au-
 tem eorum non erat rectum cum eo, nec fideles habiti
 sunt in testamento ejus (Psal. LXXVII.)* Qui autem
 fideliter credunt, et obediendo fideliter serviunt,
 hi rectissime fideles nuncupantur; fidem habentes,
 qua recte credunt; fidemque servantes, qua fide-
 liter obsequuntur. Fides, qua Deo creditur, ad sa-
 lutem obtinendam ante omnia est necessaria; sed
 per se non sufficit, absque fide promissi obsequii,
 quæ illæsa servetur, vel per pœnitentiam læsa
 redintegretur. Qui credit et servit, fidem quam lin-

gua constituitur, moribus profitetur. Qui credit et
 non servit, Deum quem verbis confitetur, factis ne-
 gat. Unde Apostolus ad Titum de coinquinatis et
 infidelibus, quorum coinquinatæ sunt mens et con-
 scientia, sic dicit: *Confitentur se nosse Deum, fac in
 autem negant (Tit. i.)* Et iterum ad Timotheum in
 Epistola prima: *Si quis suorum, et maxime domesti-
 corum curam non habet, fidem negavit, et est in-
 fidei deterior (I Tim. v.)*

Quod vitia fidem minuunt vel extinguunt.

Qui factis Deum negat, semper fidem minuit, et
 fidei meritum perdit; quandoque autem per vitium
 incredulitatis et fidem exstinguit. Unde Apostolus
 de iis qui bonam conscientiam male vivendo re-
 pulerant, in eadem Epistola sic dicit: *Milites bonam
 militiam, habens fidem et bonam conscientiam; quam
 quidam repellentes, circa fidem naufragaverunt: ex
 quibus est Hymenæus et Alexander; quos tradidi Sa-
 tanæ, ut discant non blasphemare (I Tim. i.)* Attende
 quod, cum præmisisset, *habens fidem*, addidit, *et
 bonam conscientiam*; ostendere volens, sine bona
 conscientia fidem non sufficere, sed fidei naufragium
 fieri, quod ad blasphemiam Dei pertinere videtur, ex
 eo quod sequitur: *Ut discant non blasphemare*. Rur-
 sum in eadem Epistola ex cupiditate fidem periculi-
 tari ostendit, dicens: *Radix omnium malorum est
 cupiditas: quam quidam appetentes, exiderunt a fide
 (I Tim. vi.)* Aliam iterum causam fidei deficientis
 ostendens, in eadem Epistola dicit: *Devians pro-
 fanas vocum novitates et oppositiones falsi nominis
 scientiæ: quam quidam promittentes circa fidem ex-
 ciderunt (ibid.)*. Ex præmissis Apostoli verbis con-
 stare potest quod fidem violant profanæ vocum no-
 vitates, quæ in errorem mittunt; et scientia falsi
 nominis, quæ se opponit simplicitati fidei, et ex-
 tollit se adversus scientiam Dei; et non solum hæc,
 sed non bona conscientia, et radix omnium malo-
 rum cupiditas, et luxuria: opera quoque mala,
 quibus Deum negant, qui verbis confitentur, cum
 sint abominati et incredibiles, et ad omne opus bo-
 num reprobi. Unde patet quod sine bona vita vel
 conscientia, fides aut non proficit, aut deficit. Quo-
 modo autem non deficit, aut quomodo non extin-
 guitur, quæ mortua est? *Fides autem sine operibus
 mortua est (Jac. ii)*; quia nec motum habet, nec
 sensum; quæ non movetur per effectum boni operis,
 nec sentit per affectum dilectionis.

De fide, quæ per dilectionem operatur.

Justus autem ex fide vivit (Hebr. x), non quidem
 ex ea quæ mortua est; sed ex fide quæ per dilectio-
 nem operatur. Hæc est enim quæ vivificat, hæc est
 quæ vere et digne fides dicitur, qua fit quod dicitur,
 impletur quod promittitur. Hæc vera fides est
 subnixæ veritate credulitatis et veritate sponsionis.
 Hanc sacra Scriptura summo studio commendat;
 hanc tota vita justorum confirmat. Hanc Deus a
 nobis requirit; hanc oblatam gratanter accipit:
 Ficta est fides hæreticorum, qui de corde suo sin-
 gunt quod credunt. Ficta quoque est fides eorum,

qui falsum spondent obsequium ; qui promittunt, et non faciunt ; vota offerunt, et non solvunt. Fides autem quæ per dilectionem operatur, ficta non est ; quia quæ præcepti charitas est, de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta (I Tim. 1). Fides autem hæc, quæ Deo placere comprobatur, errore caret, et fictione, et hæsitatione. Errore quidem et fictione, quia veritati acquiescit, et in sinceritate obedit. Hæsitatione vero, quia nullam impiam dubitationem admittit ; sed in suæ sententiæ firmitate immota persistit. Hinc de Abraham scriptum est : *In promissione Dei non hæsitavit diffidentia ; sed confortatus est fide, dans gloriam Deo ; plenissime sciens, quia quæ promisit, potens est et facere* (Rom. 14). Et Jacobus apostolus ait : *Qui indiget sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter, et non impropere. Postulet autem in fide, nihil hæsitans. Qui enim hæsitat, similis est fluctui maris, qui a vento movetur* (Jac. 1).

De hæsitatione in fide.

Hæsitatio de impietate nascitur, cum de fidei ambigitur veritate, vel de Dei permissione diffiditur. Exemplum non diffidendi in Abraham proponitur : de quo Paulus dicit in Epistola ad Romanos : *Non hæsitavit diffidentia* (Rom. 14). Consilium de fide non ambigendi nobis datur, cum a Jacobo dicitur : *Postulet in fide, nihil hæsitans* (Jac. 1). Qui enim monetur postulare, monetur non hæsitare, sive in fide, sive in postulatione. Hæsitatio autem in fide pietati contraria est. Qui enim in fide hæsitat, fluctuat, et similis est fluctui maris, nec plene consentiens, nec plene dissentiens. Sicut autem qui a fidelibus contraria opinione dissentit, non credere dicendus est ; ita et is non credere iudicandus est, qui dubitatione vacillans, cum fidelibus non consentit. Ipsa enim veritas per se dicit : *Qui non est mecum, contra me est* (Luc. 11). Qui ergo dubitat, in quantum dubitat, non credit ; quia non consentit, non acquiescit. Sicut autem impia est illa dubitatio, qua dubia sunt, quæ firmissime credere oportet ; ita impia non est illa dubitatio, qua dubia sunt, quæ ignorare licet. Illa autem hæsitatio, qua in periculis trepidamus, vel in orando non exaudiri timemus ; et sæpe tanto magis timeamus non exaudiri, quanto magis desideramus exaudiri ; illa, inquam, dubitatio non semper de damnabili impietate, sed quandoque de humana infirmitate, vel pusillanimitate, vel fidei imperfectione nascitur. Iusti quippe sæpe orant, cum non exaudiuntur ; sæpe exaudiuntur, cum se nesciunt exaudiri ; sæpe etiam ignorant, quid orare debeant, sicut oportet. Quod non semper iusti exaudiuntur, ostenditur ex eo quod Paulus dicit in Epistola ad Corinthios : *Datus est mihi stimulus angelus Satanae, qui me colaphizat : propter quod ter Dominum rogavi, ut auferretur a me : et dixit mihi Dominus : Sufficit tibi, Paule, gratia mea* (II Cor. 12). Hoc idem ostenditur ex eo quod Dominus dicit ad Sazuelem : *Usquequo iu luges Saal, cum ego abjecerim eum ?*

(I Reg. xvi). Et rursum ex eo quod dicit ad Jeremiam : *Si steterint Moyses et Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum* (Jer. xv). Ecce Paulus orat pro se, et non est exauditus ; Samuel et Jeremias pro aliis orant et non sunt exauditi. Quod exaudiuntur cum se non credant exaudiri, ostenditur ex eo quod beatus Job dicit : *Cum invocantem me exaudierit, non credo quod exaudierit vocem meam* (Job 13). Quod autem iusti aliquando ignorant, quid petere debeant, sicut oportet, manifeste ostendit Paulus, cum dicit ad Romanos : *Spiritus adjurat infirmitatem nostram. Nam quid oremus, sicut oportet, nescimus ; sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Qui autem scrutatur corda, scit quid desideret Spiritus, qui secundum Deum postulat pro sanctis. Scimus autem, quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, his qui secundum propositum vocati sunt sancti* (Rom. viii). Quod autem Apostolus dicit : *Quid oremus, sicut oportet, nescimus* (ibid.), non de omnibus generaliter videtur intelligendum, quæ a sanctis postulantur. Postulantur enim, quæ per se bona sunt, et salutem operantur in vitam æternam. Postulantur et æterna bona, quæ in præmium repromissa sunt ; postulantur et ea quæ per se bona non sunt, et bonos non faciunt, nec salutem operantur, sed tantum in bonum quandoque cooperantur. In his autem quæ in bonum cooperantur, nesciunt iusti quid orent, sicut oportet ; quia, cum pro necessitate vel tribulatione relevanda, aut tentatione tollenda postulant, non agnoscunt fructum necessitatis vel tribulationis, vel proventum tentationis. Ignorant enim, quid eis utilius sit ad salutem, habere vel carere iis quæ desiderant.

Veruntamen quia duas voluntates habent, unam infirmitatis, alteram virtutis ; unam, secundum quod caro concupiscit adversus spiritum, alteram, secundum quod spiritus concupiscit adversus carnem ; præscripta est in huiusmodi certa orandi forma, quando dicant : *Veruntamen non sicut ego rolo, sed sicut tu* (Matth. xxvi). Hanc siquidem voluntatem virtutis, quæ est secundum spiritum, qua Dei voluntatem præferri volunt ei voluntati, quæ est secundum carnem, suggerit et operatur Spiritus sanctus : propter quod dicit : *Spiritus adjurat infirmitatem nostram* (Rom. viii). Adjuvat autem, sicut sequentia declarant, cum desiderat et postulat pro sanctis. Desiderat autem et postulat, cum corda nostra in fervore sancti desiderii accendit, et quæ illi sunt placita, nobisque salubria postulare facit. Spiritus quoque hominis Spiritu sancto afflatus, et ipse suo modo infirmitatem adjuvat ; quia non pro iis quæ infirmitas desiderat, delinente orat, sed totum Deo committens, quod illi placeat, nobisque expediat, fieri postulat et desiderat. Ad hoc pertinere potest, quod B. Job dicit : *Cum invocantem me exaudierit, non credo quod audierit vocem meam* (Job 13). Ac si aperte dicat : *Cum exaudierit spiritum postulantem secundum*

Deum ad salutem, non tamen credo quod exaudiat A vocem meam; quia non exaudit ad voluntatem: *Qui autem scrutatur corda, scit quid desideret Spiritus, quia secundum Deum postulat pro sanctis (Rom. viii)*. Ipse enim novit quid sibi placeat, quid homini expediat. Homo autem cum postulat, et hæc ignorat, nescit quid petat. Unde ad filios Zebedæi dictum est: *Nescitis quid petatis (Matth. xx)*. Si autem generaliter alicui intelligendum videtur, quod Apostolus dicit: *Quid oremus, sicut oportet, nescimus (Rom. viii)*; ad generalem intelligentiam valere potest, quod Apostolus non ita dicit, *Quid oremus, nescimus*; sed addit, *sicut oportet*. Scimus enim quod ea quæ in Dominica oratione postulare monemur, a Deo postulanda sunt; sed qui dat cui vult, et quantum vult, et quando vult, et quomodo vult, et causam et mensuram donationis suæ, et modum petentibus non semper revelat. Propterea cum sapientiam a Deo, charitatem, humilitatem, patientiam, mentis tranquillitatem, quæ certissime petenda sunt, postulamus; scientes quid petamus, nescimus tamen quid petamus, sicut optimum est nos accipere, vel illum dare. Nam et Paulus in certa hæsitat. Sciens enim quia multo melius est cum Christo vivere, quam manere in carne; attendens tamen, quam necessaria esset præsentia ejus in carne iis quibus loquebatur; ignorat quid eligat magis orandum, magisque secundum tempus optandum; an cum Christo esse, an propter fratres in carne manere. Propter quod dicit: *Mihi vivere Christus est, et mori lucrum. Quod si vivere in carne hic mihi fructus est operis, et quid eligam, ignoro. Coarctor autem e duobus, desiderium habens dissolvi, et esse cum Christo multo melius; permanere autem in carne, necessarium propter vos (Philipp. i)*. In tanta caligine incertitudinis et ignorantiae, qua nesciunt, se justis exaudiri, vel quid a se, sicut oportet, debeat peti, infirmitatis suæ certitudinem habentes, et justitiæ suæ fiduciam plenam non habentes; quamvis de misericordia Dei constanter confidunt, tamen pro fragilitate sua trepidant et hæsitant, nec sine timore sperant, sicut et sine spe non trepidant. Si tantum timerent, quomodo non desperarent? Si tantum sperarent, quomodo per nimiam securitatem sese non resolverent? Constituti autem inter spem et metum, cum orant, quomodo postulant in fide nihil hæsitante? Sed in fide non hæsitant, quam in omnibus et per omnia veram esse non dubitant. In oratione vero, cum pro incertitudine exauditionis vel opportunitate petitionis dubitant, non tamen diffidentia hæsitant. Hujusmodi enim dubitatio, quam et Apostolus de Abraham negavit, cum diceret: *Non hæsitavit diffidentia (Rom. iv)*, semper periculosa est, veræque fidei contraria, et a fideliter orantibus semper aliena.

Quis enim orat, et non sperat? Credere ergo et sperare oportet, pie tamen timere et dubitare licet. Diffidentia autem hæsitare in promissionibus Dei

omnino non licet. Unde patet, quod pia dubitatio licitæ ignorantiae ad vindictam et custodiam humilitatis justis necessaria fidei pietatem non destruit, nec mentis confidentiam desperatione subvertit; sed, sicut pium est indubitanter credere quæ Deus credenda monstravit, ita impium non est ea simpliciter ignorare, et de his simpliciter dubitare quæ Deus non revelata abscondit. Multum autem refert an de potentia Dei quis dubitet, an de ejus voluntate. De potentia visus est dubitasse, qui allato filio ad Jesum, apud Marcum dixit: *Si quid potes, adjuva nos, misertus nostri. Jesus autem ait illi: Si potes credere, omnia possible sunt credenti. Et ille: Credo, Domine, adjuva incredulitatem meam (Marc. ix)*. De potentia dubitaverunt illi, qui dixerunt: *Nunquid poterit Deus parare mensam in deserto? (Psal. lxxvii)*. De voluntate, et non de potentia dubitavit leprosus, qui apud Matthæum dixit ad Jesum: *Domine, si vis, potes me mundare. Qui mox audivit: Volo, mundare (Matth. viii)*. Attendite hæc: Qui de sola voluntate dubitavit, certitudinem voluntatis cum gratia curationis accepit. At qui de potentia dubitavit, et dixit: *Si quid potes*, mox ad se dictum audivit: *Si potes credere, omnia possible sunt credenti (Marc. xiv)*. Ubi ostenditur, gratiam quæsita misericordiae de fide omnipotentiae ejus pendere, quem dubitavit in hac parte aliquid posse.

De hesitatione in periculis.

Uta dubitatio, qua in periculis hæsitatur, ad diminutionem fidei pertinere videtur, ex eo, quod Dominus per increpationem ad Petrum dixit: *Modicæ fidei, quare dubitasti? (Matth. xiv)*. Dubitasso arguitur; vel quia de salute dubitavit, cum videns ventum validum venientem timuit, vel quia de Salvatoris præsentia turbatus dubitavit. Nam cum supra mare ambulans, iis qui viderant turbatis, et dicentibus: *Quia phantasma est (ibid.)*, et præ timore clamantibus, Dominus diceret: *Ego sum (ibid.)*, non debuit Petrus de præsentia Salvatoris sese prodentis, et adesse profitentis, dubitare, maxime cum diceret: *Habete fiduciam, nolite timere (ibid.)*. Petrus cum cæteris jussus fiduciam habere, et non timere, jussus etiam, sicut ipse petierat, ad Dominum super aquas ambulantem venire, ambulans et ipse super aquas; inter tot fidei et securitatis præsidia timere non debuit. Timuit tamen ut homo, non tamen omnino desperavit, nec omnino fidem perdidit. Dixit enim: *Domine, salvum me fac (ibid.)*. Quomodo autem invocaret, in quem non credidisset? Petri utique dubitatio talis fuisse videtur, quæ confidendi constantiam turbaret; sed fidem omnino non exstingeret. Sicut apud Matthæum Petri arguitur dubitatio, sic quorundam timiditas apud Marcum increpatur. Cum enim facta esset procella magna, et Dominus in puppi super cervical dormientem excitarent, dicentes: *Magister, non ad te pertinet, quod perimus, exurgens dixit mari: Tace, obmutescet; et facta tranquillitate*

dixit : *Quid timidi estis? Necdum fidem habetis* (Marc. iv). Quod autem dixit : *Necdum fidem habetis*, sic intelligi potest, quasi interrogando dictum sit; ac si diceretur ad eorum fidem excitandam : *An nondum fidem habetis?* Cui concordat, quod apud Lucam, quibusdam dicentibus : *Præceptor, perimus*, Dominus legitur respondisse : *Ubi est fides vestra?* (Luc. viii). Si autem apud Marcum, quibus increpando dictum est : *Quid timidi estis*, illis non interrogando, sed astruendo dictum est : *Necdum fidem habetis*; valde nobis metuendum est, qui in periculis trepidamus præ timore, fidendi constantiam et mentis securitatem perdimus, ne et nobis dicatur : *Necdum fidem habetis*. Sed alicui videbitur, merito illis objurgandos, jureque increpandos, qui in periculo constituti, eum secum habuerunt, præsentemque viderunt, et ideo timere non debuerunt. Quomodo autem et nos, qui in periculis trepidamus, increpandi non sumus, qui semper Dominum, etsi non per præsentiam carnis, ut illi, tamen per præsentiam divinitatis nobiscum manere confidimus? Unde et ipse Dominus de justo dicit : *Cum ipso sum in tribulatione : eripiam eum* (Psal. xc). Et in Evangelio : *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque, ad consummationem sæculi* (Matth. xxviii). Quanta autem de Domini præsentia nobis debeat esse fiducia ostendit, qui dicit : *Etsi ambulavero in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es* (Psal. cxii). Et iterum : *Dominus illuminatio mea, et salus mea : quem timebo? Dominus protector vitæ meæ : a quo trepidabo?* (Psal. xxvi). Si autem vox justorum hæc est : *Non timebo mala, quoniam tu mecum es*, quid sibi vult illa vox in psalmis, nihilominus justorum, sive martyrum : *Exaudi Deus, orationem meam, cum deprecor; a timore inimici eripe animam meam?* (Psal. lxiij). Et in alio loco : *Cor meum conturbatum est in me; et formido mortis cecidit super me. Timor et tremor venerunt super me, et contexerunt me tenebræ* (Psal. lvi).

Sed sciendum nobis est quod justii nunc per excessum contemplationis supra se levantur in quamdam mentis securitatem, et fiducia constantiam; unde cuncta mala præsentia, mortisque pericula, in Deo despicienda cognoscunt, et cognoscendo despiciunt. Nunc vero propriæ infirmitati dimissi, sicut homines, inter pericula metuunt, et metuendo propriam infirmitatem quanto humiliter, tanto verius recognoscunt. Hinc de illis scriptum est : *Ascendant usque ad cælo, et descendunt usque ad abyssos* (Psal. cxi). Ascendant per excessum contemplationis et securitatis in Deo; descendunt per excessum pavoris et pusillanimitatis in semetipsis. Hinc Elias regi Achab quasi intrepidus occurrit (III Reg. xviii); et a facie Jezabel non sine timore aufugit (III Reg. xix). Hinc et Jacob cum angelo luctatus, cum ei diceretur : *Si contra Deum fortis fuisti, quanto magis contra homines prævaleris* (Gen. xxxii); tamen in timore oravit, dicens : *Erue me de manu fratris mei : quia valde eum timeo* (ibid). Sic autem, Deo vices varietatum

A dispensante, justii et securi sunt, et in se timidi; sicut, et eodem mirabiliter dispensante, et in Deo lætantur, et in semetipsis constrictantur. Paulus ad Philippenses scribens, admonet dicens : *Gaudete in Domino semper; iterum dico : Gaudete* (Philip. iv). Idem in Epistola secunda ad Corinthios scribens de se dicit : *Nolumus vos ignorare, fratres, de tribulatione nostra, quæ facta est in Asia; quoniam supra modum gravati sumus, ita ut læderet nos etiam vivere* (II Cor. i). Et Psalmista dicit : *Anima mea exsultabit in Domino* (Psal. xxxiv). Idem dicit : *Ad meipsum anima mea conturbata est* (Psal. xli). Et iterum : *Quare tristis es anima mea, et quare conturbas me?* (ibid.). Sæpe autem justii timore pulsantur, sed a spei stabilitate non moventur, sicut scriptum est : *Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion; non commovebitur in æternum qui habitat in Jerusalem* (Psal. cxiv). Sæpe autem timore pulsantur, adeoque concutuntur, ut et spe infirmantur, et in periculum desperationis paulo minus inclinentur. Deus quippe, qui electos probat, ut inveniat eos dignos se, sicut adjutor est in opportunitatibus in tribulatione, sic despicit in opportunitatibus in tribulatione. Tunc autem despicit, cum inter mala non respicit, cum clamantem in tribulatione ad votum non exaudit. Hoc autem salubriter fit, ut justii sibi derelicti experiantur, quid in se sint. Cum autem nimio timore supra modum gravati, sæpe adeo infirmantur, ut vicinæ desperationis, nisi gratia Dei celerius subveniat, discrimen incurrant; tunc ad eos pertinet increpatio illa : *Quid timidi estis? necdum fidem habetis?* (Marc. iv). Deus vero occulta dispensatione justos nonnunquam, ut magis humilientur, et fortiores resurgant, usque ad incredulitatis reatum, sine infirmari permittit. Unde in libro Numeri scriptum est : *Cum elevasset Moyses manum, percussit virga bis silicem : et egressæ sunt aquæ largissimæ, ita ut biberet populus et jumenta. Dixitque Deus ad Moysen et Aaron : Qui non credidistis mihi, ut sanctificaretis me coram filiis Israel, non introducat is hos populos in terram, quam dedi eis. Hæc est aqua contradictionis, ubi jurgati sunt filii Israel coram Domino* (Num. xx). Ecce quomodo a Domino Moysi et Aaron incredulitas exprobratur, et punienda monstratur. Hinc rursus per Isaiam ad populum Israel Dominus dicit : *Pater tuus primus peccavit, et interpretes tui prævaricati sunt in me, et contaminari principes sanctos* (Isa. lxiii). Quod dicitur : *Pater tuus primus peccavit*, de Abraham intelligi potest, si forte et ipse dubitavit, quando Domino terram promissionis pollicenti respondit : *In quo sciam, quod possidebo eam?* (Gen. xv.) Vel hoc intelligi potest de patribus in deserto, qui male locuti sunt de Deo : *Nunquid panem poterit dare, aut parare mensam in solitudine?* (Psal. lxxvii.) De quibus et scriptum est : *Quia non crediderunt in Deo, nec speraverunt in salutari ejus* (ibid). Quod dictum est : *Interpretes tui prævaricati sunt in me* (Isa. lxiii), de Moysen et Aaron recte intelligitur, qui inter Deum et populum medii, ut dictum est, prævari-

cati sunt. Contaminavit autem Deus principes sanctos occulta dispensatione contaminari permittens: iustoque iudicio contaminatos ostendens. Possunt autem iusti citra periculum fidei, et detrimentum spei, in quibusdam desperare. Nam quæ licet non desiderare, licet et non sperare; et quæ licet contemnere, licet desperare, et in eis spem non ponere. Unde et beatus Job a temporalibus ad æterna suspensus, quasi carnalis vitæ contemptor et mortificator dicit: *Elegit suspendium anima mea, Desperari; non ultra vivam. Parce mihi, Domine, nihil enim sunt dies mei* (Job vii). Pensate, quia de Domino non desperavit, qui dixit, *Parce mihi, Domine; nec tamen nullomodo desperavit, qui dixit, Desperari*. Ibi ergo desperavit, unde per sanctum contemptum sanctumque odium spem retraxit, non ibi, quo totam spem totumque desiderium transiit.

Ex prædictis colligendum est quod dubitatio nunc cor leviter pulsata, nunc validius pulsata, et ad incredulitatem inclinata; nunc majori perturbatione in reatum incredulitatis præcipitata. Illa vero dubitatio, quæ infidelitati propinquat, vel in eam præcipitata, quædam fidei defectio est; lumen fidei vel imminuens, vel exstinguens; donec mens suæ perturbationis caligine discussa, per gratiam Dei confortata resurgat.

De fidei certitudine.

Quoniam per fidem in Deum confidimus et Deo credimus, cum Deus veritas sit; tanta certitudine, tanta non dubiæ assensionis firmitate eadem fides debet esse subnixæ, ut recte scientia dici possit. Omnem enim sensuum experientiam excedit, omnem conjecturam humanæ rationis transcendit; verissime et certissime comprehendens, quæ nec sensu explorari, nec humana ratione ullatenus valeant investigari. Cum enim Deo magis credendum sit, quam vel sensibus corporis, vel humanis rationibus, omnem mundanam sapientiam fidei dignitas superexcellit; invisibilia videns, insensibilia sentiens, incomprehensibilia comprehendens. Certa quippe comprehensio est incommutabilis ipsius veritatis auctoritate firmissime roborata. Quamvis autem fides sensu vel ratione ex aliqua parte possit adjuvari, ut in sequentibus ostenditur, fides inoffensa ultra progrediens procedit, quam vel sensus vel imaginatio, vel ratio inquisitione possit pertingere, vel intentione pervenire. Lumen quippe rationis, quo mens naturaliter illuminatur, ut intelligat, incomparabili claritatis splendore superat lux gratiæ, qua mens illuminatur, ut non intellecta credat, donec quodam ordine gratiæ quæ nunc credit intelligat. Quapropter cum rerum comprehensibilium vera cognitio scientia dicatur et sit multo magis incomprehensibilium verissima cognitio, Deo revelante, nobis indulta pro sui certitudine et infallibilitate scientia dici debet, non solum supra incertum opinionis, sed supra omnem humanam scientiam, et supra iudicium rationis collocanda; quasi scientia scientiæ præfe-

renda. Sed non ei quæ futuri temporis aliquomodo conferenda. Hæc est autem scientia salutis, quæ illuminat et salvat, de qua scriptum est: *Præibis enim ante faciem Domini parare vias ejus. Ad dandam scientiam salutis plebi ejus, in remissionem peccatorum eorum* (Luc. i). Si quæ est autem cognitio per fidem in insipientibus vel proficientibus, adeo mediocris et tenuis est, ut nondum scientiæ nomine digna sit; in propectis tamen et perfectis, qui firmissime et certissime credunt, et ratione fidei per inspirationem abundantioris gratiæ plenius intelligunt, cognitio per fidem tanto certius scientia dicitur, quanto frequentius in sacra Scriptura sciri referuntur, quæ sola fide percipiuntur. Fidem Abrahæ commendans Apostolus in Epistola ad Romanos, sic ait: *In re promissione etiam Dei non hæsitavit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo; plenissime sciens quia quæcumque promisit, potens est et facere* (Rom. iv). Attendit, quod non dixit, *sciens*, sed *plenissime sciens*, ut certitudinem fidei ex plenitudine scientiæ altius nobis commendaret. Idem in Epistola ad Timotheum: *Scio cui credidi, et certus sum, quia potens est depositum meum servare in illum diem* (II Tim. i). Idem ad eundem: *Hoc autem scito, quod in novissimis diebus instabunt tempora periculosa* (II Tim. iii). Scire monuit quod credendum prædixit. Et beatus Job ait: *Scio quod Redemptor meus vivit, et in novissimo die de terra surrecturus sum* (Job xix). Et Martha dixit ad Jesum: *Scio, quia resurget in resurrectione in novissimo die* (Joan. xi). Quod autem Apostolus ad Romanos dicit: *Existimo, quod non sunt condignæ passionibus hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis* (Rom. viii), non ad incertum opinionis referendum est, quamvis existimare se dicat; sed ad conscientiam scientiæ et certitudinis: quæ ex Epistola ad Corinthios comprobatur, ubi sic dicit: *Scimus, quoniam si terrestria domus nostra hujus habitationis dissolentur, ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam æternam in cælis* (II Cor. v). Ece Apostolus, quæ ad statum futuri temporis pertinent, et existimare se dicit et scire, ut existimationem fidei a scientiæ certitudine non separemus.

De eo quod scriptum est: *Fides est substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium.*

Quanta sit certitudo fidei, Apostolus ostendere volens, simulque quanta sit ejus utilitas, præmittere nolens, de utilitate præmittens, certitudinem subjungens, sic ait: *Fides est substantia sperandarum rerum, argumentum non apparentium* (Hebr. xi). Rerum sperandarum tria genera sunt: bona temporalia, quibus indigemus ad sustentationem corporis; bona spiritualia, quibus indigemus ad informationem mentis; bona æterna, quibus fruendum erit in statu beatitudinis. Hæc a Deo petenda et speranda sunt, a quo etiam nobis hæc omnia re promissa sunt. Nam de temporalibus ad usum hujus vitæ necessariis dicit: *Hæc omnia adjicientur vobis* (Matth. vi). De spiritualibus dicit: *Pater vester de*

cælo dabit spiritum bonum petentibus se (Luc. xi). A Per spiritum quippe, danda spiritualium charismatum munera intelligit. Æterna repromittit, cum in regno suo beatificandos nos ostendit, dicens: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum (Matth. v.)* et cætera, quæ sequuntur. Hæc omnia merito fidei obtinentur. Unde et utilitas fidei recte ostenditur, cum dicitur: *Fides est substantia rerum sperandarum.* Melior est autem fidei substantia, quam terrena substantia, quam pecuniæ thesauri, qui veterascunt et deficiunt. Fides enim causa est, per quam a Deo obtinentur, vel in re, vel in spe, quæ ab ipso petenda sunt, speranda et desideranda. Justus nimirum ex fide vivit, habens ex ea omnem vitæ sufficientiam, et virtutum gratiam, et præmium gloriæ. Justus autem est, quem fides justificat eo ipso quod in Deum credit. Quid enim justius est, quam in illum credere; aut cui magis debet credi, quam illi; quidve certius esse debet, quam quod ille dicit aut promittit? Fides ergo non humana ratione nititur, ut acquiescat veritati, sed verbis Dei assentiens, ipsa sibi sufficit ad certitudinem veritatis: propterea argumentum dicitur esse rerum non apparentium; quia vera et certa appensione non apparentia approbat.

De argumentatione fidei.

Aliud est argumentum, quod est ipsa fides; aliud est argumentum, quo astruitur ipsa fides. Nam Christus in multis argumentis per dies quadraginta apprensens discipulis (*Act. 1*), et fidem resurrectionis suæ astruere volens, multa argumenta foris exhibuit, quibus discipulorum corda ad fidem suæ divinitatis et resurrectionis ex mortuis mirabiliter informavit: unde factum est ut quod foris mirabiliter est exhibitum, argumentum esset fidem roborans; et nihilominus ipsa fides argumentum esset, infallibili assensione non apparentia comprobans.

De non apparentibus.

Non apparentia autem intellige, quæ vel sensibus corporis, vel naturali mentis rationi non apparent. Quæ autem fide conspiciuntur, non apparentia dicuntur, quamvis fide percipiuntur, ea videlicet ratione, quod nec sensu, nec ratione comprehenduntur. Cum autem eadem res sensu vel ratione et fide percipiuntur, etiam tunc secundum quemdam modum fides non apparentia comprehendit, quia altius se erigit, quo sensus vel ratio non assurgit. Per visibilia enim invisibilia conspicit, et circa ipsa apparentia non apparentia comprehendit. Nam, cum latro in cruce Deum confisteretur, passionem hominis vidit, passionem Dei agnovit, quod sensus vel ratio non valuit: eademque passio, quæ Dei et hominis fuit, secundum quod Dei erat, oculis fidei, apparuit, et oculis carnis non apparuit. Ita et opera Christi, quæ mirabiliter in carne gessit, et infirma quæ pertulit, et hominis erant, virtute Dei mirabiliter operantis, et Dei erant, in infirmitate hominis mirabiliter patientis. Fides autem Christum Deum et hominem comprehendens, Deique fortia et homi-

nis infirma discernens, utraque, sive infirma, sive fortia, Dei esse conspicit, quia hominem Deum agnoscit. Ad hoc autem sensus vel ratio nullatenus attingit.

Quod fides sensu adjuvatur.

Fides tamen novit, quam sensu adjuvatur. Cum enim Thomas condiscipulis suis dixisset: *Nisi videro, non credam (Joan. xx).* Domino postea apparente et ad videndum et palpandum eum invitante, quia vidit, credidit, sicut Dominus testatur, dicens: *Quia vidisti me, Thoma, credidisti: beati qui non viderunt, et crediderunt (ibid.)* Qui autem tardi sunt ad credendum, visione signorum perducuntur ad fidem. Quod ostendit Dominus, cum secundum Joannem ad regulum dixit: *Nisi signa et prodigia videritis, non creditis (Joan. iv).* Propterea prædicantibus apostolis, sermonem, eorum sequentibus signis Dominus confirmavit ut, visis signis, crederent, qui sine signis non crederent. Sed multi signa viderunt, et tamen non crediderunt, sicut et multi signa non viderunt, et tamen crediderunt: *Populus quem non cognovi, servivit mihi; in auditu auris obedivit mihi (Psal. xvii).* Potest ergo fides esse sine visu, verumtamen non sine auditu, Hinc Apostolus ad Romanos dicit: *Quomodo credent ei, quem non audierunt (Rom. x).* Et infra: *Ergo fides ex auditu; auditus autem per verbum Christi (ibid.).* Verbum autem vel foris auditur, cum prædicatur: vel intus auditur, cum Spiritu revelante creditur.

Quod fides cogitationibus prævenitur.

Ut verbum credatur, mens, Deo inspirante, cogitationibus prævenitur, quibus ad credendum mirabiliter inclinatur. Dum enim cogitat verba opera Dei, vel judicia Dei, vel præcepta Dei, vel promissa Dei, secundum quod ei a Spiritu sancto suggeritur, in se turbatur, et admiratur, et admirando contremiscit et credit. Admirando et timendo ingreditur fides, et credendo timor. Sic incipit enim credere et timere ut credendo timeat, et timendo credat. Nec præoccupat fides, nec anticipat timor, sed utrumque initium est, nam de timore scriptum est: *Initium sapientiæ timor Domini (Psal. cx).* Et in libro Sapientiæ de timore et fide ita scriptum est: *Timor Domini initium dilectionis ejus (Eccli. xxxiv).* Fidei autem initium agglutinandum est ei. Fidei initium intellige fidem initium. A fide incipit justificatio nostra. Nec demones contremiscerent, nisi crederent. Credunt autem et contremiscunt, sed eos nec credulitas justificat, nec sanctificat timor. Nobis autem, quos fides justificat in timore sancto, utrumque a Deo donatum est, timere et credere, in justitia et sanctitate. Non enim sufficimus cogitare unde Deum timeamus, vel in eum credamus, nisi nobis datum fuerit desuper. Propter quod Apostolus dicit: *Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum: non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est (I Cor. iii).* Fides ergo ex auditu est, auditus autem per verbum Christi cum verbum prædicatur et auditur, et Deo suggerente

et agente, sic cogitatur ut credatur. Propterea fides Dei donum est et opus Dei.

Quod fides donum sit Dei.

Quod fides Dei donum sit, ostendit Apostolus in Epistola ad Ephesios, dicens: *Gratia enim estis salvati per fidem, et hoc non ex vobis, Dei enim donum est, non ex operibus, ut ne quis gloriatur. Ipsius enim sumus factura creati in Christo Jesu in operibus bonis, quæ præparavit Deus ut in illis ambulemus (Ephes. ii).* Et iterum ad Philippenses: *Vobis donatum est pro Christo, non solum ut in eum credatis, sed et etiam pro illo patiamini (Philip. i).* Ex his manifestum est, fidem non merito operum præcedentium, sed sola gratia nobis dari, ut ne quis gloriatur in fide, quasi eam ex se habuerit, vel quia merito suo acceperit.

Quod fides sit opus Dei.

Quod fides sit opus Dei ostendit Christus apud Joannem, qui interrogatus a quærentibus, *quid faciemus ut operemur opera Dei*, respondit, *hoc est opus Dei, ut credatis in eum, quem misit ille (Joan. vi).* Requisitus de operibus Dei quasi de multis, de uno respondit, quod ipse per se operatur in nobis, in quo bona quæ nos operamur in illo formantur, ut bona sint Deo bene placita, nobisque salubria. Unde scriptum est: *Omnia opera ejus in fide (Psal. xxxii).* Hac itaque Domini responsione, quærentes, quid faciemus, ut operemur opera Dei, monentur fidem habere, quæ est opus Dei, sine qua non possunt opera Dei operari. Ac si diceret: *Habete fidem, quæ per dilectionem operatur opera Dei.* Hoc opus operatur Deus nos trahendo, sicut scriptum est: *Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum (Joan. vi).* Ad Christum venit, qui in eum credit. Venit autem tractus, non quia invitus, sed quia infirmus, non jam non volens, sed per se non valens. Propter quod sponsa in Canticis canticorum infirmitatem suam agnoscens et adjutorio gratiæ indigens, dicit: *Trahe me: post te curremus in odorem unguentorum tuorum (Cant. i).* Qui credit tractus, venit abstractus ab errore, attractus veritatis amore, tractus vi gratiæ, tractus sancti desiderii fervore. Tractus qui ad invito dimittitur, qui non invitatus admittitur. Trahitur autem manu potentis, voce invitantis, intusque monentis et docentis, sicut idem Joannes, ostendit dicens: *Est scriptum in prophetis: Et erunt omnes docibiles Dei. Omnis, qui audivit a Patre, et didicit, venit ad me (Joan. vi).* Docibilis Dei est, qui ab eo audit et discit, et ad Christum venit. Audit, cum verbum Dei diligenter attendit, cum altius cogitando secum mente revolvit. Discit, cum acquiescit, et corde non contradicit. Venit cum vera confessione et professione oris et operis ad discipulatum Christi accedit. Per fidem ad Christum trahimur, cum judicio sensus vel rationis reluctante, mens virtute verborum Dei aut signorum attonita admiratione stupet, et jam sibi credere non audeat, jamjamque sibi quodammodo reuuntians, ad gratiam fidei tanto magis humilia-

tur, aptiusque præparatur, quanto ex his quæ audit vel videt, ipsa a se inferior et infirmior judicatur.

Quod obduratio cæcitas est et surditas.

Obduratio autem mentis, quæ nec virtute verborum quæ audit, nec virtute signorum quæ videt, ad fidem perducitur, ipsa recte surditas et cæcitas nominatur, juxta illud Isaïæ: *Excæca cor populi hujus, et aures ejus aggravata (Isai. vi).*

Quod fides lux est et verbum.

Fides autem sive per verba, sive et per signa aures cordis et oculos aperit. Unde videre et audire dicuntur, qui credunt; quia fides lux est et verbum: lux quidem, secundum illud Apostoli: *Deus, qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris, ad illuminationem scientiæ claritatis Dei, in facie Christi Jesu (II Cor. iv).* Tunc autem dixit de tenebris Deus lumen splendescere, quando de tenebris nos vocavit in admirabile lumen suum; quando discussis ignorantie tenebris, dixit: *Fiat lux, et facta est lux.* Fides vero verbum est, secundum illud Jacobi apostoli: *In mansuetudine suscipite insitum verbum (Jac. i).* Insitum autem verbum est Deo intus loquente cordi inditum, de quo Apostolus sic dicit: *Sed quid dicit Scriptura? Prope est verbum in ore et in corde tuo (Rom. x; Deut. xxx).*

De eo quod scriptum est: «Prope est verbum,» etc.

Hoc est verbum fidei. Quæris quomodo prope sit in ore et in corde. Audi quod sequitur: *Corde creditur ad justitiam; ore autem confessio fit ad salutem (Rom. x).* Prope ergo est, quia insitum est. Insitum autem quia per gratiam inditum: Si ergo fidem habes in corde, et eam ore confitearis, *Prope est verbum in ore et in corde tuo.* Utilitate autem prope est, quia vicinus es salutem. *Longe autem a peccatoribus salus (Psal. cxviii).* Tu autem inferius es, et ex fide vivis. Nec longe es a regno Dei, appropinquavit regnum cælorum. Jam Deum invocas in veritate: *Et prope est Dominus omnibus invocantibus eum in veritate (Psal. cxlv).* Jam Deum times, prope timentes eum salutare ipsius. Ergo si credis, *Prope est verbum in ore et in corde tuo.* Utilitate quidem, quia vicina tibi est salus, pro confessione fidei in ore et conscientia fidei in corde. Si autem nondum credis et potes credere, prope est, non quasi jam sit in corde, sed prope est ut sit in corde; et tam prope est, quam facile tu potes credere. Prope est, nondum presenti utilitate, sed credendi possibilitate vel etiam facilitate. Fides quippe præterquam in his, qui vitio suo insanabiliter corrupti sunt, non longe est a natura nostra, quæ rationis est capax; et justitiæ, et beatitudinis per fidem particeps esse potest. Quod autem quidam non possunt credere ostendit Dominus, cum in Evangelio Joannis dicit: *Quomodo potestis credere, qui gloriam ab invicem accipitis; et gloriam quæ a solo Deo est, non quæritis? (Joan. v.)* Et iterum in eodem: *Quo ergo rado, vos non potestis venire (Joan. viii.)* Ad gloriam siquidem ibat, ad quam venire non poterant, quia in errore confis-

mati credere non valebant. Et ipse Joannes dicit : *A* Propterea non poterant credere (Joan. xii); quia iterum dixit Isaias : *Excæcavit oculos eorum, et induravit corda eorum, ut non videant oculis, et intelligant corde (Isai. vi).* Iis autem qui credere possunt, prope est verbum, non solum credendi possibilitate, sed gratiæ præparatione. *Lex enim per Moysen data est; gratia et veritas per Jesum Christum facta est (Joan. i).* Præparata sunt omnia, quæ ad vocationem gentium erant necessaria. Verbum caro factum est, carnalis observantia legis abolita est. Evangelium mundo prædicatum est, hostia pro salute mundi oblata est. Nil restat, nisi ut verbum fidei corde suscipiatur, per quam beatitudinem perveniatur. Unde apud Matthæum scriptum est : *Omnia parata sunt, venite ad nuptias (Matth. xxii).* Recte ergo in Deuteronomio scriptum est : *Prope est verbum in ore et in corde tuo (Deut. xxx).* Non carnalia Judæorum, non superstitiosa Scribarum et Phariseorum requirit Deus, sed fidem : fide corda purificans, puritatem cordis diligit, quæ nobis sufficit ad salutem.

De eo quod scriptum est : « Ne dixeris in corde tuo : Quis ascendet in cælum ? id est, Christum deducere. »

Fidei autem gemina utilitas est, inferni supplicia vitare et cælestis regni dona obtinere. Quod ostendit Apostolus, cum in Epistola ad Romanos dicit : *Quæ autem ex fide est justitia, sic dicit : Ne dixeris in corde tuo : Quis ascendet in cælum ? id est Christum deducere ; aut : Quis descendet in abyssum ? hoc est, Christum a mortuis revocare (Rom. x).* Horum verborum ratio hæc est : Justitia quæ ex fide est, hoc suggerit cogitandum, firmiterque tenendum Christum ascendisse in cælum, et descendisse in infernam, justos de suppliciis inferni liberaturum, et eisdem cælorum præmia largiturum. Hoc autem nulli est negandum, hinc nulli est dubitandum. Propter quod dicit : *Ne dixeris in corde tuo : Quis ascendet in cælum.* Si enim dixeris nullum ascendisse in cælum, consequens est ut dicas, nec Christum ascendisse ; si autem dixeris Christum non ascendisse, quantum in te est, Christum de cælo deducis. Et, sicut quis pro impia voluntate reus esset, et damnatione dignus, si vellet Christum de cælo deducere, cum non posset ; sic, qui negat Christum ascendisse, certa damnatione dignus est ; et quasi invidens gloriæ Christi, vult eum ibi non esse, ubi negat eum esse. Omnis enim impietas studio sui erroris resistentem odit veritatem, et gloriæ invidet auctoris, qui veræ fidei initium ponit, et impietatis fundamenta subvertit. Hinc odium Judæorum adversus Christum, quem impia negatione, impiaque voluntate pariter persequuntur. Hinc est quod de cælo deducunt, quem in cælum ascendisse non credunt. Deducunt autem per reatum criminis, non per effectum voluntatis. Similiter qui dixerit : *Quis descendit in abyssum,* credens neminem descendisse, vel credens pro liberandis justis

Christum non descendisse : hic quantum in se est Christum ex mortuis revocat, cum impia voluntate impiaque negatione eum pro liberandis justis non descendisse contendat. Hæc autem verba Apostoli de Christi ascensione, ejusque descensione, non solum contra infideles, ut nunc dictum est, sed etiam pro fidelibus, ut post dictum est, pie possunt intelligi. Sicut enim impii impia voluntate et negatione Christum deducunt, sed de cælo ; ita justii pia fidei devotione et confessione Christum deducunt, sed in cælum. Deductionem autem in bonam partem accipi posse, ostendit Psalmista dicens : *Tenuisti manum dexteram meam, et in voluntate tua deduxisti me, et cum gloria suscepisti me (Psal. lxxii).* Sed hoc de membris Christi. De ipso autem Christo scriptum est : *Deducet te mirabiliter dextera tua (Psal. xlv).* Si ergo non dixeris in corde tuo : *Quis ascendit in cælum,* hæc est pia deductio. Hoc enim non dicere, quod impium est dicere, est Christum pie deducere. Ergo qui justificati sunt ex fide, Christum in cælum ascendentem pio favore devotionis prosequuntur, et prosequendo in cælum deducunt. Sed qui non credunt in cælum ascendentem, odio malignitatis suæ persequuntur, et persequendo de cælo deducunt. Horum pia devotio, pia est deductio ; illorum impia negatio, impia deductio est. Similiter qui non dicunt, quis descendit in abyssum, et Christum descendisse credunt, pie Christum ex mortuis revocant, quem a mortuis resurrexisse credunt ; impie revocant, qui resurrectioni contradicunt, et desoendisse negant.

De eo quod scriptum est in Jeremia : « Quis ascendit in cælum ? »

Quærendum est autem quid sibi velit, quod in libro Jeremiæ de sapientia scriptum est : *Quis ascendit in cælum, et accepit eam, et deduxit eam de nubibus ? Quis transfretavit mare, et invenit eam, et attulit illam super aurum electum ? (Baruch. iii.)* Quomodo conveniunt : *Quis ascendit in cælum, et, Ne dixeris in corde tuo : Quis ascendit in cælum ?* Sapientia de qua hæc dicuntur, Christus est, Dei virtus et Dei sapientia, de quo in eodem libro post pauca subjungitur : *Hic adinvenit omnem viam disciplinæ ; et dedit illam Jacob puero suo, et Israel electo suo. Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est (ibid.).* Hanc autem sapientiam, ut ait Apostolus, nemo principum hujus mundi cognovit ; nemo sapientium hujus mundi investigare potuit. Inter sapientes nempe hujus sæculi excellere videbantur ; qui, ut verbis Isaïæ utamur, sidera contemplantur, et supputabant menses, ut annuntiarent ex eis ventura (Isai. xlvii). De quibus quidam illorum poeta sic ait :

*Felices animæ, quibus hæc contingere primis,
Inque domos superum scandere cura fuit.*

Quis autem istorum ductu ingenii sui ascendit in cælum, et accepit ibi sapientiam, et deduxit eam de nubibus ? Nemo sane illorum veram sapientiam illic sibi percepit, vel ad aliorum notitiam perduxit ;

sed tota illorum sapientia in obscuris eorum dictis vel scriptis, sicut aqua in nubibus clausa, longe erat a via disciplinæ, quam dedit Deus Jacob puero suo, et Israel electo suo. Hanc sapientiam nec illi invenerunt, qui per terras et maria litteras toto orbe fugientes persecuti sunt. E quibus erat Plato. De quibus dicitur: *Quis transfretavit mare, et invenit eam, et attulit eam super aurum electum? Invenit, et attulit simile est ei, quod prius dixit, Accipit, et deduxit.* Hæc ergo sapientia non de schola academicorum, vel stoicorum, alteriusve similis erroris sectæ manavit; sed illi viam disciplinæ non invenerunt, propterea perierunt. Et, quoniam non habuerunt sapientiam, perierunt propter suam insipientiam. Dei ergo sapientia nec subtilitate humanæ rationis in alta se erigentis investigatur, nec labore longinquæ navigationis acquiritur, ut de remotioribus finibus adducatur; sed de caelo veniens erudit nos, et admonet terrena despiciere, et amare cælestia. Mundum autem despiciere, hoc est, mare transire, et enavigatum post se relinquere. Cælestia amare, hoc est, spe et desiderio in cælum tendere. Nemo autem justorum vel mundum contemnens, vel cælestia concupiscens, merito suo aut consilio hanc sapientiam prævenit, ut acciperet, deduceret, inveniret et afferret eam super aurum electum: *Quis enim consiliarius ejus fuit (Isai. xl), aut quis prior dedit ei, et retribuetur illi? Ipsa vero secundum consilium voluntatis suæ ad nos veniens, sicut voluit, elegit, quibus se daret, qui eam diligenter super aurum electum. Pretiosior est enim cunctis opibus; et omnia quæ desiderantur, ei non valent comparari (Prov. iii).* Non ergo Enoch, non Elias, non Paulus merito suo sapientiam præveniens, in cælum ascendit, ut præventam ibi acciperet et deduceret; non filii Israel qui sicco vestigio mare transierunt; non Jonas, qui de mari et de ventre ceti liberatus; non Petrus supra mare ambulans; non Paulus de profundo pelagi ereptus, hanc sapientiam prævenit, ut eam inveniret; sed hi omnes, cæterique justii in his figurati, a sapientia Dei præventi sunt ut justii fierent, et mira facerent. Non est ergo contrarium, quod a Paulo commemoratum est: *Non dixeris in corde tuo, Quis ascendit in cælum (Rom. x);* et quod in libro Jeremiæ scriptum est: *Quis ascendit in cælum?* Ibi enim negatio ascensionis Christi in cælum interdicitur; hic vero nec Christi ascensio, nec nostra per Christum futura negatur: sed hoc ostenditur, quod vera sapientia, si de malis agitur, studio humanæ curiositatis non apprehenditur; si de bonis agitur, hoc insinuat, quod merito sanctitatis hæc eadem sapientia non prævenitur; sed ipsa præveniens omnes qui sanctificandi erant, sapientiam revelavit antiquis justis; viam disciplinæ ostendens in lege et prophetis, ubi latebat, sicut aqua in nubibus; donec effunderetur in tempore suo, radiante gratia et gloria resurrectionis et ascensionis Jesu Christi

Domini nostri; qui factus est sapientia nobis a Deo, et justitia, et sanctificatio, et redemptio.

Quod Christus auctor fidei divinitatis suæ potentiam miraculis indicavit, et fidei virtutem figuravit.

Hæc autem sapientia Christus est, qui se et Patrem per fidem nobis revelavit; et ipsius fidei per quam se nobis manifestavit, auctor est et consummator, juxta quod Apostolus in Epistola ad Hebræos dicit: *Per patientiam curramus ad propositum nobis certamen, aspicientes in auctorem fidei et consummatorem Jesum (Hebr. xii).* Auctor autem fidei et consummator recte dicitur, qui ipsam fidem in nobis operatur, inchoans et consummans. Miracula autem, quæ Christus visibiliter operatus est, ut fides divinitatis ejus reciperetur, ipsius divinitatis potentiam indicabant, et ipsius fidei virtutem figurabant. Nam illuminans oculos cæcorum, et aperiens os mutorum, aures surdorum, dirigens gressus claudorum, ægros curans, leprosos mundans, mortuos suscitans, per hæc signa virtutem fidei signabat: quæ oculos mentis aperit ad intelligendum, aures aperit ad obediendum; os reserat ad confessionem, regit affectus, diluit peccata, purgat crimina, mortificatos carne spiritu vivificat.

De nova creatura.

Fides autem quasi nova quædam creatio est, immutans de non esse ad esse. Infideles nimirum qui in Deo non sunt, non esse dicuntur. Cum ad fidem convertuntur, esse incipiunt, quia a Deo esse accipiunt. Quod ante conversionem ad fidem nihil sint, ostendit Isaias, qui de gentibus non credentibus dicit: *Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo; et quasi nihilum et inane reputatæ sunt ei (Isai. xl).* Mox ubi fides incipit, nova creatura incipit. Unde Apostolus ad Ephesios, cum præmisisset: *Gratia salvati estis per fidem (Ephes. ii);* post pauca subjungit: *Ipsius enim factura sumus, creati in Christo Jesu in operibus bonis (ibid.).* Et iterum in Epistola secunda ad Corinthios: *Nos ex hoc neminem novimus secundum carnem. Et si cognovimus secundum carnem Christum, sed nunc jam non novimus. Si qua ergo in Christo nova creatura, vetera transierunt; ecce facta sunt omnia nova (II Cor. v).* Innovatis siquidem in fide Christi vetustas transit, novitas accessit. Et in Epistola ad Galatas: *In Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium; sed nova creatura (Galat. vi).* Creatura ergo Dei sumus per naturam, sed nova creatura per gratiam. Quod autem natura sumus, in pejus mutatum est per culpam; sed in melius reparamur per fidei gratiam, ut quasi de novo incipiamus, quia de vetustate innovamur. Hinc Psalmista dicit: *Et dixi: Nunc cæpi, hæc mutatio dextera Excelsi (Psal. lxxvi).* Dixi, inquit, nunc cæpi, quasi Deo confitens, et laude referens, et non esse meæ virtutis intelligens, quod nunc cæpi: non enim manus mea excelsa, sed dextera Domini fecit virtutem; propterea dixi: Hæc mutatio dextera Excelsi.

Quod per fidem filii Dei efficitur.

Per fidem autem non solum in novam creaturam mutamur, sed et filii Dei efficitur. Hinc Joannes ait: *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus.* (Jonn. 1). Potestatem, inquit, dedit eis filios Dei fieri, non potestatem, qua solum possent aliquando filii Dei fieri, sed qua mox cum crederent, filii Dei fierent. Potestas ergo hæc, quæ credentibus datur, non in eventu expectationis est, sed in præsentis potentis gratiæ effectu. Nam, qui per fidem justificari incipit, mox in filium Dei adoptatur, statim nomine filii honoratur. Hanc potestatem, quæ credentibus datur, nondum habent, qui nondum credunt. Hæc enim potestas non naturæ est, sed gratiæ. Credentibus autem sic datur potestas filios Dei fieri, ut ex Deo nati sint.

Quod per fidem ex Deo nati sumus.

Quomodo autem ex Deo nati sint, ostendit B. Jacobus dicens: *Voluntarie enim genuit nos verbo veritatis, ut simus initium aliquod creaturæ ejus* (Jac. 1). Initium aliquod creaturæ dixit, quasi aliquomodo initium creaturæ, novo scilicet et singulari. Frequens nempe est, et commune, per creationis conditionem initium habere, sed per præparationis gratiam initium sumere, novum est in homine, et singulare. Novitas ergo est, et dignitas, esse aliquod initium creaturæ Dei. Ut hoc essemus, voluntarie genuit nos Deus verbo veritatis. Voluntarie quidem, quia gratis, non merito nostrò. Genuit autem, non sicut Filium sibi consubstantialem, quem non fecit, sed genuit: Nos autem quos creavit de non filios per fidem filios fecit, et sic genuit. Unde etiam illud in Deuteronomio: *Deum, qui te fecit, dereliquisti; et obtulisti es Domini Creatoris tui* (Deut. xxxii). Genuit autem verbo veritatis. Verbum siquidem Dei quasi semen in corde, si per assensionem mentis fidei admisceatur, ad divinam proficit generationem, ut filii Dei simus, secundum illud: *Genus enim Dei sumus* (Act. xvii). Quod si sermo auditus fidei non admisceatur, non proficit ad novæ generationis exordium. Unde Apostolus in Epistola ad Hebræos de quibusdam non credentibus dicit: *Non profuit illis sermo auditus, et non admistus fidei* (Heb. iv).

Quod fides est initium substantiæ ejus.

Fides ergo nos efficit aliquod initium creaturæ Dei; ideoque initium, quia ipsa est initium substantiæ ejus. Unde Apostolus in Epistola ad Hebræos: *Participes enim Christi facti sumus: si tamen initium substantiæ ejus usque ad finem firmum retineamus* (Hebr. iii). Initium substantiæ ejus fidem dicit, quæ est initium omnium honorum, et substantia nostra a Deo; substantia scilicet rerum sperandarum, ut prædictum est. Substantia nostra dicitur, et quod sumus, et quod habemus. De eo quod sumus, scriptum est in psalmo: *Memorare, quæ mea substantia* (Psal. xcvi). Hoc ad Deum, qui novit figmentum nostrum. De eo quod habemus scriptum est: *Honora Dominum de tua substantia* (Prov. iii). Substantia

A autem nostra tota et in carnalibus bonis, et in spiritualibus donis, de munere Dei provenit. In spiritualibus vero donis, quæ salutem operantur in nobis, primum locum obtinet ipsa fides; propterea initium substantiæ dicitur. Substantia autem nostra sunt et naturalia bona, quæ in conditione suscepimus, et gratuita, quibus in reparatione renovamur. In Evangelio apud Lucam dixit adolescentior filius ad patrem suum: *Pater, da mihi portionem substantiæ, quæ me contingit* (Luc. xv). Quæ est ergo substantia nostra, nisi natura nostra, quam a Deo accepimus; vel gratia, vel gloria, quam æque ab ipso accipimus, sicut scriptum est: *Gratiam et gloriam dabit Dominus?* (Psal. xxxiii.) Gloriam autem substantiam dici posse, ostendit Apostolus, qui in secunda Epistola ad Corinthios ait: *Quemadmodum dixi, parati sitis: ne cum venerint Macedones mecum, et invenerint vos imparatos, erubescamus nos (ut non dicantur vos) in hac substantia gloriæ* (II Cor. ix). Hortabatur Apostolus Corinthios ad opera charitatis. Glorabatur de eorum charitate apud Macedones. Substantiam itaque gloriæ dicit ipsam terrenam substantiam charitative erogam, vel erogandam, quæ erat gloria ipsorum in Domino, vel Apostoli pro ipsis apud Macedones. Vel ipsam gloriam dicit esse substantiam; quia bona gloriatio, vel Apostoli pro ipsis, vel ipsorum in Deo, spiritaliter vera substantia erat. Iterum in eadem Epistola seipsum commendans, et præferens se illis, qui gloriabantur secundum carnem, sic ait: *Quod loquor, non loquor secundum Deum; sed quasi in insipientia in hac substantia gloriæ* (II Cor. xi). Gloriam carnis substantiam dicit, prout illis videbatur, qui hanc magni æstimabant. Vera autem æstimatione gloria in Deo bona substantia est. Fides ergo initium est substantiæ; quia in reparatione nostra initium nobis est et gratiæ et gloriæ. Per hæc enim Deus gratificavit nos sibi in dilecto Filio suo, et glorificavit in illo. Glorificavit sic, ut simus filii Dei; non solum autem, sed et dii, sicut scriptum est:

Quod per fidem filii Dei sumus.

Ego dixi: Dii estis, et filii Excelsi omnes (Psal. lxxxii). Nondum apparet, quid erimus, sed nec quid nunc sumus. *Cum autem apparuerit Christus vita nostra, tunc et nos apparebimus cum ipso in gloria* (Coloss. iii); et tunc apparebit, quantæ dignitatis sit, et quanti honoris, deos esse, aut filios Dei. Cum pulcherrima visione divinæ substantiæ perfruamur, cum videbimus eum, sicuti est, tunc apparebit, quis finis, et quis fructus sit fidei, quæ est initium substantiæ Dei cognoscendæ: qua cognitione nihil est beatius, nihil dulcius. Quomodo fides sit initium substantiæ ejus, videlicet Dei, hoc est et illius substantiæ, quæ natura Dei est, quæ in se nec initium habet, nec finem, utrumque beatus Petrus in Epistola secunda ostendit, dicens: *Omnia nobis divinæ virtutis suæ, quæ ad vitam et pietatem donata sunt per cognitionem ejus, qui vocavit nos propria gloria et virtute: per quem maxima et pretiosa promissa nobis*

donavit, ut per hoc efficiamur divinæ consortes naturæ. Fugientes ejus, quæ in mundo est, concupiscentiæ corruptionem (II Petr. 1). Ex his verbis intelligite, per cognitionem ejus qui nos vocavit, hoc est per scientiam Christi, omnia divinæ virtutis charismata, quæ nobis ad vitam in futuro obtinendam, et ad pietatem in præsentem conservandam, sunt necessaria, jam nobis donata; et promissa Dei in nobis jam esse completa, ut per hæc efficiamur divinæ consortes naturæ; consortes quidem, non in unitate substantiæ, sed participatione gratiæ. Quod autem personam immutat dicens: nobis promissa donavit, scilicet Judæis, ut vos gentes, per hæc efficiamini divinæ consortes naturæ, per hoc indicatur, promissionem in Judæis completam, sed fructum communem esse et gentibus.

Quod fides est fundamentum et signaculum.

Fides autem, quæ initium est substantiæ, usque ad finem firmiter tenenda est, ut sit et ipsa firmum fundamentum, quod nullo modo possit subverti. Hinc Apostolus in Epistola secunda ad Timotheum ait: *Subverterunt quidam fidem. Sed firmum fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc (II Tim. 1).* Fidem autem fundamentum dicit, quod fundavit Deus, et non homo, ideoque Dei dicitur. Hoc est fundamentum, quod nemo mutare potest. Hæc est petra, super quam fundata est Ecclesia. Hoc est fundamentum apostolorum et prophetarum, in quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino (Ephes. 11). Hoc fundamentum firmum stat, cum adversus omnes tentationum impulsus perseverandi constantia inconcussa permanet, et citra finem non habet. *Habens, inquit, signaculum hoc.* Constantia fidei ipsa est signaculum, quo nos signavit Deus, et discrevit electos a reprobis. Propterea qui ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt, hoc signaculo signati non sunt, sed magis illi, quibus dicitur: *Vos autem estis, qui mansistis mecum in tentationibus meis (Luc. 22)* Nullum enim certius signum salutis in nobis apparet, quam illud, de quo scriptum est: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Matth. 10).*

Quod per fidem habitaculum vel templum Dei sumus.

Super hoc fundamentum ædificamur in templum et habitaculum Dei in Spiritu sancto. Ubi est habitatio Dei per fidem? Audi Apostolum in Epistola ad Ephesios, sic dicentem: *Ut det vobis secundum divitiis gloriæ suæ virtutē corroborari per spiritum ejus in interiori homine; habitare Christum per fidem in cordibus vestris (Ephes. 11).* Si ergo virtus in nobis corroboratur per Spiritum Dei in interiori homine; si per fidem habitat Christus in nobis, tunc nos habitaculum sumus et templum Dei vivi; et fundamentum firmum stat, Christo inhabitante, et Spiritu sancto virtutem corroborante, et Deo nos signante, sicut ait Apostolus in Epistola secunda ad Corinthios: *Qui unxit nos Deus, et qui signavit nos, et dedit pignus spiritus in cordibus nostris (II Cor. 1).* Quomodo fides initium sit et fundamentum, manifestius

ostendit Petrus in Epistola secunda: *Vos autem curam omnem subinserentes, ministrare in fide vestra virtutem, in virtute autem scientiam, in scientia autem abstinentiam, in abstinentia autem patientiam, in patientia autem pietatem, in pietate autem amorem fraternitatis, in amore autem fraternitatis charitatem. Hæc enim si vobiscum adsint et superent, non vacuos, nec sine fructu vos constituent in Domini nostri Jesu Christi cognitione. Cui enim non præsto sunt hæc, cæcus est, et manu tentans, oblivionem accipiens purgationis veterum suorum delictorum (II Petr. 1).* Verba ista diligenti meditatione pensata manifeste declarant, quod de fide, quasi initio et fundamento tota spiritualis ædificii fabrica consurgit. Et huc occurrit Ezechiel propheta, loquens de ædificio in monte constituto, et dicens: *Et in octo gradibus ascensus ejus (Ezech. 41).* Quam parabolam Petrus edisserens, octo virtutum gradus hoc loco distinguit: Fidem, virtutem, scientiam, abstinentiam, patientiam, pietatem, fraternitatis amorem, charitatem. *Ministrate, inquit, in fide vestra virtutem (II Petr. 1).* Non generaliter hoc omnem intelligere debemus virtutem. Nam scientia et abstinentia, et cæteræ quæ sequuntur virtutes sunt; sed specialiter ea virtus hic intelligenda est, quæ primos conatus nostros adjuvat contra priora delicta, ne rursum contra nos prævaleant, ne iterum vincamur, ubi victi sumus.

Virtus ergo hic specialiter dicitur, non quæ sola virtus est, sed quæ prima est. Primum autem est in nova conversatione fugere eam, quæ in mundo est, concupiscentiæ corruptionem. De qua fugienda idem Apostolus in proximo præmiserat. De hac virtute scriptum est in psalmo: *Et præcinxisti me virtute ad bellum; et supplantasti insurgentes in me subtus me (Psal. xvii).* Scientia hoc loco intelligenda est, non ea quæ bonum intelligit et negligit; sed ea quæ potiora probat, et salubria eligit. Hæc scientia apud Deum laudem habet et meritum, et post virtutem recte ordinatur; quia reprobare malum et eligere bonum, virtus est et scientia. In abolitione quippe veteris vitæ opus est virtute: in inchoatione novæ conversationis pernecessaria est scientia, qua discamus post lapsum cautius ambulare. Huic adjungitur abstinentia, ea videlicet, qua etiam a quibusdam licitis temperamus. Nam illa abstinentia, qua ab illicitis abstinetur, ad virtutem pertinet, de qua præmissum est. His adjungitur patientia, qua mala vitæ præsentis æquanimitè portantur. Has quatuor virtutes nobis debemus ad custodiam nostri, ut mala vitantes, et bona facientes, et hoc mundo temperanter utentes, et in adversis patientes, immaculati custodiamur ab hoc sæculo. Duas virtutes quæ sequuntur, pietatem videlicet et amorem fraternitatis, proximis debemus; pietatem quidem iis qui nostro adjutorio indigent, amorem autem fraternitatis et iis qui non indigent. Affectus enim amoris ad omnes dilatatur; pietatis vero affectus sive effectus indigentibus impenditur. Fidem autem et charitatem Deo debemus, in quem credere, et solum ante omnia,

et super omnia diligere, arctissime tenemur. Fides in imo est, charitas in summo. Hæc est scala, quam vidit Jacob, cujus summitas cœlum contingit (*Gen. xxviii*). Per hanc ascendit, qui ascensiones in corde suo disposuit; qui per virtutum incrementa proficit, et in virum perfectum crescit. Sic vita fidelium super fidei fundamento ordinatur; sic templum Dei ædificatur, si fundamentum immobiliter sua firmitate stabiliiatur.

De probatione fidei.

Ut stabiliatur, oportet fidem probari. De qua probatione Petrus in epistola prima sic ait: *Modicum nunc si oportet contristari in variis tentationibus: ut probatio vestræ fidei multo pretiosior auro (quod per ignem probatur) inveniat in laudem, et gloriam, et honorem, in revelatione Jesu Christi (I Petr. i)*. Probatur autem fides tentatione, ut innolescat qualis et quanta sit; vel aliis ad exemplum, et fidei testimonium, vel ipsi qui tentatur, ad sui laboris solatium, et spei firmamentum, et perseverandi studium. Ante tentationem enim nec ipsi homini nota est fides sua. Hinc scriptum est in libro Sapientiæ: *Qui non est tentatus, quid scit? (Eccli. xxxiv.)* Et post pauca: *Qui non est expertus, pauca cognoscit (ibid.)*. Deus autem, qui non permittit nos tentari supra id quod possumus, facit cum tentatione proventum, ut possumus sustinere (*I Cor. x*). Proventus autem est multiplex utilitas ex tentatione proveniens. Nam, cum testimonium fidei in tribulatione per constantiæ virtutem redditur, proximus ædificatur; in nobis autem meritum fidei augetur, fiducia proficiendi validius confortatur, charitas ardentius inflammatur, nomen Dei magnificentius honoratur, et misericordia ejus gloriosius mirificatur, mirabiliusque glorificatur. Deus autem fidem probat, non ut ipse scire incipiat, qui omnia novit, antequam fiant, sed ut virtutem suam in nobis, ad gratiæ et gloriæ suæ magnificentiam, notam faciat. Et tamen tunc scire dicitur, cum scire nos facit, quod nobis de nobis revelare dignatur. Unde est illud: *Proba me, Deus, et scito cor meum (Psal. cxxxviii)*. Ac si diceret: *Probande cor meum notum mihi facito*. Probatio autem vel tentationis est, dum adhuc tentatur, qui nondum probatus est; vel commendationis, cum digne laudandus est, qui in tentatione fidelis inventus est. De illa dictum est: *Proba me, Domine, et tenta me (Psal. xxv)*. De ista vero scriptum est: *Nonne qui se commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat (II Cor. x)*. Altera inquirentis est, altera invenientis. Aliter enim probat Deus, cum patientiam in nobis quærit; aliter, cum patientiam in nobis invenit. Aliter, cum nos interrogat et emendat; aliter, cum interrogatos et emendatos commendat. Aliter, cum dicitur: *Quis putas est fidelis servus et prudens (Matth. xxiv)*; aliter, cum dicitur: *Euge, serve bone et fidelis (Matth. xxv)*. Aliter, cum dicitur: *Petre, amas me (Joan. xxi)*; aliter, cum respondetur: *Tu scis, Domine, quia amo te (ibid.)*. Aliter, cum probatio operatur patientiam; aliter,

cum patientia operatur probationem. Utrumque enim scriptum est. *Jacobus enim sic ait: Probatio fidei vestræ patientiam operatur. Patientia autem opus perfectum habet (Jac. i)*. Paulus vero in Epistola ad Romanos sic dicit: *Tribulatio patientiam operatur; patientia autem probationem (Rom. v)*. Quod Jacobus dicit, *Probatio fidei vestræ patientiam operatur*, hoc est quod Paulus dicit, *Tribulatio patientiam operatur*. Tribulatio quippe probatio fidei est. Vasa enim figuli probat fornax, et viros justos ignis tribulationis. Quod vero Jacobus dicit: *patientia opus perfectum habet*, proficit ad hoc intelligendum, quod Paulus dicit, *patientia operatur probationem*. Cum enim patientia laudem habeat perfecti operis, consummationeque laboris, per patientiam probatus ostenditur, qui in tribulatione fidelis invenitur.

Quod fidei et fideles sibi invicem testimonium dent.

Qui autem fideles inveniuntur, hi testimonio fidei probati dicuntur. Unde Paulus in Epistola ad Hebræos de tentationibus antiquorum justorum præmittens, subinfert, dicens: *Et hi omnes testimonio fidei probati sunt (Hebr. xi)*. Et in eadem de fide loquens, dicit: *In hac testimonium consecuti sunt senes (ibid.)*. Fides quippe in tentatione probata, testimonium dat perseverantibus, quod justus sunt, et mercede digni. Et nihilominus testimonium dant ipsi fidei, quod vera sit, vereque tenenda, et in tempore tribulationis nullatenus deserenda.

Quod fides et oratio se vicissim adjuvant.

Fides autem in tribulatione crescit, et patiando et orando pondus tribulationis vincit. Adjuvatur enim fides oratione, ut non deficiat, et ut vim tentationis superare prævaleat, maxime autem ejus oratione, qui ad Petrum dixit: *Ego rogabo pro te, ut non deficiat fides tua (Luc. xxi)*. Oratio autem semper sit in fide, tum pro ipsa fide, tum pro quacunque liberatione, vel consolatione, quæ contra prementem tribulationem vel necessitatem impetratur ex fide. *De iis quæ scripta sunt in Evangelio de monte transierendo, et ficulnea.*

Si enim virtus fidei sic proficit ex tribulatione, sicut virtus sinapis crescit et acuitur attritione, nulla est difficultas justis desiderii obstitens; nulla est moles adversitatis, instar montis nos opprimens, quæ orationis instantia et perseverantia transferri non possit, vel ut transeat, vel non noceat. Hoc est, quod Dominus dicit apud Matthæum. *Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic: Transi hinc, et transibit; et nihil impossibile erit vobis (Matth. xvii)*. Et iterum, mirantibus quod ficulnea continuo aruit, apud eundem evangelistam dicit: *Si habueritis fidem, et non hæsitaveritis, non solum de ficulnea facietis, sed et si monti huic dixeritis: Transi, et jacta te in mare, fiet (Matth. xxi)*. Quamvis ad istos visibiles et corporales montes transferendos, qui collocati sunt, ut gravi mole consistant, virtus fidei sufficere possit, si ita fieri oporteret, vel expediret: cujus rei exemplum in *Dialogis beati Gregorii de Gregorio Neocæsareæ Ponti antistite* refertur, tamen

a spiritalibus, quibus spiritalia comparantur, hæc Domini verba magis spiritaliter accipienda sunt de montibus spiritalibus, qui majori virtute fidei potentius et mirabilius transferuntur, quam si visibilium montium immensæ moles de suis sedibus transponerentur. Montes ergo sunt alta vitiorum et e diverso excelsa virtutum. Montes quoque sunt alta et gravia tribulationum et tentationum. Montes etiam boni, qui sublimitate virtutum præminent, quales sunt apostoli, cæterique merito sanctitatis præcelsi. Montes quoque sunt homines, vel mali angeli, qui timore elationis superextolluntur. Circa hujusmodi montes adimpletur quod Dominus hoc loco dicit; et illud, quod scriptum est in psalmo: *Transferentur montes in cor maris* (Psal. xlv). Cum ergo diabolus cum vitio, per quod quempiam peccatorem possidebat, fide prædicata et recepta cor credentis et poenitentis deserit, et alium in mundo, quem mare significat, invadit, tunc virtute fidei mons de loco suo translatus in mare se jactat. Cum is qui viriditatem boni operis habere videbatur, prædicata veritate et non recepta infructuosus invenitur, vel manifeste deterior efficitur; tunc siculnea sine fructu in ariditatem vertitur. Talis erat Synagoga infidelis, quæ fructum non habuit, et maledictione digna fuit. Utrobique autem virtus fidei agnoscitur, et tunc siculneam non recepta damnat, et cum recepta montem in mare jactat. Pulchrè autem in iis Domini verbis post siculneam damnatam virtus fidei tanta monstratur, quæ possit montem transferre, quia per fidem apostolorum mundo prædicandam Judæa erat excæcanda, et mons de loco suo transferendus, hoc est diabolus de gentilitate ejiciendus, ita quidem, ut se jactaret in mare, hoc est in profundum Synagogæ, quæ dudum terra erat, nunc autem mare, sicut gentilitas nunc est terra, quæ fuit mare. Quod autem Job de Domino loquens, dicit: *Transtulit montes, et nescierunt ii, quos subvertit in furore suo* (Job ix), de apostolis intelligitur, qui montes sunt, sicut scriptum est de eis: *Justitia tua sicut montes Dei* (Psal. xxxv). Hos montes transtulit Dominus a Judæis ad gentes: quod nescierant Judæi, qui in hoc submersi sunt, putantes sibi gaudium, quod lumen perdiderunt. De his montibus ad gentilitatem sic translatis recte intelligi potest, quod paulo ante præmissum, et ad alium intellectum est assumptum: *Transferentur montes in cor maris* (Psal. xlv). Montes ergo transferuntur, cum justorum desideriorum impedimenta, tentationum et tribulationum pondera adjutorio gratiæ Dei tolluntur. Montes transferuntur, cum sancti prædicatores de alijs qui excæcandi sunt, ad alios, qui per gratiam illuminandi sunt, mittuntur; montes transferuntur, cum dæmones ab obsessis corporibus expelluntur; montes transferuntur, cum tumentia corda malorum de suis sedibus, hoc est pravis moribus transponuntur. Hinc et montes fluere dicuntur, cum corda peccatorum per poenitentiam liquefacta, sicut cera, solvantur. Hinc scriptum est: *Montes sicut cera fluxe-*

runt a facie Domini; a facie Domini omnis terra (Psal. xcvi). Hæc autem operatur fides in conversione peccatorum. Econtrario in aversione bonorum accidere solet. Nam, fide in tentatione deficiente, qui meritis præcelsi vel sunt, vel esse putantur, in prona dilabuntur, et de loco suo transferuntur. Hinc et Job dicit: *Mons cadens defluit, et saxum de loco suo transfertur* (Job xiv), cum repentina tentatione propositum sanctitatis deseritur. Hoc autem quod de monte transferendo per virtutem fidei Dominus dicit, ex aliqua parte simile est illi loco Isaïæ, ubi scriptum est: *Nonne adhuc in modico, et convertetur Libanus in Carmel, et Carmel in saltum reputabitur?* (Isai. xxix.) Quid enim significat hæc conversio montis in montem, et reputatio montis in saltum, nisi fidei et impietatis circumcissione et præputio alternam vicissitudinem? Quod enim dudum per infidelitatem præputium fuit, hoc nunc circumcisio est. Quod dudum circumcisio fuit per fidei pietatem, hoc nunc præputium est per fidei commutationem. Secundum Hieronymum super Isaïam Libanus mons Phœnicis est. Carmelus qui Hebraice dicitur Chermel, in confinio Palæstinæ atque Phœnicis Ptolemaidi imminet. Alius quoque in Scripturis sanctis mons Carmelus appellatur, in quo fuit Nabal Carmelus. Rursus super Isaïam idem dicit: *Idioma Scripturarum est, quod semper Carmelum montem optimum atque nemorosum, qui Ptolemaidi imminet, et in quo oravit Elias, fertilitati et abundantia comparat.* Hæc ergo conversio Libani in Chermel, et reputatio Chermel in saltum, in præputio et circumcissione secundum fidei commutationem, ut dictum est, accipienda est. *Ubi enim abundavit delictum, superabundavit et gratia* (Rom. v). Ubi tunc fertilitas, ibi nunc sterilitas invenitur. *Quod virtus fidei aliquando per malos ministratur.*

Tanta est virtus fidei, ut montes transferre, et dæmonibus imperare, etiam per malos prævaleat. Quod ostenditur ex verbis Apostoli, et ex verbis Evangelii. Nam Apostolus ad Corinthios charitatem commendans, sic ait: *Si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum* (I Cor. xiii). An non hinc vides, quomodo fides sine charitate montes transferre prævaleat? In Evangelio vero Matthæi ex persona quorundam, qui utique mali intelligendi sunt dicitur: *Nonne in nomine tuo prophetavimus, et dæmonia ejecimus, virtutes multas fecimus?* (Matth. vii.) Ex Evangelio Lucæ ostenditur, quidam, qui Christum non sequebatur, in nomine ejus dæmonium ejecisse, dicente Joanne ad Jesum: *Domine, vidimus quemdam in nomine tuo ejicientem dæmonia, et prohibuimus eum, quia non sequitur nos* (Luc. ix). Et dixit ad illos Jesus: *Nolite prohibere. Qui enim non est adversum nos, pro nobis est* (ibid.). Ecce quid possit fides, etiam per malos, qui invocato nomine Christi, dæmonia ejiciunt: quem non invocarent, nisi crederent, sicut scriptum est: *Quomodo invocabunt, in quem non crediderunt?* (Rom. x.) Si autem isti, qui in nomine Christi dæmonia ejiciebant, non credebant, nec ex

fide nomen Christi invocabant, sed tantum Christum nominabant, ut virtutem nominis probarent, tunc virtus secuta huic nomini attribuenda est: quod potuit, licet non ex fide invocatum, sed tantummodo ad probationem nominatum, dæmonibus imperare; nec eorum fidei hoc ascribi potest, si non crediderunt, qui hoc fecerunt.

Potentia fidei ex incredulitatis potentia monstratur.

Potentia quoque fidei, quæ sit contra dæmonum malitiam, ex contraria incredulitatis impotentia ostenditur; ubi apud Matthæum pater lunaticum filium offerens, dixit ad Jesum: *Obtuli eum discipulis tuis, et non potuerunt curare eum (Luc. ix)*. Quo curato dæmonioque ejecto, cum quærerent discipuli: *Quare nos non potuimus eum ejicere*, dixit eis Jesus: *Propter incredulitatem vestram (ibid.)*. Qui propter incredulitatem non potuerunt, ostenduntur quod potuissent, si credidissent. Unde Dominus consequenter subjungit: *Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic: transi hinc, et transibit; et nullum impossibile erit verbum (Matth. xvii)*.

Aut potestas signorum semper fidei adjuncta sit.

Dominus in plerisque locis sic fidem commendat, quasi ei semper potestas signorum faciendorum inseparabiliter adjuncta sit. Nam in quodam loco dicit: *Si potes credere, omniaabilia sunt credenti (Marc. ix)*. In alio loco apud Marcum dicit: *Signa autem eos qui crediderint, hæc sequentur (Marc. xvi)*, etc. Rursus apud Joannem dicit: *Qui credit in me, opera, quæ ego facio et ipse faciet, et majora horum faciet (Joan. xiv)*. Hæc et his similia, de virtute fidei sic a Domino dicta videntur, quasi omnia possit qui credit, et quasi non credat qui non omnia possit. Sed manifestum est et fide dignum quod fides multis data est, quibus potestas miraculorum data non est. Nam multi prophetarum signa non fecerunt, inter quos fuit Joannes Baptista, non solum propheta sed plusquam propheta. De quo in Evangelio Joannis scriptum est: *Multi venerunt ad Jesum, et dicebant, quia Joannes nullum quidem fecit signum (Joan. x)*. Quod quasi admirando dixisse videntur, quasi magna admiratione fuisse dignum, virum tantæ sanctitatis signum fecisse nullum. Hostes vero fidei futuri potestatem signorum habituri monstrantur, ex eo quod Dominus in Evangelio Matthæi dicit: *Surgent pseudochristi et pseudoprophetae, et dabunt signa et prodigia, ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi (Matth. xxiv)*. Apostolus vero in Epistola ad Thessalonicenses de filio perditionis loquens, ait: *Destruet enim Dominus illustratione adventus sui, eum, cujus est adventus secundum operationem Satanae, in omni virtute, et signis, et prodigiis mendacibus, et in omni seductione iniquitatis (II Thess. ii)*. In prodigiis mendacibus dictum est, quia ad seducendum flent, ut credatur mendacio; vel quia non vera signa erunt, sed apparentia. Forte enim signa quædam falsa facturus est, ut quocumque modo seducat. Hoc ex eo videtur, quod Apostolus adjungit, dicens: *In omni seductione iniquitatis.*

A *Quod fides et oratio similem habent commendationem.*

Si ergo fides sine potestate signorum, et potestas signorum sine fide collata est, et conferenda, quid sibi vult hæc commendatio fidei tam magna, tam valida? Sed attendendum quod oratio in plerisque locis similem habet commendationem. Dicit Dominus discipulis suis: *Amen amen dico vobis: Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis (Joan. xvi)*. Et in Evangelio secundum Marcum: *Quæcumque orantes petitis, credite quia accipietis, et evenient vobis (Marc. xxi)*. In Evangelio vero Matthæi: *Si duo ex vobis consenserint super terram de omni re, quam petierint, fiet illis a Patre meo, qui in cælis est (Matth. xviii)*. Ex his attende quod divina penetrabilia sunt oranti, sicut omnia dicuntur possibiliter credenti. Fides enim et oratio similem virtutem habere noscuntur, et altera ab altera vicissim adjuvatur. Unde Dominus apud Marcum virtutem fidei discipulis ostendens, virtutem orationis statim adjungit, eique similitudine quadam conjunctam ostendit, dicens: *Habete fidem Dei. Amen dico vobis, quia qui dixerit monti huic, tollere, et mittere in mare, et non hæsitaverit in corde suo, sed crediderit, quia quodcumque dixerit, fiat, fiet ei. Propterea, dico vobis, quia quæcumque orantes petitis, credite, quia accipietis, et evenient vobis (Marc. ii)*. Pensate ex his verbis, quam potens sit fides ad omnia, quam sine hæsitatione dicuntur, ut fiant; quam potens sit oratio æque ad omnia, quæ in fide petuntur, ut eveniant.

C *An nostræ possibilitatis sit, circa impossibilia non hæsitare.*

Sed dicet aliquis: Quis potest dicere sine hæsitatione huic monti, tollere, et mittere in mare? Nonne æque impossibile videtur, super hoc non hæsitare, sicut et hoc facere? Si autem utrumque, et hoc facere, et super hoc non hæsitare, non nostræ possibilitatis, sed divinæ virtutis est, poterit videri Deo indigna talis promissio, qua promittit montem sola dictione transferendum, si non fuerit in dicendo hæsitatum: cum ipsa hæsitatio, quantum in nostra potestate est, ita sit immobilis de corde nostro, sicut et hic mons de loco suo. Quid ergo dicemus ad hoc? An ostendere voluit Dominus, virtute fidei et orationis posse fieri impossibilia, si non obsistat hæsitatio nostra? An et ipsa hæsitatio, etiam de re impossibili, post promissionem Dei, non sine culpa nostra est, si et hæc duritia cordis nostri est? An impotentes sumus ad faciendam impossibilia; quia fide tardi sumus ad ea credenda? An postquam a Domino dictum est: *Omnia sunt possibiliter credenti, et nihil impossibile est ei (Marc. ix)*, tanta debet esse certitudo hujus sermonis, ut quædam imperfectio fidei dicenda sit, omnis super hujus sermonis veritate hæsitatio? Si hæsitatio circa impossibilia imperfectio fidei est, quanto magis circa possibiliter credenti? Si hæsitatio fidei circa impossibilia imperfectio fidei est, quis sanctorum est, in hac infirmitate carnis constitutus, qui dicere non possit

Credo, Domine, adjuva incredulitatem meam? (Marc. ix.) Quis est, qui interdum non hæsitet? Quis, qui sibi fidem augeri non indigeat? Nam et apostoli fidem sibi augeri postulabant. Sic enim scriptum est in Evangelio Lucæ: *Dixerunt apostoli Domino: Adaugenobis fidem. Dixit autem Dominus. Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic arbori moro: Eradicare, et transplantare in mare, et obediet vobis* (Luc. xvii). His verbis sanctum desiderium apostolorum videtur approbare Dominus, et commendare. Nam cum paulo ante dixisset Dominus: *Impossibile est, ut non veniant scandala* (Matth. xviii), desiderantes apostoli fidem sibi augeri, ut fide fortes scandalis non cederent, audierunt a Domino, quod de grano sinapis et arbore moro hic præmissum est, ac si eis diceretur: Recte desideratis fidem augeri; quia si augetur inter scandala, ut sit sicut granum, quod attritione plus potest, virtute ejus poterit hæc arbor eradicari, et transplantari in mare. Unde certum esse debet, adversus eam scandala prævalere non posse. Mystice autem arbor hæc, cujus fructus sanguine rubet, Christum designare potest, sanguine passionis rubricandum: qui, fervente persecutione, contra fidem apostolorum instar sinapis attritione augendam, de Synagoga ad gentilitatem transferendus erat, sicut arbor de terra eradicata, et mirabiliter in mare transplantata. Ut hæc transplantatio fieret, necesse erat, fidem apostolorum augeri contra scandala, quæ, sicut Dominus prædixerat, impossibile erat non evenire. Sic autem Christus per hanc arborem mori seipsum designat, sicut per hanc petram seipsum designavit, cum diceret: *Tu es Petrus, et super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam* (Matth. xvi). Per hoc templum, cum diceret: *Solvite templum hoc* (Joan. ii). Exemplo igitur apostolorum edocti, qui contra ventura scandala postulabant sibi fidem augeri, necesse semper habemus et nos, dum per fidem ambulamus, orare et dicere: *Domine, auge nobis fidem* (Luc. xvii), ne hæsitacione tentati deficiamus: qua tentacione pulsatus est Moyses ad aquas contradictionis; pulsati sunt et apostoli, qui de lunatico propter incredulitatem suam dæmonium ejicere nequiverunt, cum data esset eis a Domino potestas infirmos curandi, et dæmonia ejiciendi. Hac tentacione pulsamur et nos, quamvis non circa signa facienda, ut illi. Pulsamur tamen hæsitacione tentati inter multas urgentes necessitates, quæ nos impellunt; inter multas difficultates, quæ a bono nos retrahunt; inter multa boni propositi sanctive desiderii impedimenta, inter multa vitæ et salutis nostræ discrimina. Quamvis enim Dominus adiutorium suum nobis repromittat, quamvis nec capillum de capite nostro periturum dicat, et ad hoc dicat, ut securos nos faciat; quis tamen usquequaque fide firmus, et ubique securus est? Quis semper sibi consistit? Quis aliquando non titubat? Quis nunquam hæsitat? Proinde qui vix modicam fidem habemus, fidem nobis augeri indigemus, semperque

A tenemur confessionem fidei Deo offerre, et pro adjuvanda incredulitate indesinenter supplicare, dicentes: *Credo, Domine, adjuva incredulitatem meam* (Marc. ix). Sic autem dictum est, *Adjuva incredulitatem meam*, sicut ab Apostolo dictum est: *Spiritus adjuvat infirmitatem nostram* (Rom. viii); et sicut a Propheta dictum est: *Deus meus, illumina tenebras meas* (Psal. xvii). Tenebras illuminat, cum dat intelligere quod minus intelligimus. Infirmitatem adjuvat, cum dat posse, quod minus possumus. Incredulitatem adjuvat, cum facit credere, quod minus credimus.

Quod potestas signorum sanctitatem non facit, sed ostendit.

B Fides itaque a Deo semper postulanda est, non potestas signorum. Fides enim nos justificat: at potestas signorum sanctitatem quidem aliquando ostendit, sed sine fide nunquam facit: Qui credunt, et signa non faciunt, non ex hoc pusillanimes fiunt, cum scriptum legant: *Joannes nullum signum fecit* (Joan. x). Qui signa faciunt, non inde superbiunt, cum Dominus dicat: *Surgent pseudochristi, et pseudoprophetæ et dabunt signa magna* (Matth. xxiv). Non glorientur, qui signa faciunt, ne forte elati, in iudicium incidant diaboli. Attendant, quod in Evangelio Lucæ scriptum est: *Reversi sunt septuaginta duo cum gaudio, dicentes: Domine, etiam dæmonia subjiciuntur nobis in nomine tuo. Et ait illis. Videbam Satanam quasi fulgur de cælo cadentem* (Luc. x). Et infra: *In hoc nolite gloriari, quia spiritus subjiciuntur vobis* (ibid.).

De vana securitate.

Is autem qui tentat, qui et per superbiam lapsus est, quos decipere non valet hæsitacione pusillanimitatis, seducere molitur præsumptione securitatis. Propterea multi non fidei pietate, sed temeritatis securitate, audaces ad ardua, impossibilia tentant, cum scriptum sit: *Non tentabis Dominum Deum tuum* (Deut. vi). Hinc est quod pericula quæ vitare possunt, vitare nolunt, dum dignos, quibus mala non noceant, se arroganter credunt. Et quia magna volunt, de voluntate virtutem metientes, et infirmitatem suam non agnoscentes, se posse credunt, quod se velle cognoscunt. Hinc et Petrus infirmitatem suam non intelligens, et voluntatem suam attendens, præsumpsit et dixit: *Et si oportuerit me mori tecum, non te negabo* (Matth. xvi). Postea timuit et negavit; utrobique tentatus, hic hæsitacione pusillanimitatis, illic præsumptione nimis securitatis. Utramque tentacionem fidei et nos ipsi intra nos experimur, nunc vane timidi, nunc vane securi; nunc pusillanimitate deficientes, nunc securitate præsumentes. Mira Dei dispensatio hæc, qua permittit electos suos ad horam cadere, ut fortiores resurgant, ut cautiores fiant, ut de se minus confidant, ut infirmitatem suam perfectius agnoscant, ut Deo firmius hæreant, ut gratiam ejus, sine quo nihil possumus, commendatiorem habeant.

Quomodo omnia possibilis sunt credenti.

Quoniam autem multi non credentes, hæsitatione vel præsumptione tentati, aliisque modis impediti, nec signa possunt facere, nec omnia quæ desiderant, valent obtinere : recte quæritur quomodo sit intelligendum, quod Dominus dicit : *Si potes credere, omniaabilia sunt credenti (Marc. vii)*. Sed Jesus, qui dixit : *Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis (Joan. xvi)*, hanc quæstionem absolvit, ostendens a Patre nobis danda, quæ in nomine ejus, quod est Jesus, a nobis fuerint postulata. Hæc sunt autem, quæ nobis sunt salubria, quæ nostris profectibus sunt utilia, quæ nostræ saluti sunt accommodata. Hæc sunt, quæ nobis expedit dari, quæ sola debent a nobis postulari. Omnia ergo possibilis sunt credenti, quando virtus fidei et orationis potens est ad omnia, quæ juste desiderantur et salubriter postulantur. Et qui credit, ad hæc omnia potens est, in eo qui omnia potest. Unde Apostulus in Epistola ad Philippenses, ait : *Omnia possum, in eo qui me confortat (Philip. iv)*. Omnia ergo possibilis sunt credenti ; quia in Deo omnia possunt credentes. Non solum autem, sed et Deus, omnia potest circa credentes. Circa infideles autem non sic. Nam beneficia Dei nonnunquam peccato infidelitatis impediuntur a Deo, ut quodammodo dicatur Deus non posse, quod obstante infidelitate prohibetur facere. Unde in Evangelio Marci scriptum est : *Abiit Jesus in patriam suam ; et non potuit ibi virtutes multas facere, nisi paucos infirmos, impositis manibus, curavit : et mirabatur propter incredulitatem eorum (Marc. vi)*. Non potuit, inquit, quia peccata eorum gratiam Dei ab eis prohibuerunt, juxta quod Jeremias dicit : *Peccata nostra prohibuerunt bonum a nobis (Jer. v)*. Mirabatur, dixit, quia nobis mirandum ostendit, tantam eorum incredulitatem fuisse, propter quam non potuit ibi signa facere.

De eo quod scriptum est : « Signa eos qui crediderint, hæc sequentur. »

Hoc autem quod scriptum est : *Signa eos qui crediderint, hæc sequentur (Marc. xvi)*, si litteraliter intelligatur, non generaliter ad omnes credentes pertinet, sed specialiter ad quosdam : maxime autem ad illos, quibus datum est in initio nascentis Ecclesiæ virtutes facere, ut per signa fidem reciperent, qui sine signis ad fidem non venirent. Sic enim oportuit, ut nova facerent, qui nova prædicarent, Domino cooperante et sermonem confirmante sequentibus signis. Fide autem longe lateque recepta, et novitate signorum confirmata, signa tanquam minus necessaria, cessare cœperunt ; et multitudo testium, et testimonia populorum successerunt, quæ pro signis et præ signis ad assertionem fidei sufficere potuerunt. Hinc Apostolus in Epistola prima ad Corinthios : *Lingua in signum sunt, non fidelibus sed infidelibus ; prophetiæ autem non infidelibus sed fidelibus (I Cor. xiv)*. Illud quoque spiritualiter intelligendum est : *Qui credit in me, opera quæ ego facio, et ipse faciet ; et majora horum faciet (Joan. xiv)*.

A Quod dictum est, *Majora horum faciet*, duobus modis intelligi potest, vel sic : Quæ maxima feci faciet ; vel majora quam fecerim, faciet. Si de majoribus agitur, majus videtur, quod umbra Petri sanavit, minus quod simbria vestimentorum Christi. Cum autem fides pluribus communis sit, quam corporaliū potestas signorum, per fidem tamen miratus operantur, qui foris visibiliter signa facere non possunt. Hinc scriptum est : *Beatus vir, qui inventus est sine macula, et qui post aurum non abiit, nec speravit in pecuniæ thesauris. Quis est hic, et laudabimus eum ? Fecit enim mirabilia in vita sua (Eccli. xxxi)*. In vita sua uimurum mirabilia faciunt, qui in Christo mirabiliter vivunt. Plus est enim quam signa facere, inter vitæ hujus corruptiones sine macula vivere. Plus est, aurum non concupiscere, et cupiditatem sæculi in se extinguere, quam hydropicum sanare. Plus est, lepram mentis, et animæ vitia declinare, quam languores corporum curare. Plus est, peccandi consuetudine inveteratum per pœnitentiam resurgere, quam quadriduanum a mortuis suscitare. Hæc spiritualia signa per fidem operantur omnes justi : quæ corporalibus signis comparata, majora inveniuntur, et majori admiratione digna habentur. Hæc autem et illa operatur Deus, mirabilis in sanctis suis, qui semper hoc vel illo modo mira facit, innovans signa et immutans mirabilia.

Quæ miranda sint circa fidem.

Ipsa autem fides non humanæ possibilitatis, sed divinæ virtutis et voluntatis opus, inter mirabilia opera Dei magnam facit admirationem. Quis enim incomprehensibilia fidei mysteria fide intuens, et diligenter perpendens, non miretur ea posse credi, cum omnem sensum superent, omnemque humanæ sapientiæ rationem transcendant ? Quis hæc tam mira, tam profunda, tam inscrutabilia credere potest, nisi ei datum fuerit desuper ut credere possit ? Quis non miretur circa ipsam fidem, quod aliis datur aliis non datur ; et quibus datur, aliis per signa datur, aliis sine signis datur ? Similiter autem quibus non datur, aliis inter signa non datur, aliis sine signis non datur. Alii signa viderunt et crediderunt ; alii viderunt, et non crediderunt ; alii non viderunt, et crediderunt ; alii non viderunt, nec crediderunt. Cumque omnia signa flant aut per fidem, aut propter fidem, ipsis signis, quæ circa nos aut in nobis flunt, mirabilior est ipsa fides. Est autem et hoc mirabile quod signa quibusdam exhibita sunt qui viderunt, et credere noluerunt ; aliis autem exhibita non sunt qui, si vidissent, credere potuerunt. Hinc in Evangelio Matthæi scriptum est : *Tunc cœpit exprobrare civitatibus, in quibus factæ sunt plurimæ virtutes ejus, quia non egissent pœnitentiam, dicens : Væ tibi Corozain, væ tibi Bethsaida : quia, si in Tyro et Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio et cinere pœnitentiam egissent. Veruntamen dico vobis : Tyro et Sidoni remissus erit in die judicii, quam vobis. Et tu Capharnaum, nunquid usque in cælum exaltaberis ? usque in im-*

fernum descendes. Quia si in Sodomis factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in te, forte mansissent usque in hunc diem. Verumtamen dico vobis, quia terræ Sodomorum remissus erit in die iudicii, quam tibi. (Matth. xi.) Quis in his non miretur occultam Dei justitiam? Ad hæc investiganda quis idoneus? Sed omittamus inquirere, quod Deus voluit revelare.

Quomodo Dominus quorundam fidem commendat.

Illa autem attendenda est quod quorundam fidem commendat Dominus ante signum curationis; quorundam vero post factam curationem. Aliquando vero fidem, vel etiam confessionem fidei exigit ante curationem. Quædam etiam signa facit merito fidei alienæ; quædam merito fidei propriæ. Fidei centurionis commendans, ait: *Non inveni tantam fidem in Israel* (Matth. viii). Deinde addidit: *Vade, et sicut cupis, fiat tibi* (ibid.). Ecce hic commendatio fidei præcedit, et sequitur curatio pueri a Domino facta patrocinio fidei et intercessionis alienæ. Sed querendum occurrit quomodo Dominus dixerit, se non invenisse tantam fidem in Israel. Quis enim fidem centurionis præferre audeat fidei Jacob et prophetarum? Quod si de hominibus temporis illius agitur, quis eam præferre audeat fidei Joannis Baptistæ, aut beatæ Virginis, de qua scriptum est: *Beata, quæ credidisti; quoniam perficientur, ea quæ dicta sunt tibi a Domino?* (Luc. i.) Sed hoc pro majori parte populi Israelitici tunc temporis accipiendum videtur, cum dignum esset, in illis, quibus credita sunt eloquia Dei, majorem fidem inveniri, quam in homine gentili; qui sine lege et prophetis Christo intus vocante ad fidem veniens, fidem gentium præfigurabat. Fides ergo centurionis ipsa est fides gentium, quæ fidei Israel comparata, in hoc major invenitur quod et vocatione mirabilior est, et numerositate credentium copiosior. Hinc est, quod evangelista præmittit: *Audiens Jesus, miratus est* (Marc. viii). Et addidit: *Non inveni tantam fidem in Israel* (ibid.). Ad hoc nimirum Jesus miratus fuisse describitur, ut ex ejus admiratione vocatio centurionis sive gentium magna admiratione digna nobis ostendatur. In Matthæo de paralytico, sic scriptum est: *Offerebant ei paralyticum, jacentem in lecto. Et videns Jesus fidem illorum, dixit paralytico: Confide, fili, remittuntur tibi peccata tua* (Matth. ix). Attende in hoc loco, quid possit fides aliena, quæ paralytico ad hoc valuit, ut et diceretur: *Confide, fili*; quatenus fide confidens, filii nomen sibi acquireret, et peccatorum remissio mox adesset. Si autem ad nondum credentem dictum est: *Confide*, admonitus est incipere. Si ad jam credentem, admonitus est perseverare. Sic ad mulierem, quæ fluxum sanguinis patiebatur, dictum est: *Confide filia*; et adjungitur: *Fides tua te salvam fecit* (ibid.): ubi ostenditur, quid possit fides propria. Similiter apud Lucam ad mulierem peccatricem in domo Pharisæi dicitur: *Fides tua te salvam fecit* (Luc. vii). Ad duos vero cæcos clamantes et dicentes: *Miserere nostri, fili David*,

A dixit Jesus: *Creditis, quia hoc possum facere vobis?* Dicunt ei. *Utiq̄e, Domine.* Tunc tetigit oculos eorum, dicens: *Secundum fidem vestram fiat vobis* (Matth. ix), et aperti sunt oculi eorum. Hoc in loco a credentibus confessionem fidei exquirat. Qua audita, secundum fidem eorum eis fieri præcipit. Ad mulierem Chananæam dicit: *O mulier, magna est fides tua: fiat tibi sicut petisti* (Matth. xv), et sanata est filia ejus ex illa hora. Attende et hic, quod fide matris filia sanatur: cujus fides magna prædicatur, secundum eam rationem, quam de fide centurionis supra posuimus. Apud Lucam ad principem Synagogæ de filia mortua dicit: *Noli timere; crede tantum, et salva erit* (Luc. viii). Hic fidem exquirat, quam solam sufficere ostendit, ut salus sequi possit. B Apud Joannem, cum Martha soror Lazari diceret: *Domine, jam setet, quatrivanus enim est: dixit ei Jesus: Nonne dixi tibi, quia si credideris, videbis gloriam Dei?* (Joan. xi.) Adverte ex superioribus exemplis, quam misericorditer Dominus quosdam invitavit ad fidem; quam magnifice quorundam fidem commendat.

Qualiter Dominus incredulitatem increpat, sibi que displicere demonstrat.

Adverte ex aliis locis, qualiter incredulitatem increpat, sibi que displicere demonstrat. Apud Marcum, cum observarent Jesum, si Sabbato curaret hominem habentem manum aridam, ut accusarent eum, sic scriptum est: *Circumspiciens eos cum ira, contristatus super cæcitate cordis eorum, dixit homini: Extende manum tuam* (Marc. iii). Apud eundem cum unus de turba diceret: *Magister, attuli filium meum ad te, habentem spiritum mutum: et dixi discipulis tuis, ut ejicerent illum, et non potuerunt* (Marc. ix); respondens eis, dixit: *O generatio incredula, quandiu apud vos ero; quandiu vos patiar?* (ibid.) Iterum apud eundem dicitur: *Recumbentibus illis antecinctus apparuit: et exprobravit incredulitatem eorum et duritiam cordis: quia iis, qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt* (Marc. xvi).

Quod fides est semen.

Ex parabolis, in quibus locutus est Christus, fidei virtus, profectus, et defectus, et credentium diversitas, nobis per similitudinem demonstratur. Exiit, inquit, qui seminat, seminare semen suum (Luc. viii) Semen autem est verbum Dei. Hoc est verbum fidei. Semen secus viam, quod volucres cæli comedunt, hoc est verbum fidei cum prædicatur, et non recipitur, diabolo agente, ne credatur. Semen supra petram, quod natum aruit, fides est eorum, qui ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt. Semen inter spinas, fides est eorum, qui spinis sollicitudinum pro divitiis et voluptatibus vitæ suffocantur. Semen in terra bona, fides est cum patientia in corde eorum, qui non steriliter vivunt, sed fructum faciunt. E diverso zizania sunt hæreses, et schismata, et scandala, quæ inimicus homo, hoc est diabolus superseminavit, dum dormirent homines. Hæc enim

gigentiam vitæ et doctrinæ in subversionem diaboli suscitare non cessat.

Quod fides est granum sinapis.

est granum sinapis, quod minimum est omnibus. Cum autem creverit, majus est omnibus, et fit arbor; ita ut volucres cæli veniant et habitent in ramis ejus (Matth. xiii). Semina sunt dogmata philosophorum, traditiones veterum, plantationes scilicet quas non plantavit cælestis. His comparata simplicitas fidei com-
munitatis videtur; sed, cum creverit in multitudinem sublimis elevatur per mysterium crucis arbor, ita ut justi habitent in protectione

Quod fides est fermentum.

est fermentum divinæ justitiæ, quod occulte abscondit in farinae satis tribus, donec levetur totum (ibid.). Mulier hæc fidelis anima est; farinae sata tria sunt tria dona, quæ ditione nostra, Deo donante, accepimus, posse scire bonum, velle bonum. Ex his conficitur vitæ et intellectus, unde satientur, qui esuriant. Hæc autem in nobis labe peccati fermento malitiæ et nequitie corrupta sunt. Possibilitas boni sine difficultate, et scientia sine errore, et voluntas boni sine tepore, quæ nobis bona sunt et utilia in contrarium sunt, aut privatione, aut imminutione. Quæ quidem, circa ea bona, quæ ex infirmitate omnino non possumus, vel ex cæcitate omnino ignoramus, vel ex perversitate velle omnino nolumus. Imminutione vero circa quæ minus libere possumus, aut non plene, aut nimis tepide volumus. Hoc est quod nostro pro possibilitate boni impossibilitatem difficultatem nobis ingerit. Propterea scientiam ignorantiam vel indiscretionem nobis im-
Pro voluntate boni lædium boni, vel etiam infundit. Propterea nec virtus, nec scientia, lentas nobis suppetit ad bonum diligendum, diligere oportet. Quomodo diligere bonum possit, sicut oportet, nisi ipsum auctorem boni Deum diligamus? In quo et propter quem omnia bona data sunt, qui et ipse in omnibus et præ omnibus diligendus est, quia ab ipso, et per ipsum, et in omnia. Quem digne diligis, si tantum quantum vis, et quantum scis, et potes quiddiligere. Hoc est enim toto corde diligere; tota anima, tota mente, tota virtute diligere. Et tota voluntate, tota discretionem, tota poste diligere. Sed quomodo hoc fieri potest, aliter fermentum fidei a Deo accipiat, et accipiat in sinu conscientie abscondat, ut fervore reparetur, lumen scientiæ redeat, voluntas recalescat, donec totum fermentetur, corde Christi diligatur?

Christus, sive fides Christi, thesaurus est, et bona margarita.

est autem thesaurus absconditus est in agro,

hoc est in corde tota cura colendo. Hunc agrum invenit, qui de cura sæculi ad curam sui redit. Inventum abscondit, qui ex hoc soli Deo placere intendit, universa vendit, et agrum emit, qui negotiatione fidei omnia relinquit, et cor suum a se possidendum recipit. Sic quippe cor suum emit, qui exteriora contemnit, sicut animam suam vendit, qui pro intimis suis diligit. Hinc scriptum est in Ecclesiastico: *Nihil est iniquius, quam amare pecuniam. Hic enim animam suam venalem habet, quoniam in vita sua projecit intima sua (Eccli. x).* Agro empto thesaurus in agro absconditus possidetur: quia possessione cordis acquisita, pro thesauro pecuniæ relicto melior thesaurus in intimis habetur, hoc est bona margarita, quæ omnium venditionibus acquiritur; quia contemptu terrenorum amor Christi perficitur. Fides quoque et ipsa thesaurus absconditus est, et bona margarita, quæ omnibus venditionibus acquiritur, quia quanto perfectius relinquitur quod habetur, tanto perfectius et ipse habetur.

Quod Ecclesia, sive fides, sugena est.

Sed, quia non omnes, qui aliquomodo fidem habent, tantum fervorem et vigorem fidei habent, ut velint omnia relinquere, cum multi sint, qui nolunt etiam illicitis renuntiare, hæc ergo regnum cælorum, quod est Ecclesia, non immerito regem comparatur: quæ in mare hujus sæculi missa, sub unius fidei confessione, et Christiani nominis professione, bonos et malos simul a littus, hoc est ad finem vitæ trahit. In Ecclesia enim sunt boni sive mali quicunque fidem habent, et qui salubriter habent, et qui malo suo habent. Qui malo suo habent, hi sunt, qui agnita veritate, in veritate non stant, sed retrorsum convertuntur. Nam, ut ait Petrus in canonica Epistola secunda: *Melior erat non cognoscere viam justitiæ, quam post agnitionem retrorsum converti ab eo sancto mandato, quod illis traditum est (II Petr. ii).*

Quod ii, qui salubriter fidem habent, omnia relinquunt, vel omnibus renuntiant.

Qui salubriter fidem habere desiderant, necesse habent omnibus renuntiare, ut discipuli Christi sint, qui dicit: *Omnis ex vobis, qui non renuntiaverit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus (Luc. xiv).* Sed aliud est, omnia relinquere, aliud omnibus renuntiare. Primum perfectorum est, qui cum Apostolo omnia detrimentum faciunt propter Christum, ut Christum lucrifaciant; qui a licitis abstinentes, et in hoc mundo nihil habere cupientes, cum Petro dicere possunt: *Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te (Matth. xix).* Hujus perfectionis viam arripere volenti dicitur: *Si vis perfectus esse, vale, et vende omnia quæ habes, et da pauperibus (ibid.).* Cum dicit: *Si vis esse perfectus, voluntati permittit, non necessitatem imponit. Sed, cum dicit: Qui non renuntiaverit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus (Luc. xiv);* necessitate nos arctat, quæ constringimur omnibus renuntiare, si volumus ejus esse discipuli. Ergo di-

vites, qui juxta consilium Apostoli norunt non superbe sapere, nec sperare in incerto divitiarum, qui student bene agere, divites fieri in operibus bonis, facile tribuere, communicare; thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant vitam æternam: qui hujusmodi sunt, extra numerum discipulorum Christi non sunt. Ideo omnibus renuntiare intelligendi sunt, quamvis non ad omnia. Omnibus enim renuntiant, quantum ad illicitum quæstum, et illicitum usum, quem in omnibus damnant; quia neque ex causis illicitis acquirere, neque ad illicitos usus res quæsitæ assumere, depositum penes se habent. Utuntur enim hoc mundo, tanquam non utentes; non rebus transitoriis hærentes, nec labentia bona retinere volentes, sed facile tribuentes, et communicantes proximo pro Christo, Christum omnibus præponunt, et præ omnibus ambitiosius diligunt.

Quod fides vincit mundum in bonis.

Utrique autem, sive qui perfecte omnia relinquunt, sive qui minus perfecte omnibus renuntiant, fide mundum vincunt. Illum loquor mundum, de quo Joannes in canonica Epistola dicit: *Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Quia omne quod in mundo est, concupiscentia carnis est, concupiscentia oculorum, et superbia vitæ (I Joan. II).* Hic est mundus, de quo scriptum est: *Mundus in maligno positus est (I Joan. V);* et: *Mundus eum non cognovit (Joan. I),* haud dubium quin Deum. Christus autem, qui dixit: *Confidite, quia vici mundum (Joan. XVI),* ipse et principem vicit hujus mundi, ut credentes in eum per fidem victoriæ ejus vincamus et nos mundum. *Hæc est enim victoria, quæ vincit mundum, fides nostra (I Joan. V).* Fides autem non nostra victoria, sed Christi est. Sic enim Christus mundum et principem mundi vicit, ut nos triumpharet, et sibi subjiceret per fidem. Ergo fides nostra confusio est diaboli, et victoria Christi. Manifeste apparet, quod fides vincit mundum, in iis qui fidei obediunt, et fide vincunt concupiscentiam mundi.

Quomodo fides vincit mundum etiam in malis:

Sed quomodo vincit fides mundum in Judæis, paganis et hæreticis, qui ei contradicunt, eamque semper linguis, et cum possunt, gladiis persequuntur? Quomodo vincit fides mundum in falsis fratribus, factisque Christianis, qui confitentur se nosse Deum, factis autem negant? An omnes vincit, et eos quos sibi subjiciendo evincit, et quos sibi resistendo convincit? Plane sic est. Christus enim de Paraclito dicit: *Cum venerit ille, arguet mundum de peccato, et de justitia, et de judicio. De peccato quidem; quia non crediderunt in me. De justitia vero; quia ad Patrem vado, et jam non videbitis me. De judicio autem; quia princeps mundi hujus judicatus est (Joan. XVI).* Damnationem infidelium tria hæc accumulans, peccatum propriæ infidelitatis, quo in Christum non creditur, justitia recte credentium, quæ a non imitantibus contemnitur, judicium diaboli, quod ab incredulis non attenditur. Hoc est autem judicium, de

A quo scriptum est: *Nunc judicium est mundi princeps hujus mundi ejicietur foras (Joan. I);* conversio autem ad fidem princeps mundi, sive a Christo, a quo foras ejicietur, et ipsis, qui convertuntur ad fidem, cum diabolo renuntiatur. Vita autem justi, et ejectio diaboli pro fide testimonium dant, quod vera sit, et accepta, diaboloque contraria. Quod non atter increduli condemnandi sunt, non solum ex hujus delicti, quia non credunt, sed ex testi fidei, hoc est, vita justi et ejectio diaboli, non credunt. Sicut enim dominatio diaboli in eorumque injustitia, quæ male vivunt, honorum ritum auget, qui horum exemplo tentati ad non seducuntur; sic ejectio diaboli, et justorum, judicium malorum ad malum auget; quod exemplis ad meliora provocati, justos non imitantibus obest. Provocatio enim est ad imitationem, exemplum ad salutem, judicium ad damnationem. Hinc scriptum est apud Matthæum: *Viri Niniivitæ surgent in judicio cum gente ista, et condemnabunt eam; quia pœnitentiam non fecerunt in prædicatione Jonæ, et ecce plusquam hic. Regina austri surget in judicio cum gente ista, et condemnabit eam, etc.; et ecce plusquam mon hic (Matth. XII).* Vides quod mundus a de justitia. Si de justitia, ergo et de fide. *Deum enim ex fide est (Rom. X).* Scriptum est enim: *ex fide vivit (Rom. I).* Hoc Christus insinuare cum dixit: *De justitia vero, quia ad Patrem et jam non videbitis me (Joan. XVI).* Ac si di Subtracta corporali visione mea per ascensionem Patrem, restat ut per eandem ascensionem mundo credar æqualis Patri; qua fide æquæ meæ cum Patre justificandi sunt credentes. enim æqualitatis Christi cum Patre, quæ per ascensionem innotuit, est causa justitiæ, qua iuste vivunt, qui in eum credunt. Hæc autem fides in testimonium erit contra illos, qui fidem contemnunt, vel justitiam quæ ex fide est negant. Ejectio autem diaboli, quæ judicium ejus est, testis erit per confessionem Christi, quam qui non credentes, de judicio diaboli arguendi quia in ejus judicio, quod est ejus ejectio, non scunt honorem Christi, et confusionem diaboli. Judicium diaboli, quod confessione credentium propalatum est, in testimonium erit non credentibus ut recte arguantur, qui aliis credentibus credentibus nolunt. Fides ergo vincit mundum, etiam in non credunt, vel qui credentes male vivunt. Spiritus Paraclitus arguet eos pro eo quod non habent, per quam impius justificatur, et impius ejicitur. Vincit autem fides mundum, et qui non credunt, et qui credentes male vivunt, qui nunquam fidem expugnant, quam a non credentibus impugnant. Omnes enim conatus eorum fidem frustrantur, et in nihilum rediguntur.

portæ inferi non prævalebunt adversus eam (Matth. xvi). A Quod fides ex comparatione impietatis laudem habet et gloriam.

Quoniam autem bona semper malorum collatione magis clarescunt, secundum hanc considerationem fides appensa habet non solum de propria virtute laudis gloriam; sed de impietatis comparatione abundantiore commendationis gratiam. Sic cœli serenitas sua pulchritudine placet, et post horrorem sævæ tempestatis plus placet. Lux diei post tetram caliginem gratus enitescit. In cæteros quoque contrariis, altero malo, altero bono, eandem rationem invenies. Hinc in Ecclesiastico scriptum est: *Contra malum bonum est, et contra mortem vita: sic et contra virum justum peccator. Et sic intueri in omnia opera Altissimi, duo contra duo, unum contra unum (Ecclesi. xxxiii).* Sive ergo duo bona contra duo mala in comparatione præponantur, sive unum contra unum, non minuit malum gratiam boni; sed magnificentius commendat, et abundantius cumulat. Impietas itaque contradictione fidem exercet et auget, comparatione commendat et ornat, persecutione gratificat et glorificat. Fides autem cum contradictionem patitur, proficit; cum comparationem subit, pertimescit; cum persecutiones sustinet, gratus amatur, et gloriosius coronatur.

Deus mirabiliter alios excæcando alios illuminat.

Impietas ergo non solum infidelibus obest, sed etiam credentibus prodest; et cum aliis existat causa perditionis, aliis convertitur in occasionem salutis. Hinc Apostolus de Judæis, qui in Christum offenderant, dicit: *Nunquid sic offenderunt, ut caderent? Absit! Sed illorum delicto salus est gentibus (Rom. xi).* Ac si diceret: Non ad hoc tantum valuit eorum delictum, ut ipsi offendendo caderent; sed etiam ad hoc, ut per eorum causam gentes crederent. Delictum enim eorum divitiæ sunt mundi, et diminutio eorum divitiæ gentium, et amissio eorum reconciliatio est mundi. Mirandum quidem cur Deus, cujus natura bonitas est, alios excæcat, indurat et damnat. Mirandum et hoc cur, qui omnes justo iudicio perdere posset, alios illuminat, et a duritia cordis immutat et salvat. Sed utroque plus mirandum cur magis hos quam illos damnat vel salvat. Sed in tanta profunditate tam stupendæ admirationis, quid aliud possumus, nisi cum Apostolo exclamare et dicere: *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! quam incomprehensibilia sunt iudicia ejus, et investigabiles viæ ejus (ibid.)?* Qui autem divisit lucem a tenebris, ipse novit, cur magis hunc quam illum damnat, vel salvat. Nobis autem hoc scire non dedit, nec investigare concessit; sed in sacris Scripturis nobis credendum revelavit, quod cum tota massa humani generis corrupta sit, et debitæ damnationi obnoxia, nullus indeliberatur, nisi gratuita misericordiae, nullus damnatur nisi æquissima justitiæ censura.

De testibus contra fidem et pro fide.

Quoniam autem non omnium est fides, sed multi

ex hoc ipsam fidem multam sustinere contradictionem ab iis qui non credunt, ita ut inter eos, qui fideles nominantur, multi fluctuantes inveniantur, qui dicere non erubescunt, nescimus quibus magis credendum sit, an iis qui fidem defendunt, an illis qui fidei contradicunt. Sicut enim multitudine credentium multi confirmantur in fide, sic numero et exemplo non credentium multi infirmantur in fide, aut confirmantur in errore. Omnes autem infidelis testes sunt sui erroris contra fidei veritatem, sicut et cuncti fideles testes sunt fidei contra perfidiæ impietatem. Sed collatio testium, quibus magis credendum sit, manifeste declarabit. Impietas enim infidelium sua contrarietate in se divisa est; fides autem indivisibili unitate in se solidata est. Una enim fides quæ multis et variis erroribus inconcussa resistit. At varietas errorum multipliciter in se divisa in unitatis simplicitate non consistit. Nam, qui veræ fidei contradicunt, de suo corde æstimant, quod ignorant; de suo sensu fingunt, quod excogitant; et, dum alii aliud videtur, a se dissentiunt, qui contraria sentiunt. Hostes vero fidei, dum sibi invicem adversantur, dum inimici sunt inimicis nostris, pro nobis faciunt, et nobiscum pro veritate pugnant, cum nobiscum ex aliqua parte falsitatem damnant. Verumtamen in quantum errant, ex adverso pugnant. Sed et in hoc, quamvis nescientes et nolentes, profectibus nostris serviunt; quia fides persecutione proficit, tribulatione crescit, contradictione lucidius clarescit. Quo fortior est pugna, gloriosior est victoria. Quo magis invalescit contentio infidelium, magis exarscit gloria credentium. Dum adversantur hæretici, exercentur nostri, probantur electi, ut probati manifesti fiant, et non lateant. Hinc Apostolus ait in Epistola prima ad Corinthios: *Oportet hæreses esse, ut et qui probati sunt manifesti fiant in vobis (I Cor. xi).* Et Psalmista: *Congregatio taurorum in vaccis populorum, ut excludantur, qui probati sunt, argento (Psal. lxxvii).* Utilis est ergo credentibus contentio adversus fidem. Ex hac enim credentes probantur, et probati manifestantur, ut probati et manifestati, digni et indubitati fidei testes inveniantur et habeantur.

D Quod tres testimonium dicunt in cælo, et tres in terra.

Testes autem fidei et eorum testimonia, si in medium producantur, et diligentius examinentur, quanta sit fidei auctoritas, quam certa, quam firma, quam solida sit ejus veritas, evidentissime nobis ostendent. Joannes in canonica Epistola sic ait: *Tres sunt qui testimonium dicunt in cælo: Pater, Verbum et Spiritus sanctus, et hi tres unum sunt. Et tres sunt, qui testimonium dant in terra: Spiritus, aqua et sanguis (I Joan. v).* Pater testimonium dat in cælo, qui olim loquens patribus in prophetis, novissimè diebus istis locutus est nobis in Filio. Testimonium dat, cum Filium revelat in Scripturis; testimonium dat, cum Filium in nobis revelat. Da

qua revelante Paulus dicit : *Qui me segregavit de matris utero matris meæ, et vocavit per gratiam suam, ut revelaret Filium suum in me (Galat. 1).* Et Dominus ad Petrum ait : *Beatus es, Simon Barjona ; quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in cælis est (Matth. xvi).* Caro, inquit, et sanguis non revelavit, hoc est non parentum traditio, matris videlicet et patris, non sapientia carnalis, non homo animalis, sed Pater cælestis. Nimirum per carnem mater significari potest, per sanguinem pater ; quia pater semen ministrat, et mulier caro viri intelligitur. Unde est illud in Evangelio : *Qui non ex sanguinibus, nec ex voluntate carnis, nec ex voluntate viri (Joan. 1).* Potest et per carnem carnis sensus, id est quicumque corporeus sensus significari. Quoniam autem anima in sanguine est, non immerito per sanguinem anima, vel sensus animæ intelligi potest. Mysterium autem fidei non experientia sensuum percipitur, non sensu animæ comprehenditur ; sed, Patre revelante, agnoscitur. Propterea recte dictum est : *Caro et sanguis non revelavit, sed Pater qui in cælis est.* Pater testimonium dat, cum Jesu baptizato et ascendente de aqua, aperti sunt cæli, et vox de cælo audita est dicens : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui (Matth. iii).* Et iterum in Transfiguratione : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui ; ipsum audite (Matth. xvii).* De qua voce Petrus in canonica Epistola sic ait : *Voce delapsa ad eum hujuscemodi a magnifica gloria, hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Et hanc vocem nos audivimus, cum essemus cum eo in monte sancto (II Petr. 1).* Ipse quoque Dominus de testimonio Patris in Evangelio Joannis sic dicit : *Qui misit me Pater, ipse testimonium perhibuit de me (Joan. v).* Et Joannes in canonica Epistola : *Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei majus est. Quoniam hoc est testimonium Dei, quod majus est, quoniam testificatus est de Filio suo (I Joan. v).* Testimonium dat Filius docendo, et signa operando, et seipsum, quis esset, manifestando. Unde, cum diceret : *Ego sum lux mundi,* dicentibus Pharisæis : *Tu de te ipso testimonium perhibes ; testimonium tuum non est verum,* respondit et dixit : *Etsi ego testimonium perhibeo de meipso, verum est testimonium meum ; quia scio, unde venio, aut quo vado (Joan. viii).* Et iterum dicit : *In lege vestra scriptum est : Quia duorum hominum testimonium verum est. Ego sum, qui testimonium perhibeo de meipso, et testimonium perhibet de me, qui misit me Pater. Quod autem dicit : Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est (ibid.); sic intelligendum est nullam ejus esse gloriam, si sine testimonio Patris, sicut plerique hominum solent, seipsum glorificaret. Quod ne de ipso credatur, mox subjungit : Est Pater meus, qui glorificat me ; quem vos dicitis, quia Deus nostrus est, et nunc cognovistis eum (ibid.).* Similiter illud intelligendum est : *Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum (Joan. v), uti-*

que sine testimonio Patris. Unde et mox subjungit : *Alius est, qui testimonium perhibet de me ; et scio, quia verum est testimonium, quod perhibet de me (ibid.).* Testimonium dat Filius, imminente morte, veritatem non negando. Unde Paulus in Epistola prima ad Timotheum ait : *Præcipio tibi coram Deo, qui vivificat omnia, et Christo Jesu, qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato, bonam confessionem, ut serres mandatum sine macula irreprehensibile, usque ad adventum Domini nostri Jesu Christi (I Tim. vi).* Testimonium dat Filius resurgendo, et post resurrectionem in multis argumentis sese manifestando. Testimonium dat Filius ad Patrem ascendendo, et ad Patrem redeundo discipulis videntibus, sicut scriptum est : *Videntibus illis, elevatus est (Act. 1).* Testimonium dat Spiritus sanctus, cum ab initio super aquas fertur, aquas post sanctificaturus, et per aquas naturæ sanctificationis auctor ipse futurus. Testimonium dat, cum prophetas inspirat, cum futura prænuntiat, cum mysteria præfigurat. Vocibus enim prophetarum et figuris rerum significavit, viam sanctorum nondum esse propalatum, sed suis temporibus propalandam. Testimonium dat, cum reges et sacerdotes eligit et ungit, regnum Christi et sacerdotium præmonstrans. In Novo Testamento testimonium dat, cum B. Virginem superveniens sanctificat et imprægnat, cum super Christum requiescit, et quasi columba de cælo super eum descendit et manet. Testimonium dat, cum super discipulos apparens igneas linguas dispertit, et in unitate fidelium linguas unit. Testimonium dat, cum fidelibus ipse datur, cum charismata gratiarum ipse distribuit, cum unusquisque fidelium proprium donum accipit ; alius quidem scilicet, altus vero scilicet ; cum secundum divisiones gratiarum, et divisiones ministracionum, et divisiones operationum, alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ ; alii sermo scientiæ secundum eundem Spiritum, alii fides in eodem Spiritu, alii gratia sanctorum in uno Spiritu, alii operatio virtutum, alii prophetia, alii discretio spirituum, alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum. Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult (I Cor. xii).

Testimonium dat, cum mittitur, ut testimonium perhibeat omnia docendo, et veritatem suggerendo, et quæ ventura sunt annuntiando. Hinc Christus dicit in Evangelio Joannis : *Cum venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me (Joan. xv).* Et iterum : *Paracletus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia et suggeret vobis omnia, quæcumque dixero vobis (Joan. xiv).* Et iterum : *Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Non enim loquetur a semetipso, sed quæcumque audiet loquetur, et quæ ventura sunt, annuntiabit vobis (Joan. xvi).* Tres ergo sunt in cælo, qui testimonium dant, Pater, Verbum et Spiritus sanctus ; et hi tres unus sunt. Unum quidem in unius naturæ

Credo, Domine, adjuva incredulitatem meam? (Marc. ix.) Quis est, qui interdum non hæsitet? Quis, qui sibi fidem augeri non indigeat? Nam et apostoli fidem sibi augeri postulabant. Sic enim scriptum est in Evangelio Lucæ: *Dixerunt apostoli Domino: Adauge nobis fidem. Dixit autem Dominus. Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic arbori moro: Eradicare, et transplantare in mare, et obediæ vobis* (Luc. xvii). His verbis sanctum desiderium apostolorum videtur approbare Dominus, et commendare. Nam cum paulo ante dixisset Dominus: *Impossibile est, ut non veniant scandala* (Matth. xviii), desiderantes apostoli fidem sibi augeri, ut fide fortes scandalis non cederent, audierunt a Domino, quod de grano sinapis et arbore moro hic præmissum est, ac si eis diceretur: Recte desideratis fidem augeri; quia si augeatur inter scandala, ut sit sicut granum, quod attritione plus potest, virtute ejus poterit hæc arbor eradicari, et transplantari in mare. Unde certum esse debet, adversus eam scandala prævalere non posse. Mystice autem arbor hæc, cujus fructus sanguine rubet, Christum designare potest, sanguine passionis rubricandum: qui, fervente persecutione, contra fidem apostolorum instar sinapis attritione augendam, de Synagoga ad gentilitatem transferendus erat, sicut arbor de terra eradicata, et mirabiliter in mare transplantata. Ut hæc transplantatio fieret, necesse erat, fidem apostolorum augeri contra scandala, quæ, sicut Dominus prædixerat, impossibile erat non evenire. Sic autem Christus per hanc arborem mori seipsum cæsignat, sicut per hanc petram seipsum designavit, cum diceret: *Tu es Petrus, et super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam* (Matth. xvi). Per hoc templum, cum diceret: *Solvite templum hoc* (Joan. ii). Exemplo igitur apostolorum edocti, qui contra ventura scandala postulabant sibi fidem augeri, necesse semper habemus et nos, dum per fidem ambulamus, orare et dicere: *Domine, auge nobis fidem* (Luc. xvii), ne hæsitacione tentati deficiamus: qua tentacione pulsatus est Moyses ad aquas contradictionis; pulsati sunt et apostoli, qui de lunatico propter incredulitatem suam dæmonium eiecere nequiverunt, cum data esset eis a Domino potestas infirmos curandi, et dæmonia ejiciendi. Hac tentacione pulsamur et nos, quanvis non circa signa facienda, ut illi. Pulsamur tamen hæsitacione tentati inter multas urgentes necessitates, quæ nos impellunt; inter multas difficultates, quæ a bono nos retrahunt; inter multa boni propositi sanctive desiderii impedimenta, inter multa vitæ et salutis nostræ discrimina. Quamvis enim Dominus adiutorium suum nobis repromittat, quamvis nec capillum de capite nostro periturum dicat, et ad hoc dicat, ut securos nos faciat; quis tamen usquequaque fide firmus, et ubique securus est? Quis semper sibi consistit? Quis aliquando non titubat? Quis nunquam hæsitat? Proinde qui vix modicam fidem habemus, fidem nobis augeri indigemus, semperque

A tenemur confessionem fidei Deo offerre, et pro adjuvanda incredulitate indesinenter supplicare, dicentes: *Credo, Domine, adjuva incredulitatem meam* (Marc. ix). Sic autem dictum est, *Adjuva incredulitatem meam*, sicut ab Apostolo dictum est: *Spiritus adjuvat infirmitatem nostram* (Rom. viii); et sicut a Propheta dictum est: *Deus meus, illumina tenebras meas* (Psal. xvii). Tenebras illuminat, cum dat intelligere quod minus intelligimus. Infirmitatem adjuvat, cum dat posse, quod minus possumus. Incredulitatem adjuvat, cum facit credere, quod minus credimus.

Quod potestas signorum sanctitatem non facit, sed ostendit.

B Fides itaque a Deo semper postulanda est, non potestas signorum. Fides enim nos justificat: at potestas signorum sanctitatem quidem aliquando ostendit, sed sine fide nunquam facit: Qui credunt, et signa non faciunt, non ex hoc pusillanimes fiunt, cum scriptum legant: *Joannes nullum signum fecit* (Joan. x). Qui signa faciunt, non inde superbiunt, cum Dominus dicat: *Surgent pseudochristi, et pseudoprophetæ et dabunt signa magna* (Matth. xxiv). Non gloriantur, qui signa faciunt, ne forte elati, in iudicium incidant diaboli. Attendant, quod in Evangelio Lucæ scriptum est: *Reversi sunt septuaginta duo cum gaudio, dicentes: Domine, etiam dæmonia subjiciuntur nobis in nomine tuo. Et ait illis. Videbam Satanam quasi fulgur de cælo cadentem* (Luc. x). Et infra: *In hoc nolite gloriari, quia spiritus subjiciuntur vobis* (ibid.).

De vana securitate.

D Is autem qui tentat, qui et per superbiam lapsus est, quos decipere non valet hæsitacione pusillanimitatis, seducere molitur præsumptione securitatis. Propterea multi non fidei pietate, sed temeritate securitate, audaces ad ardua, impossibilia tentant, cum scriptum sit: *Non tentabis Dominum Deum tuum* (Deut. vi). Hinc est quod pericula quæ vitare possunt, vitare nolunt, dum dignos, quibus mala non noceant, se arroganter credunt. Et quia magna volunt, de voluntate virtutem metientes, et infirmitatem suam non agnoscentes, se posse credunt, quod se velle cognoscunt. Hinc et Petrus infirmitatem suam non intelligens, et voluntatem suam attendens, præsumpsit et dixit: *Etsi oportuerit me mori tecum, non te negabo* (Matth. xvi). Postea timuit et negavit; utrobique tentatus, hic hæsitacione pusillanimitatis, illic præsumptione nimix securitatis. Utramque tentacionem fidei et nos ipsi intra nos experimur, nunc vane timidi, nunc vane securi; nunc pusillanimitate deficientes, nunc securitate præsumentes. Mira Dei dispensatio hæc, qua permittit electos suos ad horam cadere, ut fortiores resurgant, ut cautiore siant, ut de se minus confidant, ut infirmitatem suam perfectius agnoscant, ut Deo firmitus hæreant, ut gratiam ejus, sine quo nihil possumus, commendatiorem habeant.

plisimi immaculatos se custodiunt, testes veritatis sunt; sed peccatores, qui post baptismum lapsi, per pœnitentiam redeunt, et aqua pii mœroris se abluunt, ipsi quoque Christum confitentur et testificantur, quoniam Christus est veritas. Sanguis testimonium dat. Testificantur hoc martyres, qui pro Christi nomine sanguinem suum fuderunt, et veritatem fidei usque ad mortem defendere gloriosissime susceperunt. Spiritus ergo justorum, et aqua pœnitentiam, et sanguis martyrum testimonium dant in terra; quia omnes justi, sive per justitiam suam, sive per pœnitentiam, sive per constantiam, nos certos faciunt, quod veram esse fidem crederent: ex qua juste viverent, vel per quam de peccatis pœnitentiam agerent, vel pro qua mori non trepidarent.

Quod multitudo testimonium sit.

Pater ergo, et Filius, et Spiritus sanctus, necnon et angeli Dei, et omnes homines justi testimonium perhibent fidei nostræ, quod vera sit, et ficta non sit. Hæc autem multitudo testium quasi nubes a Deo nobis imposita nos protegit et obumbrat, ne noxius calor impietatis circa mysteria Christi et Ecclesiæ nos urat, sicut scriptum est: *Per diem sol non uret te; neque luna per noctem (Psal. cxx)*. Christus sol est, qui luce suæ sapientiæ vitam apostolorum et prophetarum quasi diem illuminat, Ecclesia catholica ipsa est luna, quæ ignorantiam simplicium sicut noctem verbo prædicationis, et exemplo sanctæ conversationis illustrat. Christus autem dicit: *Surgent pseudoprophetae (Matth. xxiv)*. Ne ergo pseudochristi pro Christo, aut pseudoprophetae pro veris prophetis recipiantur, habemus testes a Deo approbatos, quorum testimonio fides subnixata est. Non ergo Ecclesia in conciliabulis hæreticorum, nec principes Ecclesiæ sunt Donatus et Arius, cæterique hæresiarchæ; sed superædificati sumus super fundamentum apostolorum et prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu (*Ephes. ii*). Non est aliud Evangelium, quam quod prædicatum est ab apostolis; nec alius Christus, quam is qui annuntiatus est; nec alia Ecclesia, quam quæ a Christo per apostolos ædificata est. Propterea Christus præmonet et dicit: *Si quis vobis dixerit, Ecce hic est Christus, aut illic, nolite credere (Marc. xiii)*. Et Apostolus in Epist. ad Galatas: *Licet nos, inquit, aut angelus de cælo annuntiet vobis aliud quam quod evangelizatum est, anathema sit (Galat. i)*. Si ergo contra fidem nostram ferveat persecutio inimicorum, habemus nubem testium a Deo nobis impositam, quæ nos ab æstu refrigeret in Ecclesia Dei vivi, quæ est columna et firmamentum veritatis (*I Tim. iii*). Te ergo, Christe, auctorem fidei meæ confiteor; et scio, quoniam non confundar, te pastorem sequens. Tu lux vera, quæ illuminas omnem hominem venientem in hunc mundum (*Joan. i*). Prophetæ tui et apostoli filii lucis sunt. Si illos post te non sequor, ecce nationem filiorum tuorum reprobavi. (*Psal. lxxii*). Hi sunt testes tui, præcones veritatis, duces cæcorum, lumen eorum, qui in tenebris sunt, crudi-

tores nationum, magistri populorum. Sub horum umbra, protegimur, sub horum protectione quasi sub nube refrigeramur. De his Isaias dicit: *Qui sunt isti, qui ut nubes volant? (Isa. lx.)* Et Paulus ad Hebræos: *Nos, inquit, tantam habentes impositam nubem testium. . . curramus ad propositum nobis certamen: aspicientes in auctorem fidei et consummatorem Jesum (Hebr. xii)*.

Ex Scripturis ostenditur, qui sint testes.

Testes ergo veritatis sunt, de quibus Isaias dicit: *Vere vos testes mei, dicit Dominus: et servus meus, quem elegi; ut sciatis, et credatis mihi, et intelligatis, quia ego ipse sum (Isa. x)*. Testis veritatis Joannes apostolus, qui dicit: *Quod vidimus et audivimus, annuntiamus vobis (I Joan. i)*. Testis et Petrus cum de se et aliis apostolis dicit: *Hunc Deus suscitavit a mortuis, et dedit eum manifestum fieri non omni populo, sed testibus præordinatis a Deo; nobis qui manducavimus et bibimus cum eo, postquam resurrexit a mortuis. Huic omnes prophetæ testimonium perhibent (Apoc. x)*.

Quæ sint testimonia.

Quoniam autem audivimus, qui sint testes fidei; audiamus, quæ sint eorum testimonia. Hæc autem sunt verba eorum, et opera. De utrisque Christus nos instruit. De operibus quidem, cum dicit: *Opera, quæ dedit mihi Pater ut perficiam ea, ipsa opera quæ facio, testimonium perhibent de me, quia Pater misit me (Joan. v)*. De verbis vero, sive scriptis, sive prolatis, ostendit, cum dicit: *Si crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi: de me enim ille scripsit. Si autem illius literis non creditis, quomodo verbis meis credetis? (Ibid.)* Testimonia ergo fidei nostræ sunt opera justorum; opera justitiæ et pietatis, quæ operati sunt a primo omnes justi, ut Deo placerent, et Deum in se glorificarent. Testimonia sunt virtutes signorum et miraculorum, quas in quibusdam justis operatur Deus, quibus se magnificavit, illosque mirificavit. Testimonia fidei nostræ sunt verba legis et prophetarum, apostolorum et evangelistarum, et orthodoxorum Patrum et singulorum in confessione fidei verba fidelium. Fama quoque justorum testimonium reddit fidei nostræ. Cum enim vita sanctorum, humilitas et patientia eorum in Ecclesia Dei annuntiantur, famam sanctitatis eorum audientes, ad fidem ædificantur, et in fide confirmantur. Hinc de apostolis scriptum est: *In omnem terram exivit sonus eorum; et in fines orbis terra verba eorum (Psal. xviii)*. Quod enim valuit verbum doctrinæ apud eos, qui apostolos viderunt, hoc valuit sonus famæ apud eos, qui de illis audierunt. Testimonia fidei sunt verba Dei, quæ ab initio locutus est, et opera Dei quæ ab initio operatus est, ut se nobis manifestaret, pro congruentia temporum, sicut voluit et sicut oportuit. Verba autem justorum, et opera eorum, quæ in Deo locuti et operati sunt, inter verba Dei et opera ejus humana sunt, quia Deus sine quo nihil poterant in illis locutus et operatus est.

*Monumenta fidei ad auctoritatem sacræ Scripturæ A
reducuntur.*

Opera autem Dei, quæ operatus est cuncta creando, et quæ operatus est nos redimendo, et quæ operatur nos vorando et justificando, in sacræ Scripturæ serie per ordinem digeruntur. Ibi et verba Dei, quæ per se, vel per ministerium angelorum vel hominum locutus est, fidelissime disponuntur. Unde constare debet quod monumenta fidei nostræ ad auctoritatem sacræ Scripturæ reducuntur : quæ si vera est, veri sunt testes fidei, vera sunt testimonia fidei, et consequenter vera est ipsa fides. Quis autem dubitet sacram Scripturam veram esse, si constet verbum quod in ea continetur, Dei esse, vel si constet eos qui scripserunt, in Spiritu Dei locutos fuisse? Quis est enim qui non credat quid- B quid Deus dixerit, si hoc constet quod Dominus locutus sit? Dicit itaque aliquis : Prædicas mihi verbum fidei, et credere mones quasi verbum, non hominis, sed Dei : quod, Spiritu sancto revelante, sancti prophetæ scripserunt, nobisque tradiderunt. Unde, inquam, mihi probas quod Dominus verbum locutus sit, vel quod Spiritus sanctus iis, qui prophetæ nominantur, hoc revelaverit? Proba hoc, inquam, mihi, et nulla cunctatio erit, quin statim credam, et confessionem fidei reddam. Ad hoc quid dicendum est? Talia siquidem credenti, si qua digna responsio in ipsa sacra Scriptura, de qua nunc agitur, reperiri potest, reticere non debet, cum Petrus in canonica epistola prima dicat : *Domini- C
num Jesum Christum sanctificate in cordibus vestris : parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea, quæ in vobis est spe (I Petr. 11).*

Quibus modis olim Deus se manifestaverit.

Considerandum igitur est, quod sicut sacra Scriptura loquitur, Deus multifarie multisque modis antiquis justis se olim manifestavit (*Hebr. 1*), vel visibili apparitione et præsentis allocutione, vel in visione, vel nominis sui expressione, vel virtute signorum, vel occulta inspiratione, vel futurorum prædictione et impletione; et si qui sunt alii modi, quibus innotecere voluit his, quibus se ipsum dignatus est revelare. Quibusdam enim in specie, quam ad hoc eligere voluit, apparuit, et locutus est, ut Abraham et Moysi. De quibusdam scriptum est : *Tunc locutus est in visione sanctis suis (Psal. LXXXVIII).* Quibusdam autem loquens, manifestavit se ipsum quasi ex nomine, dicens : *Ego sum Deus omnipotens, vel : Ego sum qui sum (Gen. XVII)*; vel : *Ego sum Deus Abraham (Exod. 111).* De virtute signorum scriptum est : *Mementote mirabilium ejus, quæ fecit, prodigia ejus, et judicia oris ejus (Psal. CIV).* De occulta inspiratione scriptum est : *Audiam, quid loquatur in me Dominus Deus (Psal. LXXXIV).* Multa autem opera quæ facturus erat, antequam fierent, futura prædixit, ut et auctoritate prædicentis dicta crederentur, credentibus fides dictorum ad justitiam reputaretur. Prædicta autem antequam implerentur, per aliquod tempus dilata, et post dilationem tem-

pore suo impleta sunt; ut dilatione fides probaretur, ex impletione vera monstraretur, et ad majora credenda, longiusque futura, paratior inveniretur. Prædixit Deus Noe de diluvio futuro. Prædixit Abraham de benedictione universarum cognationum terræ in ipso, et de peregrinatione seminis in Ægypto, et de reversione ejus de Ægypto. Prædixit per angelum loquentem ad Agar de Ismaele nascituro. Prædixit et de Isaac. Prædixit et de subversione Sodomæ et Gomorrhæ. Prædixit autem et Jacob patriarcha, Deo revelante, quæ erant futura in novissimis diebus, dicens ad filios suos : *Congregamini, ut annuntiem vobis, quæ futura sunt diebus novissimis (Gen. XLIX).* In fide autem promissionis ad Abraham dictæ, prædixit Joseph quod futurum erat, et locutus est fratribus suis : *Post mortem meam visitabit vos Deus, et ascendere faciet de terra ista ad terram, quam juravit Abraham, Isaac et Jacob. Asportate vobiscum ossa mea de loco isto (Gen. L).* Prædixit Dominus Moysi mirabilia quæ facturus erat in Ægypto, et in mari Rubro pro liberatione populi sui (*Exod. III*); prædixit et multa quæ facturus erat in deserto. Prædixit quoque multa quæ facturus erat in terra promissionis per manum Josue filii Nun, ministri Moysi. Post mortem Josue excitavit Deus iudices ad liberationem Israel, multaque prædixit quæ per eos facturus erat (*Judic. 1*): et, sicut locutus est, implevit. In diebus Samuelis multa prædixit Deus de Heli et Saule et David (*I Reg. 11*). Per Nathan quoque prophetam futura prædixit de ipso David et filio ejus post ipsum regnatura. Et de aliis regibus per alios prophetas multa prædixit, et de captivitate populi Israel tici sub rege Babyloniorum, et de reversione ejus. Item populi : et, sicut locutus est, sic et implevit. Hæc autem opera, aliaque multa quæ operatus est Deus a diebus antiquis usque ad Christi adventum, a quo potuerunt præsciri et prædici, nisi ab ipsorum operum, auctore Deo, qui novit omnia antequam fiant, vel ab ipsis quibus hæc revelare dignatus est? Illi autem quibus locutus est Deus, indubitanter scire potuerunt, non hominis, sed Dei esse verbum, quod ad eos factum est : quo quidem verbo ita illuminati sunt, ut divinatorum mysteriorum fierent conscii et futurorum præscii : unde prophetæ vel videntes nominati sunt. Illi autem quibus prophetæ a Deo missi locuti sunt, prophetiæ verbum quod eis prædicatum est, Dei esse verbum indubitanter credere debuerunt; tum ex sanctitate vitæ prophetarum, qui tanquam viri fideles et veraces mentiri nolle; tum ex ipsa rei veritate multoties si i exhibita, cum sæpe viderent impleta quæ a pro-heis scirent esse prædicta. Et illi quidem, qui verbum prædicaverunt, non suum, sed Dei esse verbum dicebant, adjicientes : *Hæc dicit Dominus, vel : Os Domini locutum est (Isa. 1),* vel aliquid hujusmodi. Ergo cum quædam viderent impleta, quæ ex eis prænuntiata tanquam prophetas Domini illos certissime habebant, qui hæc prænuntiaverant, et per ea quæ

impleta videbant, certius expectabant, quæ longe post ventura prophetis prædicentibus audiebant.

Unde prophetæ fideles inventi sunt.

Prophetæ ergo ex eo fideles et veraces inventi sunt, quod sermo eorum venit in tempore suo, nec inexpectatus super terram cecidit, sicut sermo terreni hominis, qui mendaciter prolatus, cum falsus apparet, de terra et non de cælo egressus esse innotescit. Hinc scriptum est de Samuele : *Crevit Samuel, et Dominus erat cum eo; et non cecidit ex omnibus verbis ejus in terram. Et cognoverunt omnes a Dan usque Bersabee, quod Samuel fidelis propheta esset Domini (I Reg. 11).* Et post pauca subjungitur : *Venit sermo Samuelis universo Israeli (ibid.).* Attende ex hoc loco unde agnitus sit fidelis Samuel propheta esse Domini. Ex eo scilicet agnitus est, quod non cecidit ex omnibus verbis ejus in terram, et quod evenit sermo ejus universo Israeli. Quod autem dicit, *Non cecidit ex omnibus verbis ejus super terram*, secundum illum modum intelligi potest, secundum quem dictum est : *Qui de terra est, de terra loquitur; qui autem de cælo venit, super omnes est (Joan. 1).* Qui de terra est terrena quærendo, de terra est terrena sapiendo, et de terra loquitur terrena docendo. Qui autem de cælo venit, super omnes est, qui terrena quærent et sapient, aliosque sic erudiunt. Cum autem terrena sapientia eorum qui de terra sunt, et de terra loquuntur, prænuntiat quæ ventura non sunt, quasi ventura sint, cum verbum eorum apparere falsum incipit, quasi in terram cadit; quia per evidentiam falsitatis illuc relabitur, unde per artem conflictæ falsitatis, vel per conjecturam falsæ opinionis egreditur. Ergo verbum in terram cadit, cum ad auctorem suum vacuum revertitur, et terreni hominis verbum esse invenitur. Econtra, Dominus dicit : *Verbum quod egredietur de ore meo, non revertetur ad me vacuum (Isa. LV).* Potest autem et aliter intelligi quod dictum est : *Non cecidit ex omnibus verbis ejus in terram.* Quoniam enim prophetiæ comminationes Samuelis contra domum Heli et contra domum Saul, quasi quædam sagittæ erant ad feriendum missæ, pro similitudine sagittarum quæ feriunt quod appetunt, nec frustra in terram cadunt, recte dictum est : *Non cecidit ex omnibus verbis ejus in terram.* Sicut agnitus est Samuel, quod propheta esset Domini, ex eo quod venit sermo ejus quem locutus est; sic agnitus est Isaias et Jeremias, cæterique prophetæ, ex eo quod implevit Dominus, quod per eos locutus est. Attende lectioni prophetarum, et diligenter considera quæ et quanta prophetaverunt contra decem tribus Israel, contra Judam et Jerusalem, contra diversas in circuitu gentes, regnaque diversa, et invenies ea sic esse impleta, sicut constat esse prædicta. Quis post tantam manifestæ veritatis certitudinem dubitare debet, in spiritu Dei prophetas locutos fuisse, et verbum Dei esse quod ad illos factum est, et quod per illos nobis annuntiatum est? Illis enim Deus revelavit per spiritum suum. Spi-

ritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Quis enim scit hominum quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in illo est? Ita et quæ Dei sunt, nemo cognoscit, nisi Spiritus Dei.

Divini et dii gentium tempora et momenta non norunt, sed solus Deus.

Non sapientes Ægypti, non augures cæli, non dii gentium, status temporum et mutationes rerum a constitutione mundi annuntiare potuerunt. Unde Isaias ad Ægyptum loquens, ait : *Ubi sunt nunc sapientes tui? Annuntient tibi, et indicent quid cogitaverit Dominus exercituum super Ægyptum (Isa. xix).* Vides, quo modo propheta præsciens et prædicens mala quæ ventura erant super Ægyptum, insultat sapientibus, qui hæc annuntiare et indicare nequeverunt. Idem propheta cum contra Babylonem prophetaret, dicit : *Defecisti in multitudine consiliorum tuorum; stent et salvent te augures cæli, qui contemplantur sidera, et supputabant menses, ut ex eis annuntiantur ventura tibi (Isa. xlvii).* Et diis gentium insultans, idem ait : *Accedant, et nuntient nobis quæcunque ventura sunt. Priora quæ fuerunt, nuntiate, et ponemus cor nostrum, et sciemus novissima eorum. Annuntiate quæ ventura sunt in futurum, et sciemus, quia dii estis vos (Isa. xli).* Priora, inquit, quæ fuerunt, nuntiate, et ponemus cor nostrum. Ac si diceret : Priora quæ fuerunt ab initio sæculi, cum nondum essetis, nuntiate nobis, si potestis : quod si feceritis, ponemus cor nostrum, ut pro diis colamus vos; et per priora nobis nuntiata sciemus novissima eorum, priorum scilicet, id est quæ post priora in novis imo ventura sunt, nobis nota erunt, si prioribus nuntiatis, et hæc fuerint nobis nuntiata. Adjungit propheta, et dicit : *Annuntiate nobis quæ ventura sunt in futurum, et sciemus quia dii estis vos : quibus verbis ostendit, annuntiatione futurorum verum Deum posse agnosci, cujus est nosse tempora vel momenta. Unde idem propheta ex persona Domini dicit : Quæ prima fuerunt ecce venerunt; nova quoque ego annuntio, antequam oriantur, audita vobis faciam (Isa. xlii).* Ac si diceret : Mihi credite qui implevi quæ prædixi. Quod manifeste apparet, quia quæ prima per me fuerunt annuntiata Noe, Abraham et Moysi, qui fuerunt ante vos, illa venerunt. Nova quoque quæ posthac ventura sunt prædico vobis, ut me Deum esse credatis, et verba prophetarum quasi Dei verba suscipiatis. Et iterum dicit : *Ego primus, et ego novissimus; absque me non est Deus. Quis similis mei? Vocet et annuntiet, et ordinem exponat mihi : ex quo constitui populum antiquum, ventura, et quæ futura sunt, annuntiet eis (Isa. xliiv).* Ac si diceret : Quis similis mei est in diis gentium? Si quis mei similis putatur, faciat quæ ego facio; vocet ea quæ non sunt, ut sint, sicut et ego voco; annuntiet facta et facienda; ordinem factorum mihi exponat, et quid posterius fuerit, ex quo constitui populum antiquum, vel genus humanum in Adam, vel populum Israeliticum in semine Abraham. Ventura, inquit, et

vites, qui juxta consilium Apostoli norunt non superbe sapere, nec sperare in incerto divitiarum, qui student bene agere, divites fieri in operibus bonis, facile tribuere, communicare; thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant vitam æternam: qui hujusmodi sunt, extra numerum discipulorum Christi non sunt. Ideo omnibus renuntiare intelligendi sunt, quamvis non ad omnia. Omnibus enim renuntiant, quantum ad illicitum quæstum, et illicitum usum, quem in omnibus damnant; quia neque ex causis illicitis acquirere, neque ad illicitos usus res quæsitæ assumere, depositum penes se habent. Utuntur enim hoc mundo, itaque non utentes; non rebus transitoriis hærentes, nec labentia bona retinere volentes, sed facile tribuentes, et communicantes proximo pro Christo, Christum omnibus præponunt, et præ omnibus ambiciosius diligunt.

Quod fides vincit mundum in bonis.

Utrique autem, sive qui perfecte omnia relinquunt, sive qui minus perfecte omnibus renuntiant, fide mundum vincunt. Illum loquor mundum, de quo Joannes in canonica Epistola dicit: *Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Quia omne quod in mundo est, concupiscentia carnis est, concupiscentia oculorum, et superbia vitæ (I Joan. 1).* Hic est mundus, de quo scriptum est: *Mundus in maligno positus est (I Joan. 5);* et: *Mundus eum non cognovit (Joan. 1),* haud dubium quin Deum. Christus autem, qui dixit: *Confidite, quia vici mundum (Joan. 16),* ipse et principem vicit hujus mundi, ut credentes in eum per fidem victoriæ ejus vincamus et nos mundum. *Hæc est enim victoria, quæ vincit mundum, fides nostra (I Joan. 5).* Fides autem non nostra victoria, sed Christi est. Sic enim Christus mundum et principem mundi vicit, ut nos triumpharet, et sibi subjiceret per fidem. Ergo fides nostra confusio est diaboli, et victoria Christi. Manifeste apparet, quod fides vincit mundum, in iis qui fidei obediunt, et fide vincunt concupiscentiam mundi.

Quomodo fides vincit mundum etiam in malis.

Sed quomodo vincit fides mundum in Judæis, paganis et hæreticis, qui ei contradicunt, eamque semper linguis, et cum possunt, gladiis persequuntur? Quomodo vincit fides mundum in falsis fratribus, fictisque Christianis, qui consentunt se nosse Deum, factis autem negant? An omnes vincit, et eos quos sibi subjiciendo evincit, et quos sibi resistendo convincit? Plane sic est. Christus enim de Paraclete dicit: *Cum venerit ille, arguet mundum de peccato, et de justitia, et de judicio. De peccato quidem; quia non crediderunt in me. De justitia vero; quia ad Patrem vado, et jam non videbitis me. De judicio autem; quia princeps mundi hujus judicatus est (Joan. 16).* Damnationem infidelium tria hæc accumulans, peccatum propriæ infidelitatis, quo in Christum non creditur, justitia recte credentium, quæ a non imitantibus contemnitur, judicium diaboli, quod ab ineredulis non attenditur. Hoc est autem judicium, de

A quo scriptum est: *Nunc judicium est mundi; nunc princeps hujus mundi ejicietur foras (Joan. 12).* In conversioque autem ad fidem princeps mundi iudicatur, sive a Christo, a quo foras ejicietur, sive ab ipsis, qui convertuntur ad fidem, cum diabolo omnino renuntiat. Vita autem justi, et ejectio diaboli, pro fide testimonium dant, quod vera sit, Deoque accepta, diaboloque contraria. Quod non attendentes increduli condemnandi sunt, non solum ex reatu hujus delicti, quia non credunt, sed ex testimonio fidei, hoc est, vita justi et ejectione diaboli, quibus non credunt. Sicut enim dominatio diaboli in malis, eorumque injustitia, qua male vivunt, bonorum meritum auget, qui horum exemplo tentati ad malum, non seducuntur; sic ejectio diaboli, et justitia piorum, judicium malorum ad malum auget; quoniam exemplis ad meliora provocati, justos non imitantur. Injustitia malorum ipsis malis obest, et bonis prodest. Tentatio enim bonorum est, quæ vincitur, cum contemnitur. Justitia e diverso habentibus prodest; non imitantibus obest. Provocatio enim est ad emulationem, exemplum ad salutem, judicium in condemnationem. Hinc scriptum est apud Matthæum: *Viri Ninivitæ surgent in judicio cum generatione ista, et condemnabunt eam; quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Jonæ, et ecce plusquam Jonas hic. Regina austri surget in judicio cum generatione ista, et condemnabit eam, etc.; et ecce plusquam Salomon hic (Matth. 12).* Vides quod mundus arguitur de justitia. Si de justitia, ergo et de fide. *Justitia enim ex fide est (Rom. 1).* Scriptum est enim: *Justus ex fide vivit (Rom. 1).* Hoc Christus insinuare curavit, cum dixit: *De justitia vero, quia ad Patrem vado, et jam non videbitis me (Joan. 16).* Ac si diceret: *Subtracta corporali visione mea per ascensionem ad Patrem, restat ut per eandem ascensionem in mundo credar æqualis Patri; qua fide æqualitatis meæ cum Patre justificandi sunt credentes. Fides enim æqualitatis Christi cum Patre, quæ per ascensionem innotuit, est causa justitiæ, qua in Christo pie vivunt, qui in eum credunt. Hæc autem justitia in testimonium erit contra illos, qui fidem Christi contemnunt, vel justitiam quæ ex fide est negligunt. Ejectio autem diaboli, quæ judicium ejus est, innotescit per confessionem Christi, quam qui respuunt non credentes, de judicio diaboli arguendi sunt; quia in ejus judicio, quod est ejus ejectio, non agnoscunt honorem Christi, et confusionem diaboli. Ergo judicium diaboli, quod confessione credentium mundo propalatum est, in testimonium erit non credentibus, ut recte arguantur, qui aliis credentibus credere nolunt. Fides ergo vincit mundum, etiam in iis qui non credunt, vel qui credentes male vivunt; quia Spiritus Paracletus arguet eos pro eo quod fidem non habent, per quam impius justificatur, et diabolus ejicitur. Vincit autem fides mundum, in iis, qui nunquam fidem expugnant, quam semper impugnant. Omnes enim conatus eorum contra fidem frustrantur, et in nihilum rediguntur. Quia*

phetas inspiravit, quos præmisit in mundum, antequam ipse veniret, ut adventum ejus prænuntiarent, et de operibus quæ in mundo facturus erat, testimonium perhiberent. Ipse vero in mundum veniens apostolos elegit prophetarum successores, qui nuntiarent impleta quæ a prophetis dudum fuerant prænuntiata. Quoniam autem unus spiritus prophetas et apostolos testes Christi implevit, recte in ore eorum stat verbum fidei, sicut scriptum est: *In ore duorum vel trium testium stat omne verbum (Deut. xix; Matth. xviii)*. In ore inquit, quasi in uno. Uno enim ore loquuntur, qui concorditer loquuntur, qui veritati concordant, et sibi. Alioqui testes non sunt, si diversa sentiunt, et diversa proferunt, pro eo quod veritatis conscii non sunt.

De concordia testium et testimoniorum, et de collatione dictorum et factorum.

Concordia autem testium concordia est testimoniorum; et concordia testimoniorum concordia est verborum et verborum, sive operum et operum, sive verborum et operum. Hæc enim sunt testimonia, ut prædictum est, verba videlicet et opera. Concordant autem verba prophetarum et verba apostolorum. Hi enim nuntiaverunt impletum, quod illi prædixerunt futurum. Unde Christus in Evangelio Joannis dicit: *In hoc verbum verum, quia alius est qui seminat, alius est qui metit. Ego vos nisi metere, quod vos non laborastis. Alii laboraverunt, et vos in labores eorum introistis (Joan. iv)*. Laboraverunt prophetæ, alios docendo, alios monendo et increpando, et ab incredulis persecutionem patiundo. Laboraverunt autem, ut superstitionem destruerent, et errantes ad cultum veri Dei revocarent: cujus laboris fructus Apostolis est reservatus, qui metentes fructum laborantium prophetarum, gentes in fide congregaverunt, sicut prædictum fuerat a prophetis. Ipsa enim vocatio gentium per apostolos a prophetis prænuntiata fuit: qui cum prædicarent impletum quod fuerat prænuntiatum, concordant verba apostolorum verbis prophetarum, et opera impletionis verbis prædictionis: qua concordia testium vel testimoniorum constat verum esse verbum prophetarum et apostolorum. In hoc enim stat verbum, in quo constat esse verum. Ut constet esse verum, tria concurrunt, conscientia veritatis, vox testantis, concordia contestantis. Propterea prophetæ et Apostoli veri testes sunt, et eorum testimonia convenientia et sufficientia inventa sunt; quia ea ipsi, spiritu docente, veritatis conscii facti, et ipsam constanti confessione protestati sunt, et in omnibus concorditer locuti sunt. Concordia autem verborum quanta sit, ex eo ostenditur, quod apostoli prædicationem suam dictis prophetarum confirmarunt. Concordia operum manifeste apparebit, si ea quæ præcesserunt in figura, iis conferantur, quæ in veritate nunc sunt exhibita, juxta quod Dominus dicit: *Sicut exaltavit Moyses serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis (Joan. iii)*. Et iterum: *Sicut fuit Jonas in ventre ceti tribus*

diebus et tribus noctibus, ita erit Filius hominis in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus (Marc. xii). Hujusmodi autem collatione figuræ et veritatis pleni sunt libri apostolorum et orthodoxorum Patrum: in quibus duorum Testamentorum consonantia demonstratur, ut fidei ratio lucidius aperiat. Sive ergo verba verbis, sive verba vel opera operibus comparentur, totum invenietur consonum quod in utroque Testamento de Christo scriptum est; nullaque poterit contrarietate infirmari, quod tam concordia testificatione dignoscitur roborari. De hac collatione scriptum est: *Maria autem conservabat omnia verba hæc, conferens in corde suo (Luc. ii)*. Quæ sunt enim quæ conferebat in corde suo, nisi quæ ipsa viderat, et audierat, vel a prophetis prædicta, vel ab angelis pastoribus nuntiata, vel ab ipsis pastoribus aliis propalata? De hac collatione et ipsa dicit: *Sucepit Israel puerum suum, recordatus misericordiæ suæ, sicut locutus est ad patres nostros, Abraham, et semini ejus in sæcula (Luc. i)*. De hac collatione Petrus, in Actibus apostolorum dicit: *Deus qui prænuntiavit per os omnium prophetarum, pati Christum suum, implevit sic (Act. ii)*. Et iterum dicit: *Omnes prophetæ a Samuele et deinceps, qui locuti sunt, annuntiaverunt dies istos (ibid.)*.

Quod tanta concordia testium sit a Spiritu sancto.

Tanta concordia prophetarum, qui diversis locis diversisque temporibus consona de Christo prænuntiaverunt, a quo, vel quomodo potuit procurari, nisi a Spiritu veritatis: qui unam veritatem sic eos docuit ut de Christo idem sentirent, dicerent et scriberent, et ab invicem non discordarent? Qui quidem Spiritus de apostolis eis revelavit, quod post eos essent venturi: et quæ ab ipsis prædicta fuerunt, mundo palam prædicaturi. Idem Spiritus eis scribenda dictavit, ut Scripturæ perpetuitate ad nostra tempora pervenirent, quæ a prophetis fuerant prædicta, cum per apostolos nobis nuntiarentur impleta. Propterea lectio legis et prophetarum nobis necessaria, studiosaque meditatione digna est, ut quod nobis suggeretur credendum, innotescat dudum a Deo fuisse revelatum.

De illis qui legem negligunt, aut in Scripturis Christum non intelligunt.

Illis ergo, qui legere vel audire negligunt, ut sint inexcusabiles, dicitur: *Habent Moysen et prophetas, audiant illos (Luc. xvi)*. Illis autem qui Moysen et prophetas legunt, et non intelligunt, dicitur: *Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere: et illa sunt, quæ testimonium perhibent de me; et non vultis ad me venire, ut vitam habeatis (Joan. v)*. Monentur scrutari Scripturas, quæ testimonium perhibent de Christo, ut in eis Christum quærant, et inveniant, et sic vitam habeant. Christus nimirum in Scripturis credentibus revelatur, a non credentibus vero absconditur. Propterea in Scripturis errant, qui Christum ignorant. Unde et Sadducæis qui dicunt resurrectionem

non esse, ipsa Veritas per se dicit: *Erratis vos, A nescientes Scripturas, neque virtutem Dei (Matth. xxii)*. Ac si diceret: Ideo erratis, quia nescitis Scripturas; idque nescitis Scripturas, quia nescitis virtutem Dei. Christus autem Dei virtus est, et Dei sapientia. Proinde qui Christum ignorant, Scripturas non intelligunt. Illæ enim sunt, quæ testimonium perhibent de Christo. Unde Philippus, cum iuvenisset Nathanaelem, dixit ei: *Quem scripsit Hæcæes in lege, et prophetæ, invenimus Jesum filium Joseph (Joan. i)*.

Varie opiniones de Christo, eorum, qui eum præsentem in carne viderunt.

Qui Christum in carne præsentem viderunt, alii eum nesciebant, alii vero sciebant; et qui sciebant, prophetam eum, justum et Filium Dei dicebant. Qui autem nesciebant, aliquid horum de ipso negabant, aut dubitabant. Nathanael autem confessus est, et dixit: *Rabbi, tu es Filius Dei; tu es rex Israel (Joan. i)*. Confessus est et Nicodemus, qui dixit: *Rabbi, scimus, quia a Deo venisti. Nemo enim potest signa facere, quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo (Joan. iii)*. Mulier autem de Samaria, quæ venit haurire aquam, dixit: *Domine, video quia propheta es tu (Joan. iv)*. Ex civitate autem illa multi crediderunt in illum, et dicebant: *Ipsi audivimus et scimus, quia hic est vere Salvator mundi (ibid.)*. Quidam autem Judæi querebant interficere eum, quia non solum solerat Sabbatum, sed et Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo (Joan. v). Quidam vero cum viderent quod fecerat signum de quinque panibus et duobus piscibus, dicebant: *Quia hic est vere propheta, qui venturus est in mundum (Joan. vi)*. Quidam autem dicebant: *Nonne hic est Jesus, Joseph filius, cujus norimus patrem et matrem? Quomodo ergo dicit hic, quia de cælo descendit? (Ibid.)* Petrus autem dixit: *Nos credimus et cognovimus, quia tu es Christus Filius Dei (ibid.)*. Querebant autem eum in die festo, et dicebant: *Ubi est ille? Et murmur multum de illo erat in turba (Joan. vii)*. Quidam autem dicebant: *Quia bonus est; alii autem dicebant: Non, sed seducit turbas (ibid.)*. Quidam mirabantur, dicentes: *Quomodo hic litteras scit, cum non didicerit (ibid.)*. Alii autem dicebant: *Christus cum venerit, nunquid plura signa faciet, quam hic facit? (Ibid.)* Cum audissent sermones ejus, dicebant: *Hic est vere propheta; alii dicebant: Hic est Christus. Quidam autem dicebant: Nunquid a Galilæa Christus venit? (Ibid.)* Alii dixerunt: *Nunquam sic locutus est homo (ibid.)*, sicut iste homo loquitur: alii autem non crediderunt, quia Patrem eis dicebat Deum (Joan. viii). Alii dixerunt: *Nonne benedicimus nos, quia Samaritanus es tu, et demonium habes? (ibid.)* Alii dicebant: *Non est hic homo a Deo, qui Sabbatum non custodit. Alii dicebant: Quomodo potest homo peccator hæc signa facere? (Joan. ix)*. Iterum dixerunt: *Nos scimus, quia hic homo peccator est (ibid.)* Dissensio iterum facta est inter Judæos, propter sermones ejus. Dicebant autem

A multi ex ipsis: Dæmonium habet, et insanit. Quid eum auditis? Alii, Hæc verba non sunt dæmonium habentis. Nunquid dæmonium potest cæcorum oculos aperire? (Joan, x.) Quidam dicebant: *De bono opere non te lapidamus, sed de blasphemia; et quia tu homo cum sis, facis teipsum Deum (ibid.)*. Martha vero dixit: *Ego credidi, quia tu es Christus Filius Dei, qui in hunc mundum venisti (Joan. xi)*. Pharisæi dixerunt: *Videtis, quia nihil proficimus? Ecce mundus totus post eum abit (Joan. xii)*. Item scriptum est: *Ex principibus multi crediderunt in eum; sed propter Pharisæos non confitebantur, ut de Synagoga non efferentur (ibid.)*. Discipuli vero dixerunt: *Ecce nunc palam loqueris, et proverbium nullum dicis: In hoc cognovimus, quia a Deo existi (Joan. xvi)*. Dixerunt Judæi Pilato: *Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum (Joan. xviii)*. Iterum dixerunt: *Secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit (Joan. xix)*. Hæc in Evangelio Joannis scripta sunt. Apud Matthæum vero sic scriptum est: *Abiit opinio ejus in totam Syriam (Matth. iv)*. Visis vero miraculis, quidam dixerunt: *Nunquam apparuit sic in Israel (Matth. ix)*. Alii dixerunt: *In principe dæmoniorum ejecit dæmonia (ibid.)*. Et iterum: *Hic non ejecit dæmones, nisi in Beelzebub principe dæmoniorum (Matth. xii)*. Quidam dixerunt: *Nonne mater ejus dicitur Maria, et fratres ejus Jacobus, et Joseph, et Simon, et Judas; et sorores ejus nonne omnes apud nos sunt? (Matth. xiii)*. Audivit Herodes tetrarcha famam Jesu, et ait principibus suis: *Hic est Joannes Baptista; ipse surrexit a mortuis (Matth. xiv)*. Christo autem discipulos suos interrogante, et dicente: *Vos autem quem me esse dicitis, respondens Simon Petrus dixit: Tu es Christus Filius Dei vivi (Matth. xvi)*. Centurio vero ait: *Vere Filius Dei erat iste (Matth. xxvii)*. In Evangelio vero Marci, sic scriptum est: *Convenit iterum turba, ita ut non possent neque panem manducare. Et cum audissent sui, exierunt tenere eum: dicebant enim: Quia in furorem versus est (Marc. iii)*. Scribæ, qui in Jerosolymis descenderant, dicebant: *Quoniam Beelzebub habet (ibid.)*. Quidam dixerunt: *Nonne iste est fabri filius et Mariæ; frater Jacobi et Joseph, et Judæ, et Simonis? (Marc. vi)*. Apud Lucam, sic scriptum est: *Mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipsius: et dicebant: Nonne hic est filius Joseph? (Luc. iv)*. Quidam vero dicebant: *Benedictus qui venit rex in nomine Domini; pax in cælo, et gloria in excelsis (Luc. xix)*.

Quod Christus justus comprobatur.

Attende ex superioribus, quam variae fuerint opiniones de Christo; aliis dicentibus, quia bonus est; aliis, quia non est. Diversis diversa sentientibus, et prout sentiebant diversa proferentibus, Christus bonus, et justus comprobatur ex vita sua et doctrina. Incipiens enim facere et docere, verbo et exemplo quæque sancta, quæque pudica et honesta, quæque Deo placita, et bonis moribus convenientia, sic agebat et sic prædicabat, ut inter insidias inimici-

corum qui eum observabant, nulla justæ reprehensionis occasio, sive in verbis, sive in moribus ejus ullatenus potuisset inveniri. Quis humilitatem, et patientiam, et charitatem, et totius sanctitatis formam in operibus suis ita exhibuit, et ita servavit, ut ille? Quis perfectior æmulator sanctæ paupertatis, et contemptor terrenæ vanitatis, magis quam ille! Quis superbiam, invidiam, odium, iram, cupiditatem, avaritiam, luxuriam, gulam, iniquitatem, falsitatem, criminum flagitia, et omnium peccatorum genera ita persecutus est, ut ille? Quis voluntatem Dei in omnibus facere curavit, et quis ejus gloriam magis quæsit, quam ille? Propter quod Pater de ipso dicit: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui* (Matth. iii). Quis a peccato et a dominatione principis hujus mundi liberior fuit, quam ille? Propter quod dicit: *Venit princeps mundi hujus, et in me non habet quidquam* (Joan. xiv). Quis inter homines sanctior et innocentior fuit, quam ille? Propter quod dicit: *Quis ex vobis arguet me de peccato?* (Joan. viii). Quis potentius inmundis spiritibus, ventis quoque et mari imperabat, ut ille? Quomodo potuerunt in uno homine convenire tanta signorum potentia, tanta verborum sapientia, tanta virtutum gratia, tanta vitæ puritas, tam manifestæ doctrine veritas, nisi a Deo esset, nisi bonus et justus esset? Qui cum accusaretur ante faciem Pilati, quasi reus mortis, hi qui per invidiam tradiderunt enim de confessione veritatis quasi de blasphemia arguebant eum. Et cum non haberent quod ei objicerent, aut quod probabiliter adversus eum confingerent, veræ reccensationis defectu, et verisimilium mendaciorum inopia, compulsi sunt dicere: *Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum* (Joan. xviii). Quasi malus esset, quisquis illis non placeret. Scrutati sunt iniquitates, ut invenirent quid ei objicerent; sed defecerunt scrutantes scrutinio, cum non haberent, unde convincerent. *Sagittæ parvulorum factæ sunt plagæ eorum; infractæ sunt contra illos linguæ eorum* (Psal. lxxiii). Accusationes eorum vacuæ et irritæ factæ sunt, ita ut iudex diceret: *Nullam in eo invenio causam* (Joan. xviii). A iudice ergo absolutus, judicante illo dimitti, ab illis est injuste judicatus, a quibus fuerat per invidiam accusatus. Talis ergo accusatio, talisque condemnatio non probant Jesum fuisse injustum, sed magis nos admonent ut credamus eum justum; cujus vita etiam ab invidis apud iudicem infamari non potuit. Ex hoc enim magis sanctitas ejus commendatur, quod vita ejus talibus non placuit, cum justorum magna hæc laus sit, pessimis displicere. Illi autem qui de Christo dixerunt, quia malus est, quam rationem suæ assertionis reddere possunt? Et si nullam, imo quia nullam reddere possunt; accedant, et nobiscum dicant, quia bonus est, nec mediocriter bonus, sicut cæteri, qui boni dicuntur, sunt; nec sic bonus, ut putasse videtur, qui dixit: *Magister bone, quid faciam, ut vitam æternam possideam?*

A Cui respondit Jesus: *Quid me dicis bonum? Nemo bonus nisi unus Deus* (Luc. xviii). Deus autem essentialiter bonus est, cujus natura bonitas est: cui hoc est esse, quod bonum esse; quo quietem modo solus ipse bonus est. Christus autem secundum naturam assumptam homo est, et singulari modo bonus est, *innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, et excelsior cælis factus* (Hebr. vii); *qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus* (I Petr. ii). Quoniam igitur constat, Jesum Nazarenum, virum approbatum a Deo, sanctum esse, et justum, et singulari modo bonum, et ab omni peccato liberum; videamus an et ipse propheta sit.

Quod Christus propheta comprobatur.

B Prophetam autem esse, probatur ex prædictione futurorum, quæ de se, et discipulis suis et de subversione civitatis Jerusalem, et de illis, quæ post ejus ascensionem in mundo futura erant, sicut post impleta sunt, verissime prædixit. Ante passionem quippe de seipso prædixit, dicens discipulis suis: *Ecce ascendimus Jerosolymam, et Filius hominis tradetur principibus sacerdotum, et Scribis, et condemnabunt eum morte. Et tradent eum gentibus ad illudendum, et flagellandum, et crucifigendum. Et tertia die resurget* (Matth. xx). Hæc in ipso impleta viderunt, qui cum ipso præsentibus fuerunt. Mulieres autem quæ venerunt ad monumentum, sicut Lucas refert, cum duo viri starent secus illas in vestefulgenti, admonitæ sunt recordari, qualiter Dominus locutus sit eis, ut per recordationem prædictionis fidem haberent nuntiatae sibi resurrectionis. *Quid queritis, inquit, viventem cum mortuis? non est hic, sed surrexit. Recordamini, qualiter locutus sit vobis, dicens: Quia oportet Filium hominis tradi in manus peccatorum, et crucifigi, et die tertia resurgere* (Luc. xxiv). Et recordatæ sunt verborum ejus, et regressæ a monumento, nuntiaverunt hæc omnia illis undecim, et cæteris omnibus. De hac prædictione principes sacerdotum et Pharisæi ad Pilatum dixerunt: *Domine, recordati sumus, quia seductor ille dixit, adhuc vivens, Post tres dies resurgam* (Matth. xxvii). Et apud Matthæum angelus mulieribus dixit: *Præcedet vos in Galilæam; ibi eum videbitis: ecce prædixi vobis* (Matth. xxviii). Apud Marcum vero sic dicitur: *Præcedet vos in Galilæam; ibi eum videbitis, sicut dixit vobis* (Marc. xvi). Attende, qualiter prædictio inculcatur memoriter retinenda, ut per ejus recordationem fides impletionis promptius admittatur. Hinc Petrus recordatione prædictæ suæ negationis ad pœnitentiam revocatur, sicut Matthæus scribit: *Recordatus est Petrus verbi quod dixerat Jesus: Ter me negabis, et egressus foras ferit amare* (Matth. xxvi). Cum Dominus discipulis suis ascensionem ad Patrem, et futurum adventum suum prædixisset, ad memoriam prædictionis confirmandam, quæ prædixerat, replicat, et consequenter prædictionis veritatem ad fidem impletionis valere demonstrat. *Audistis, inquit, quia dixi vobis, vado et venio ad*

vos (Joan. xiv). Et post pauca subiungit : *Et nunc A* *prædicari in nomine ejus penitentiam et remissionem dixi vobis, primumque facti, ut, cum factum fuerit credatis (ibid.).* Ascensio quippe ejus oculis discipulorum visibiliter exhibita, cum recoleretur eis prædicta, sufficere debebat ad fidem eorum habendam, quæ audierunt prædicta, et non viderunt impleta. Apud Lucam, cum post resurrectionem coram discipulis manducasset, dixit ad eos : *Hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos : Cum adhuc essem vobiscum, quia necesse erat impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Moysi, et prophetis, et psalmis de me (Luc. xxiv).* De discipulis vero dixit : *Ecce ego mitto vos, sicut oves in medio luporum. Tradet enim vos in conciliis, et in Synagogis suis flagellabunt vos, et ante reges et præsides ducentini propter me (Matth. x).* Hæc post ascensionem Domini circa discipulos impleta fuisset, mundus cognovit, et testis est. De subversione civitatis Jerusalem dixit : *Venient dies in te, et circumdabunt te inimici tui vallo, et ad terram prosternent te, et filios tuos, qui in te sunt. Et non relinquent in te lapidem super lapidem, etc. (Luc. xix).* Palam est, hæc omnia impleta esse, sicut a Domino prædicta sunt. Prædixit autem Dominus quod Evangelium ejus in universo mundo prædicandum esset; quod in nomine ejus gentes baptizandæ essent; quod fides ejus in mundo recipienda esset; quod in nomine ejus penitentia et remissio peccatorum prædicanda esset; quod memoria mortis ejus in vero sacrificio celebranda et frequentanda esset. Scriptum quippe est : *Euntes docete omnes C* *gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, docentes eos servare quæcunque mandavi vobis (Matth. xxviii).* Illis verbis manifeste prædicitur, omnes gentes baptizandas baptisio Christi, et doctrinam evangelicam ab eis servandam, sicut eam Dominus apostolis tradidit. Scriptum est : *Quid molesti estis huic mulieri ? Opus bonum operata est in me. Amen dico vobis : Ubicumque prædicatum fuerit Evangelium in toto mundo, dicetur et quod hæc fecit in memoriam ejus (Matth. xxvi).* Illis verbis ostenditur, Evangelium in toto mundo prædicandum, et bonum opus mulieris in memoriam ejus prædicatione Evangelii ubique divulgandum. Hæc, sicut prædicta sunt, nunc evidenter impleta videmus. Quod fides Christi in mundo recipienda esset, D ostendit ipse, dicens : *Et ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum (Joan. xii).* Et cum turbæ clamarent, sicut Lucas refert : *Benedictus qui venit, rex Israel, in nomine Domini, Phariseis dicentibus ad illum : Magister, increpa illos; respondit : Dico vobis si tacuerint, lapides clamabunt (Luc. xx).* Hoc autem dicebat de gentibus, quæ credituræ erant in eum; de quibus in Evangelio Matthæi dicit : *Auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructum ejus (Matth. xxi).* Quod penitentia et remissio peccatorum in nomine ejus prædicanda esset, ostendit ipse discipulis post resurrectionem loquens, et sicut Lucas refert, dicens : *Sic oportebat Christum pati, et resurgere a mortuis die tertia; et*

prædicari in nomine ejus penitentiam et remissionem peccatorum in omnes gentes (Luc. xxiv). Quod memoria mortis ejus in oblatione veri sacrificii celebriter frequentanda esset, demonstrat dicens : *Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur : hoc facite in meam commemorationem (I Cor. xi).* Ecce hæc omnia, ut a Domino prædicta sunt, sic in conspectu omnium gentium adimpleta sunt. Quæ cum prædicarentur, et prædicta scriberentur, poterant adhuc impossibilia et incredibilia videri. Quis enim tunc, nisi a Deo ad hoc videndum inspiratus, credere posset, quod omnes gentes cultibus dæmoniorum deditæ idola sua abjicerent, quod unum Deum verum cognoscerent; quod Jesum Nazarenum crucifixum, mortuum et sepultum a mortuis resurrexisse, et in cælum ascendisse crederent, eumque sicut verum Deum adorarent, eique sicut vero Deo servirent? Hæc autem mutatio antequam fieret, tam incredibilis, et nunc postquam facta est, tam mirabilis, et tam palam omnibus conspicibilis, a quo potuit fieri, nisi ab eo, qui hoc præscivit et futurum prædixit? Quis hominum hoc facere posset? Quis dæmonum, etiamsi posset, hoc facere vellet? Fides nimirum Christi regna hominum obtinuit, principatum dæmonum destruxit.

Et hæc quidem facta sunt, non manu, non in gladio et hasta, non in virtute bellici laboris et sudoris; sed in humilitate Christi, in mansuetudine Christi, in cruce et morte Christi, in patientia justorum, in millibus martyrum Christum consentium, et pro Christo morientium. Facta sunt hæc, non in sapientia verbi, non in sublimitate sermonis, non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, non per fortia et alta hujus mundi, ut non evacuetur crux Christi; sed ad hæc facienda elegit Deus stulta et infirma et ignobilia hujus mundi, ut per homines simplices confunderet mundi sapientes; per apostolos obtineret philosophos; per piscatores triumpharet imperatores.

Christus Filius Dei; signa adventus ejus.

Certissime igitur et firmissime credendum est, et constantissime constendum quod Jesus Christus vir sanctus et propheta, etiam Filius Dei est, qui a Patre exivit, et venit in hunc mundum. Hoc enim de se ipse dixit; nec tantum honorem mendaciter sibi usurpavit. Quis enim sic usurparet, qui sanctus et propheta esset? *Fidelis ergo sermo, et omni acceptione dignus; quia Jesus Christus venit in hunc mundum, peccatores salvos facere (I Tim. i).* Signa autem adventus hujus certissima sunt hæc : Execratio, dispersio et depositio Judæorum; vocatio et illuminatio gentium; idololatriæ subversio et veræ religionis institutio, qua verus Deus adoratur in spiritu et veritate, per Dominum nostrum Jesum Christum. Hæc autem mutatio circa gentes commotio terræ est: de qua Psalmista dicit : *Afferte Domino patriæ gentium, afferte Domino gloriam et honorem, etc. (Psal. xcvi).* Et post pauca : *Commovetur a facie ejus universa terra : dicit in gentibus*

quia Dominus regnavit (Psal. cxv). Hæc mutatio correctio orbis est; de qua subiungitur : *Etenim correxit orbem, qui non commovebitur (ibid.)*. Signa autem adventus Christi, quæ in prophæis scripta sunt, quamvis ad aliquam mirabilem mutationem circa hæc creaturas, montium, vallium, aquarum, arborum, animalium, aliorumque similibus, pertinere videantur : mystice tamen attendenda sunt hæc, et super hac commotione terræ, et correctione orbis, spiritualiter intelligenda. Consideremus hoc ex similibus comparatione. In Malachia propheta Dominus loquitur, dicens : *Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam, et convertet cor patrum ad filios, etc. (Malac. iv)*. Et apud Lucam angelus ad Zachariam de Joanne loquitur, dicens : *Multos filiorum Israel convertet ad Dominum, ut convertat corda patrum in filios, etc.; B parare Domino, plebem perfectam (Luc. i)*. Vides in præcursoribus primi et secundi adventus Christi, quæ sit causa, quodve officium præcursoris eorum, corda videlicet convertere ad Dominum. Ex hoc intellige, hanc ipsam causam esse adventus Christi, qui in hunc mundum venit peccatores salvos facere, et per fidem et penitentiam ad Dominum Deum ipsorum convertere. Venit autem in hunc mundum, non ut judicet mundum, sicut in novissimo die iudicaturus est; sed ut salvetur mundus per ipsum. Venit tamen in hoc primo adventu salvans, et aliquo modo iudicans; salvans in iis qui credunt in adventu eius, iudicans in iis qui non credunt. Causa ergo adventus eius misericordia est et iudicium. Hinc Habacuc propheta dicit : *Respondit mihi Dominus et dixit : Scribe visum, et explana eum super tabulas, ut percurrat, qui legerit eum; quia visus procul; et apparebit in finem, et non venietur : si moram fecerit, exspecta eum, quia veniens veniet, et non tardabit. Ecce qui incredulus est, non erit recta anima eius in semetipso; justus autem in fide sua vivet (Habac. ii)*. Vide et considera quam manifeste propheta prædicit eos, qui non credunt in adventu Christi, non justificari, eos autem qui iustificentur, ex fide vivere. Hinc ipse Dominus in Evangelio Joannes dicit : *In iudicium in hunc mundum veni : ut qui non vident videant, et qui vident cæci fiant (Joan. ix)*. Judæi, qui antea crediderunt, modo non credunt; genæ vero, quæ antea non crederunt, modo credunt. Iudicium ergo hoc est contra Judæos, quorum gloriatio exclusa est, et contra dæmonia et idola, quorum veneratio abolita est. Unde nobis Christum confitentibus exsultandum est, sicut scriptum est : *Et exsultaverunt filie Judæ, propter iudicia tua, Domine (Psal. xcvi)*. Et iterum : *Tunc exsultabunt omnia ligna silvarum a facie Domini, quoniam venit iudicare terram (Psal. xcvi)*. Nobis siquidem ex gentibus vocatis, qui dudum sicut ligna silvarum fuimus, in hoc exsultandum est, et super hoc Domino confitendum quod, Judæis excæcatis dæmonibusque ejectis, per fidem illuminati sumus : per quam intelligimus, quod dii gentium dæmonia; Dominus autem cæcos fecit. Cognita ergo causa ad-

ventus Christi, ex ea investigari debent signa adventus eius, quæ sunt mirabilia opera eius : propter quæ, ut ea faceret, venit; quæ et veniens mirabiliter fecit. De quibus Psalmista dicit : *Cantate Domino canticum novum, quia mirabilia fecit (Psal. xcvi)*. Dic nobis, propheta Domini, quæ sunt mirabilia quæ fecit Dominus? *Salvavit sibi dextera ejus, et brachium sanctum ejus (ibid.)*. Dic adhuc manifestius : *Notum fecit Dominus salutare suum; ante conspectum gentium revelavit justitiam suam. Recordatus est misericordiæ suæ, et veritatis suæ domui Israel. Viderunt omnes fines terræ Salutare Dei nostri (ibid.)*. Hæc sunt mirabilia, quæ fecit Dominus, per quæ recordatus est antiquæ promissionis suæ, ut eam adimpleret in tempore suo. Verbum autem promissionis hoc est : *In semine tuo benedicentur omnes gentes (Gen. xxii)*. Hæc est autem benedictio omnium gentium in semine Abraham, quod est Christus : per quam misertus est Dominus omnium populorum, iram primæ maledictionis avertens, gratiam restituens in illuminatione per fidem in adventu Salvatoris; quem manifestavit Deus omni populo. De qua misericordia et benedictione Psalmista dicit : *Deus miseretur nostri : etc. Ut cognoscamus in terra viam tuam; in omnibus gentibus Salutare tuum. Latentur et exsultent gentes (Psal. lxxvi)*. Hoc ergo est signum adventus Christi, testimonium omnium gentium, quo, sicut de eis prophetatum fuerat, de errore idololatriæ et potestate diaboli se liberatas esse confitentur, agnoscentes Salutare Dei, quod Deus in conspectu omnium gentium revelavit.

De Judæorum excæcatione.

De Judæorum excæcatione Psalmista dicit : *Obscurentur oculi eorum, ne videant (Psal. lxxviii)*. Obscurentur autem oculi eorum circa legem, quam non intelligunt; circa tempus visitationis suæ, quod non cognoscunt; circa suam cæcitatem, quam non attendunt. Spiritualis quippe legis intelligentia a Judæis ablata est. Hinc Apostolus in secunda ad Corinthios Epistola ait : *Usque in hodiernum diem cum legitur Moyses, velamen est positum super cor eorum (II Cor. iii)* Isaias vero dicit : *Erit vobis visio omnium, sicut verba libri signati, quem cum dederint scienti litteras, dicent : lege istum. Et respondebit : Non possum, signatus est enim. Et dabitur liber nescienti litteras (Isai. xxix)*. Quibus verbis manifeste ostenditur quod lex non intelligenda ab iis, quibus data est; transferenda sit ad gentes, quibus ab initio data non est. Iterum dicit : *Admirationem faciam populo huic, miraculo grandi et stupendo : peribit enim sapientia a sapientibus ejus, et intellectus prudentium ejus abscondetur (ibid.)*. Miraculum grande et stupendum dicit, quod perit sapientia ab eis, et intellectus absconditus est ab eis. Et iterum : *Nonne adhuc in modico et in brevi convertetur Libanus in Charnel, et Charnel in saltum reputabitur? Et audient surdi verba libri signati die illa : et de tenebris et caligine oculi cæcorum viderunt? (Ibid.)*. Illis

verbis significat conversionem præputii in circum-
 cisionem, per commutationem fidei, et circumcisi-
 onis in præputium; et gratiam legis intelligendæ
 nobis quondam surdis et cæcis indultam. Et iterum:
*Non modo confundetur Jacob, nec modo vultus ejus
 erubescet: sed, cum viderit filios suos opera manuum
 mearum in medio sui sanctificantes nomen meum, et
 sanctificabunt sanctum Jacob, et Deum Israel prædi-
 cabunt: et scient errantes spiritu intellectum, et mus-
 sitatores discent legem (Isai. xxxix).* Tempus signifi-
 cat vocationis nostræ, in quo nunc sumus. Ecce
 enim nos de gentibus credentes, quondam errantes,
 et musitatores, legem ad nos translata[m] discimus;
 et profitemur nos esse filios Jacob, sed spiritu, et
 opera Israel prædicamus; quod est rubor et confu-
 sio eorum. Et iterum: *Ubi est literatus, ubi verba
 legis ponderans, ubi doctor parvulorum? (Isai. xxxiii.)*
 Jeremias vero dicit: *Populus autem meus non co-
 gnovit iudicium Domini. Quomodo dicitis, sapientes
 nos sumus, et lex Domini nobiscum est? Vere men-
 dacium opera: us est stylus mendax Scribarum (Jer.
 viii).* Cæcitatem Judæorum circa tempus visitati-
 onis suæ arguit Dominus, dicens ad civitatem J-
 rusalem: *Non relinquent in te lapidem super lapidem,
 eo quod non cognovisti tempus visitationis tuæ (Luc.
 xix).* Et in Evangelio Matthæi ad Phariseos et Sad-
 duccæos, tentantes et rogantes, ut signum de cælo
 ostenderet eis, respondens, ait: *Fucto vespere di-
 citis, serenum erit, rubicundum est enim cælum; et
 mane, hodie tempestus: rutilat enim triste cælum.
 Faciem ergo cæci dijudicare nostis; signa autem tem-
 porum non potestis scire. Generatio mala et adultera
 signum querit; et signum non dabitur ei, nisi signum
 Jonæ prophætæ (Matth. xvi).* Hanc cæcitatem arguit
 et Jeremias, cum dicit: *Milvus in cælo cognovit
 tempus suum; lurtur, et hirundo, et ciconia custo-
 dierunt tempus adventus sui; populus autem meus
 non cognovit iudicium Domini (Jer. viii).* Hoc est
 autem iudicium, quod non cognovit, de quo, ut præ-
 dictum est, Dominus dicit: *In iudicium ego in hunc
 mundum veni, ut qui non vident, videant; et qui ri-
 dent, cæci fiant (Joan. ix).* Hoc autem iudicium pro
 nobis est, et contra Judæos. Rationem autem hujus
 iudicii, in quantum contra Judæos est, Apostolus in
 Epistola ad Romanos edisserit: *Gentes quæ non
 sectabantur justitiam, apprehenderunt justitiam; jus-
 titiam autem quæ ex fide est. Israel vero sectando
 legem justitiæ, in legem justitiæ non pervenit. Quare?
 Quia non ex fide, sed quasi ex operibus. Offenderunt
 enim in lapidem offensionis (Rom. ix).* Et infra:
*Emulationem Dei habent, sed non secundum scien-
 tiam. Ignorantes enim Dei justitiam, et suam quæ-
 rentes statuere, justitiæ Dei non sunt subjecti. Finis
 enim legis Christus ad justitiam omni credenti (Rom.
 x).* In Christum igitur offendentes, et suam justitiam
 constituere volentes, ut non solum justi viderentur,
 sed et auctores justitiæ haberentur, justo
 Dei iudicio excecati sunt, et iudicium Domini non
 cognoscunt, tanto cæciores, quanto sua cæcitatem

minus intelligunt, quam si intelligerent, peccatum
 non habere t. Unde cum Dominus dixisset: *In ju-
 dicio veni in mundum; ut qui non vident videant,
 et qui vident cæci fiant;* audientibus Pharisæis, et
 dicentibus: *Nunquid et nos cæci sumus;* respondit:
*Si cæci essetis, non haberetis peccatum: nunc autem
 quia dicitis, videmus, peccatum vestrum manet (Joan.
 ix).* Non est ambigendum, quod verum sit, quod
 Veritas dicit. Si enim sua iudicio cæci essent, et
 cæcitatem suam humiliter confiterentur, illumina-
 torem quærerent, et peccatum cæcitat[is] deinceps
 non haberent. Sed ideo manet peccatum eorum,
 quia, cum cæci essent, se videre dicebant. Propter
 quod peccatum in toto orbe dispersi sunt; et de
 pristina dignitate, quam perdidit, cum magno
 confusione sue opprobrio depositis. De quorum dis-
 persione et depositione Psalmista dicit: *Deus ostendit
 mihi super inimicos meos, ne occidas eos: ne-
 quando obliviscantur populi mei. Disperge illos in
 virtute tua, et depone eos, protector meus, Domine
 (Psal. lviij).* Ergo dejecti sunt in nationibus, et dis-
 persi sunt in regionibus. Perdiderunt terram sanctam
 et civitatem sanctam Jerusalem, locum suam
 habitationis. Perdiderunt altare, et templum, lo-
 cum sacrificii et orationis. Perdiderunt unctionem
 regni et sacerdotii. Denique perdidit legem,
 quam in testimonium contra se portant, et non serv-
 vant. Veruntamen nobis eam servant, ut nobis
 servando serviant, ut sciamus et per eos, quia lex a
 Deo data est, in qua gratia testificata est, quæ in
 Christo nobis data est.

De vocatione gentium, et idololatriæ subversione.

De gentium vocatione, simul et Judæorum abje-
 ctione, prophetavit Moyses, dicens: *Ipsi me pro-
 vocaverunt in eo, qui non erat Deus, et irruerunt
 in vanitatibus suis. Et ego provocabo eos in eo, qui
 non est populus: et in gente stulta irribabo illos (Dent.
 xxxii).* Non populum autem et gentem stultam dicit
 multitudinem gentium quondam idololatriæ dedi-
 tam: quam Deus vocavit per gratiam suam, spretis
 Judæis, a quibus et ipse spretus est. Isaias vero de
 illuminatione gentium dicit: *Populus qui ambulabat
 in tenebris, vidit lucem magnam (Isai. ix).* Et iterum:
*Parum est, ut sis mihi servus ad suscitandas tribus
 Jacob, et sæces Israel convertendas. Ecce dedi te in
 lucem gentium; ut sis salus mea usque ad extremum
 terræ (Isai. xlix).* Et iterum: *Quæsierunt me, qui
 ante non interrogabant: irruerunt qui non quæsi-
 erunt me. Dixi: Ecce ego, ecce ego, ad gentem, quæ
 non invocavit nomen meum (Isai. lxx).* Et iterum:
*Mittam ex eis qui salvati fuerint ad gentes, in mare,
 in Africam, in Libiam, tendentes sagittam: in Ita-
 liam et Græciam, ad insulas longe: ad eos qui non
 audierunt de me, et non viderunt gloriam meam. Et
 annuntiabunt gloriam meam gentibus (Isai. lxxvi).*
 De idololatriæ subversione, et idolorum projectione,
 scribit Isaias dicens: *In illa die idola penitus con-
 terentur (Isai. ii).* Et iterum: *In die illa projiciet
 homo idola argenti sui, et simulacra auri sui, quæ*

fecerat sibi (Isai. 11). Et iterum: *In die illa inclinabitur homo ad factorem suum, et oculi ejus ad sanctum Israel respicient: et non inclinabitur ad altaria, quæ fecerunt manus ejus, et quæ operati sunt digiti ejus: non respicient lucos et delubra* (Isai. xvii). Et iterum: *Ecce Dominus ascendet supernubem levem, et ingreditur Ægyptum; et movebuntur simulacra Ægypti a facie ejus* (Isai. xix). Et Psalmista dicit: *Confundantur omnes qui adorant sculptibilia, et qui gloriantur in simulacris suis* (Psal. xcvi).

De novæ legis institutione.

De institutione Christianæ religionis, qua Deus adoratur, non in carnalibus legis observantiis, sed in spiritu et veritate, scribit Jeremias ex persona Domini: *Dabo legem meam in visceribus eorum, et in corde eorum scribam eam, et ero eis in Deum, et ipsi erunt mihi in populum. Et non docebit unusquisque vir proximum suum, et vir fratrem suum, dicens: Cognosce Dominum. Omnes enim scient me a minimo usque ad magnum dicit Dominus* (Jer. xxxi). Et de abolitione carnalium, sacrificiorum idem dicat ex persona Domini: *Ut quid mihi thus de Saba offertis, et calamum suave olentem de terra longinqua? (Jer. vi.) Holocausta vestra non sunt accepta; et victimæ vestræ non placent mihi* (Isai. lxi). Ezechiel vero dicit: *Dabo vobis cor novum, et spiritum novum ponam in medio vestri; et faciam, ut in præceptis meis ambuletis* (Ezech. xxxvi). Isaias vero ex persona Domini dicit: *Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum, et contritum spiritu, et tremorem sermones meos? Qui immolat bovem, quasi qui interficit virum; qui mactat pecus, quasi qui excevrat canem; qui offert oblationem, quasi qui sanguinem suillum offerat; qui recordatur thuris quasi qui benedicit idolo* (Isai. lxxvi). Quibus verbis ostendit Deus humilitatem et contritionem spiritus, et timorem sanctum, hoc est puritatem cordis sibi placere; non carnalia Judæorum sacrificia, quæ sibi accepta non sunt.

Hæc, et alia quamplurima de excæcatione Judæorum, et illuminatione Gentium, de abolitione veterum, et institutione novorum, in lege, et

A prophetis, et psalmis, tam manifeste scripta sunt, ut a Judæis nullatenus negari, nullatenus possent ignorari, nisi malitia cor eorum mirabiliter et miserabiliter excæcasset. Veritas instillatur auribus eorum, et non audiunt; veritas ingeritur oculis eorum, et non attendunt; legem Dei, sicut cæci, lucernam portant in manu, et viam nesciunt. O Judæe impie, invide, quid gloriæ Dei invides, et salutem gentium? An Judæorum Deus tantum? Nonne et gentium? An a solis Judæis adorandus est Deus? Nonne scriptum est: *Reminiscentur et convertentur ad Dominum universi fines terræ: et adorabunt in conspectu ejus universæ familiæ gentium* (Psal. xxi)? Nonne scriptum est: *Omnes gentes quascunque fecisti, venient et adorabunt coram te, Domine, et glorificabunt nomen tuum?* (Psal. lxxxv.) Quid Dei misericordiam Deique cultum intra unius gentis et unius loci angustias concludis? An non licet gentibus Deum invocare? Liceat eis, quod Isaias prædixit: *In illa die erit radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur.* (Isai. 11). Et Joel propheta dicit: *Omnis qui invocaverit nomen Domini, salvus erit* (Joel. 11). Testis est Isaias, quod domus orationis communis est et gentibus. Dicit enim ex persona Domini: *Domus mea domus orationis vocabitur cunctis gentibus* (Isai. lvi). An non est altare Domini in Jerusalem? Isaias dicit: *In illa die erit altare Domini in medio terræ Ægypti, et titulus Domini juxta terminum ejus, erit in signum et in testimonium Domino exercituum in terra Ægypti* (Isai. xix). Ergo cultus Dei et misericordia Dei communis est et gentibus. Concludit enim Deus omnia in infidelitate, ut omnium misereatur. Omnes peccaverunt et egent gloria Dei. At impletum est in Judæis, quod Jeremias dicit: *Hæc est gens, quæ non audit vocem Domini Dei sui, nec recepit disciplinam. Perit fides, et ablata est de ore eorum* (Jer. vii). Fides autem de ore eorum ablata nobis data est, ut credamus et confiteamur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris.